

ÇANAKKALE'NİN BİLİNMEZLERİ

FAZIL YAZICI

ÇANAKKALE'NİN
BİLİNMEZLERİ
Fazıl YAZICI

ÇANAKKALE'NİN
BİLİNMEZLERİ

FAZIL YAZICI

ÇANAKKALE'NİN BİLİNMEZLERİ

Copyright © Yitik Hazine Yayınları, 2010

Bu eserin tüm yayın hakları Işık Yayıncılık Tic. A.Ş.'ne aittir.

Eserde yer alan metin ve resimlerin Işık Yayıncılık Tic. A.Ş.'nin önceden yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

Editör
Salih GÜLEN

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Sayfa Düzeni
Bekir YILDIZ

Kapak Resmi
Fransız denizaltısı Turquaz'a Osmanlı bayrağının çekilmesi ve güvertede askerler. Bu denizaltıya ele geçirilmesini sağlayan Müstecip Onbaşı'nın ismi verilmiştir. (Yitik Hazine Arşivi)

ISBN
978-9944-766-19-7

Yayın Numarası
37

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan A. Ş.
TS EN ISO 9001:2000

Ser No: 300-01

Sarıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir / İZMİR

Tel: (0232) 252 22 85

Mart 2010

Genel Dağıtım
Gökkuşuğu Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey / İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Yitik Hazine Yayınları
Kısıklı Mahallesi Meltem Sokak No: 5
34676 Üsküdar / İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.hazineyayinlari.com

hazine@hazineyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

Ön Söz	13
--------------	----

BİRİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ DÜNYA HARBİ: OSMANLI'NIN SON SAVAŞI

BİRİNCİ DÜNYA HARBİ: OSMANLI'NIN SON SAVAŞI.....	17
Savaşlar ve Dörtler	17
Osmanlı Hangi Tarafta Olmalıydı	17
Padişah Değiştirme Zamanı mıydı	18
Bir Heyecanlı Genç Enver Paşa.....	19
Balkanların Ağır Faturası.....	19
Alman İttifakı Günü Meclis Kapandı	20
Cihad İlanı.....	20
Savaşa Neden Girildiğini Sorgulamayan Meclis.....	20
Bu Gidiş Nereye.....	21
Sonu Gelmez Hayaller	21
Almanlarla İttifak.....	22
Çanakkale Ruslar ve Müttefikleri.....	23
Rusya Boğazlara Niye Çağrıldı.....	23
Meşhur İki Gemi.....	24
Karadeniz Hâkimiyetini Sağlamak.....	24
Rusların Cevabı.....	26
Çanakkale Boğazı'nda İlk Çatışma.....	27
BÜYÜK SAVAŞ'IN TÜRK CEPHELERİ.....	27

İKİNCİ BÖLÜM

ÇANAKKALE CEPHESİ

ÇANAKKALE CEPHESİ	31
Çanakkale Cephesi'nin Açılma Sebepleri.....	31

Çanakkale Cephesi'nin Açılmasını Kim İstedi	31
İngiltere'nin Çanakkale Planları.....	31
Çanakkale Muharebeleri'ni Kazanırlarsa	32
Beklenen Harekâtın Acı Neticesi	33
Diğer Cephelerin Çanakkale'ye Tesiri.....	33
Üç Ayda Üç Mağlubiyet	34
ÇANAKKALE'DE NE YAŞANDI	35
Boğaz'ı Müdafaa Planı	35
Çanakkale Boğazı'nın Coğrafyası	36
Osmanlı Boğaz'ı Nasıl Müdafaa Edecek.....	36
Düşman Kuvvetleri	37
Saldırı Planı.....	37
Bombardıman Başlıyor.....	37
Mondros Derdi	38
Bombardımanda İkinci Sahne.....	38
Nusret Allah'ın Yardımı.....	44
Ve 18 Mart 1915.....	45
Taarruz Başlıyor.....	45
Cevat Paşa'nın Tecrübesi Almanları da Yendi.....	49
ÇANAKKALE KARA MUHAREBELERİ	51
İtilaf Devletlerinin Hazırlıkları	51
Osmanlı'nın Hazırlıkları.....	51
İtilaf Devletlerinin Taarruz Planı	52
Hileli Taarruzlar.....	52
Osmanlı'nın Savunma Planı	54
Kara Harekâtı Başlıyor	54
Kirte Bölgesinde Yapılan Muharebeler	54
I. Kirte Muharebesi (28 Nisan 1915)	54
Türk Taarruzları (1-2 Mayıs – 3-4 Mayıs 1915)	54
II. Kirte Muharebeleri (6-8 Mayıs 1915) (9-24 Mayıs 1915)	55
III. Kirte Muharebesi (4 – 6 Haziran 1915).....	55
I. Kerevizdere Muharebesi (21 – 22 Haziran 1915)	55
Zığındere Muharebesi (28 Haziran – 3 Temmuz 1915)	57
Zığındere Osmanlı Taarruzu (5 Temmuz 1915).....	57
II. Kerevizdere Muharebesi (12-13 Temmuz 1915)	57
6-13 Ağustos 1915 Muharebeleri.....	57

İçindekiler

Anafartalar Arıburnu Bölgesinde Yapılan Muharebeler	58
Arıburnu Muharebesi 25 Nisan 1915.....	58
Osmanlı Taarruzu (27 Nisan 1915)	59
Kumkale Muharebesi (25-27 Nisan 1915).....	59
Osmanlı Taarruzu (1 Mayıs 1915)	61
19 Mayıs Osmanlı Taarruzu (19 Mayıs 1915).....	61
II. Anafartalar Muharebesi (21 Ağustos 1915)	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇANAKKALE MUHAREBELERİNİN NETİCELERİ

ÇANAKKALE MUHAREBELERİNİN NETİCELERİ	67
Genel Netice.....	67
Çanakkale ve İngiltere - Fransa	67
Çanakkale ve Rusya.....	68
Çanakkale ve Ermeniler.....	70
Çanakkale ve Almanya	70
Çanakkale ve Amerika	71
Çanakkale ve Sömürge Devletleri.....	71
Çanakkale ve Tarafsızlar	71
Kanla Silinen Leke.....	71
Çanakkale ve Kumandanlar.....	71
Cihan Harbi'nin Tek Zaferi	72
Çanakkale Başkent ve Eskişehir.....	72
Başkent Değişikliği ve II. Abdülhamid.....	72
İran ve Amerika.....	73
Çanakkale ve Padişah	73
Çanakkale ve Anzaklar.....	74
Çanakkale ve Millî Mücadele.....	75
Millî Devletler	75
Çanakkale ve Acı Kayıplar.....	76
Çanakkale ve 15 Yaş	76
Çanakkale Zaferi ve Geciktirdiği Zaferler.....	77
Ya Geçilseydi	78
ÇANAKKALE SAVAŞLARINA DAİR KISA BİLGİLER.....	78

ÇANAKKALE'DEN HATIRDA KALAN

ÇANAKKALE'DEN HATIRDA KALAN	85
Seferberliğin Adı Savaş Oldu.....	85
Çanakkale Muharebeleri'nde İlk Türk Taarruzu	85
Çanakkale ve Mevleviler	85
Bedr'in Aslanları.....	86
Kadınların Topladığı Yardım	88
108 Sene Evvel	88
Nusret'in Mayın Döşemesindeki Sır	88
Çanakkale Deniz Muharebesi Kaç Saat Sürdü	89
Çanakkale Deniz Muharebesi'nde Kaç Şehit Verdik	89
Çanakkale'de Kimler Savaştı	90
Bir Acı İfade.....	90
Denizaltı Savaşı.....	90
Denizaltı Ağı.....	91
Denizaltıların Batırdığı Gemilerimiz	92
Çanakkale'de Yüzen Kaleler.....	94
Çanakkale'de Osmanlı Donanması.....	95
Çanakkale'de Fransız Donanması:.....	96
Çanakkale Düşman Çıkartmasının Yeri.....	96
Allah Allah Diyen İngilizler	97
Osmanlılar Çanakkale Zaferi'ni Neden 5 Mart'ta Kutluyor	97
Çay İçmek ve Vatan Kurtarmak	97
Tifüs Hastalığı	98
Çanakkale'de Sıtma	98
Askerimizi Şehit Eden İspanyollar	98
Her Gün 40 Asker Ölüyordu	99
Düşman ve Dizanteri	99
Dizanteriyi Silah Olarak Kullanmak.....	100
Düşman ve Sinek.....	100
Kışner mi Kışnemez mi	101
Karadeniz'e Hâkim Olmak Karadeniz'e Kaçmak	101
Çanakkale ve Tarhana.....	101
Tabur İmamları	101

Çanakkale Üç Sene Evvelki Düşmanı Müttetik Yaptı.....	104
Çanakkale'de Yapılan Selamlamalar	104
Çanakkale Yetimleri.....	105
Kızılay ve Çanakkale	105
Çanakkale ve En Acı Ateşkes	106
Çanakkale ve Mondros	106
Çanakkale İçin Okunan Fetih Sureleri.....	106
Çanakkale Açıklarında Duyulan Ezan	107
Çanakkale ve Ayasofya.....	107
Çanakkale Mersiyesi.....	109
İstanbul'daki Çanakkale Şehitleri	109
ÇANAKKALE'YE DAİR YANLIŞ BİLİNENLER	111
Anlaşmayı Kim İstedi	111
Savaşın Adı	111
Çanakkale Savaşları ve Millî Mücadele	111
Çanakkale'nin Komutanı.....	111
Enver Paşa.....	112
Çanakkale'de Sadece Türkler mi Savaştı.....	112
Müttetikler Yenildiği İçin Yenik mi Sayıldık.....	112
Çanakkale Geçildi mi	113
Düşman Çanakkale'yi Nasıl Geçti	113
Yalnızca Üç Yaralı mı Verdiniz	114
I. Dünya Savaşı Öncesinde Osmanlı Çok Küçük Bir devlet miydi?.....	114
Birinci Dünya Savaşı Altı İncinin Kaybı	115
Osmanlılar I. Dünya Savaşı'na Girdi mi.....	115
ÇANAKKALE MUHAREBELERİNDE.....	117
İŞLENEN SAVAŞ SUÇLARI.....	117
Domdom Kurşunu Kullanılması.....	117
Kimyasal Silah Kullanımı	118
Tarihi Eserlerin Bombalanması.....	118
Hastanelerin Bombalanması	119
Hastane Süsü Altında Yapılan Faaliyetler.....	119
Sivil Hedeflerin Vurulması	120
ÇANAKKALE VE TARİHÇİLER	121
Mehmet Altay Köymen (1916 – 1993)	121
Mustafa Akdağ (1913 – 1973).....	121

Feridun Dirimtekin (1894 – 1976).....	121
YAMAN TEZATLAR	121
Guillaume de Jerphanion (1877 – 1948)	121
Evariste Levi-Provençal (1894 – 1956).....	122
Jean Deny (1879 – 1963).....	122
ÇANAKKALE İLE ALAKASI BULUNANLAR.....	122
Helmuth Von Moltke (1800 – 1891).....	122
François Baron de Tott (1733 – 1793)	123

BEŞİNCİ BÖLÜM

UNUTULMAZ HATIRALAR

UNUTULMAZ HATIRALAR.....	127
Köylü Kadınların Ayran İkramı	128
Boğaz'da Boğaz Boğaza Bir Dövüş.....	129
İngiliz Saygısızlığına Karşı Osmanlı Terbiyesi.....	129
296 Asker 28'e İndi.....	130
Cephede Bir Şehzade.....	131
Halil Çavuş'un Kardeş İntikamı.....	131
Kan Kokulu Sular	132
Hamilton'un Sözleri.....	133
BİR FUTBOL MAÇININ DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ	133
HEY GİDİ HEY HÜSEYİN ALİ	135
Bir Çanakkale Şehidi'nin Vefat Tarihi Neden 1919 Yazılır	137
ŞAİRİN ŞAHİTLİĞİNİN ŞİİRİ	137
İNGİLİZLER ÇANAKKALE'DE NEYİN ANITI DİKER.....	140
“YAŞASIN OSMANLILAR”	141
BİR PARALI ASKERİN GÖZÜYLE OSMANLILAR.....	143
Çanakkale'de Bir Keloğlan.....	144
Lawrence da Çanakkale'de	145
Sessiz Sinama ile Verilen Mesajlar Çanakkale Sineması	145

ALTINCI BÖLÜM

ÇANAKKALE'NİN SAVAŞLAR TARİHİ

ÇANAKKALE'NİN SAVAŞLAR TARİHİ.....	149
Çanakkale'de Savunma Tedbirleri.....	149

Çanakkale ve İlk Elçi	150
Çanakkale ve Fatih	150
Fatih'in Karşılıklı Kale Projesi.....	151
Kale-i Sultâniye	152

YEDİNCİ BÖLÜM

OSMANLI'NIN ÇANAKKALE'Sİ

OSMANLI'NIN ÇANAKKALE'Sİ.....	155
Çanakkale Adı	155
Çanakkale'ye Dardanel Denilme İsrarı	155
Akdeniz Boğazı.....	155
Çanakkale İstanbul'dan Daha Mühimdi	157
Çanakkale Boğazı'na Gelen İlk Müslümanlar	157
Çanakkale ve Haçlılar.....	157
Çanakkale Boğazı Yerine İstanbul Boğazı'nı Kullanan Padişah	158
Çanakkale ve Darülislam	158
Çanakkale ve İzn-i Sefine	159
Çanakkale'den Ancak Beş Gemi Geçebilir.....	159
Çanakkale ve Karantina.....	159
Çanakkale ve Kaleler	160
Fatih'in Çanakkale'yi Müdafaa Planı	160
Kilitbahir Kalesi'nin Sırları	160
Kale-i Sultaniye: Sadece Adı Kalan Kale.....	162
Sultaniye - Hakaniye.....	162
Çanakkale ve Girit.....	163
Venediklilere Çanakkale Geçilmez Demek.....	163
Kara Mehmed'den Seyit Onbaşı'ya	164
Çanakkale Ambargosunun Doğurduğu Buhran	164
Çanakkale ve Ceza.....	165
Ruslar Çanakkale'ye Neden Saldıramadı.....	165
Çanakkale'ye En Çok Saldıran Devlet	165
Çanakkale'nin En Sakin Yılları	165
Çanakkale Boğazı'nı Kapatmak.....	166
İngilizler Savaştan Bir Asır Evvel Çanakkale'yi Neden İstedi.....	166
Çanakkale ve Tabyalar	167

Çanakkale'yi Geçen İlk Yabancı Gemiler	167
Çanakkale'de Yapılan Anlaşma	167
Çanakkale ve İtalyanlar	167
Çanakkale Padişah Ağırılıyor	168
TARİH BOYUNCA ÇANAKKALE GEÇİLMEZ DİYENLER	169
Saruca Paşa	169
Çalı Bey	169
Kaptanıderyâ Kara Murad Paşa	170
Derviş Mehmed Paşa	170
Köprülü Mehmed Paşa	171

SEKİZİNCİ BÖLÜM

ÇANAKKALE'Yİ BEKLEYEN TEHLİKELER

ÇANAKKALE'Yİ BEKLEYEN TEHLİKELER.....	175
Çanakkale Ne Zamandır Anılır Oldu.....	175
Köylülerin Geçim Kaynağı.....	176
ÇANAKKALE ZAFERİ NASIL KÜÇÜLTÜLÜR (!)	177
Şehit sayısını tartışmaya açmak	177
Şüpheler Uyandırmak	178
Zafere Seküler İzahlar Yapmaya Çalışmak	178
Menkıbeler	179
Şehit Veren Şehirleri Tasnif Etmek	179
Savaşın Gerçek Galibi	179
Çanakkale Türk, Sarıkamış Osmanlı	180
Çanakkale Kazanıldı Dünya Savaşı Kaybedildi	180
Çanakkale Aslında Geçildi.....	181
Çanakkale Zaferi'nden Osmanlı Gazeteleri Bahsetmiyor.....	181
Savaşları Yarıştırmak.....	181
Netice	182
KAYNAKÇA	183

Ön Söz

Çanakkale, bir dönem Osmanlı'nın Rumeli'ye açılan kapısı, bir dönem ölüm kalım savaşının verildiği coğrafya... Bir zamanlar akıncı nanelerinin inlettiği topraklar, altı asır sonra düşman topraklarının dövdüğü topraklar...

Dar bir Boğaz'da, "boğacağız" diyenlerle "boğamazsın" diyenlerin boğaz boğaza harbidir Çanakkale.

"Çanakkale'nin Bilinmezleri" belki biraz iddialı bir isim... Bu eserde arzumuz iddialı bir şekilde çıkmak değil, Çanakkale denilince akla gelen Seyyit Onbaşı, Ezinelî Yahya Çavuş, Anzaklı Ömer dışında da Çanakkale'ye dair şeyler olduğunu ortaya koyabilmek derdidir.

Kanaatimizce pek çok yeni bilgiyi sayfalarımıza taşımaya gayret ettik, bazen de gözden kaçmış bazı hadiseleri nazara vermeye, şimdiye kadar pek gündeme gelmeyen hususları bir araya getirmeye çalıştık. Anlatım üslubunda ara başlıklar ve kısa metinlere ağırlık verdik. Maksudumuz gençlerimizi dikkatini çekebilmek okurlarımıza kısa bilgilerle savaşın ana hatlarıyla resmini göstermektir. Çanakkale'yi sadece 1915'teki olaylardan ibaret görmeyerek Osmanlı tarihindeki serencamını gözler önüne sermeye gayret ettik.

Savaş hakkında doğru sanılan yanlışları, harpte işlenen savaş suçlarını, Osmanlı hafızasına Çanakkale'nin nasıl düştüğünü, savaşın neticelerini satırlara taşımaya çalıştık.

Osmanlı asırlarında Çanakkale'de yaşanan hadiseleri anlatarak 1915'e gelmeyi uygun bulduk ve gördük ki aslında tarihte birden fazla Çanakkale zaferi bulunmakta.

Duamız bir daha Çanakkale gibi hazin zaferlerin hiç yaşanmamasıdır. Bir kitabın iki kapağı arasına dev bir zaferin sığmayacağını takdir edersiniz. Maksadımız Çanakkale'yi biraz daha anlama çabasıdır.

"Çanakkale'yi bekleyen tehlikeler" kısmında da bir zaferi küçültmek için yapılan kimi bilinçli kimi bilgisizce yapılan çalışmalara değinmek istedik. Maksadımız bir büyük zaferin iyi niyetli bir şekilde ortaya konulmasına çalışılmasıdır. Asla yeni polemikler çıkartarak gündeme gelmek değildir.

Bu eserin bu hale gelmesinde desteğini her zaman yanımda hissettiğim muhtereme eşim ve çocuklarıma şükranlarımla...

Fazıl YAZICI

Ocak 2010

Birinci BÖLÜM

BİRİNCİ DÜNYA HARBI:
OSMANLI'NIN SON SAVAŞI

BİRİNCİ DÜNYA HARBİ: OSMANLI'NIN SON SAVAŞI

Bir savaş düşünün ki devletlerin birbirlerine olan öfkelerinin büyüklüğü kullanılan silahların şiddetinden fazla olsun. Birbirine komşu ülkeler değil ayrı kıtaların devletleri bir savaşa tutuşsun ve yaşlı dünya yaratılışından beri bu kadar şiddeti, kanı, alevi, ateşi ilk defa görüyor olsun. Birinci Cihan Harbi işte bu acı hatıralarla bilinmesi, görülmesi gereken ama en çok da savaşların acımasızlığını öğreten bir harp olarak karşımızda duruyor.

Savaşlar ve Dörtler

Bu savaşın iki tarafında dört devlet göze çarpar; İtilaf Devletleri: İngiltere, Fransa, Rusya, İtalya; İttifak Devletleri Almanya, Avusturya-Macaristan, Osmanlı ve Bulgaristan. Dünyanın dört biryanından başkaları da vardır savaşa katılan. Bu “Büyük Savaş” ile dünya aynı anda dört koca imparatorluğun çöküşüne şahit olur: Osmanlı İmparatorluğu, Alman İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Rus İmparatorluğu, Şanlı Osmanlı da dâhil dört imparatorluk tarih kitaplarına kayarken dört büyük hanedanda dağılmaya yüz tutmuştur.

Osmanlı Hangi Tarafta Olmalıydı

Mağlubiyetler üstüne gelen mağlubiyetler ve gitgide bir kısır döngü hâline gelen “kaybedilen yerlerin geri alınması” düşüncesi devleti bilinmez bir sona doğru getirirken bütün umutlar Almanya’ya bağlanıyordu.

Bugün çok rahat bir şekilde Osmanlı’nın bir kara devleti olan Almanya’nın yanında ne işi olduğu üzerine uzun uzun laflar edilmekte ve devletin bu müttefik tercihiyle büyük bir yanlış yaptığı anlatılmaktadır. O zamanki “Alman hayranı” Osmanlı devlet adamları suçlanmaktadır.

1914 Avrupa'sındaki siyasi çekişmeleri hicveden bir karikatür. Kong. Küt. Arşivi

Ne var ki gözden kaçırılan büyük bir gerçek mevcuttur. Savaştan evvel Avrupa'da belirlenmiş olunan ittifak safları arasında Osmanlı'nın duracağı yer asla İngiltere ve Fransa'nın yanında değildir.

Rus Çarı II. Nikola ile İngiltere Kralı VII. Edward arasında yapılan Reval Görüşmelerinde (1908) Almanya'ya karşı ittifaklar kurulup geleceğin coğrafyası şekillendirilirken Osmanlı'da dış politikada denge mimarı Sultan Abdülhamid'in tahtan indirilmesi için çalışmaktadır.

Padışah Değişirme Zamanı mıydı

Belki Osmanlı'nın Almanya yanında yer almasından çok daha evvel dünyanın büyük bir savaşa adım adım yaklaştığı böyle kritik bir dönemde padişah değişikliği için olmadık işler çeviren İttihat ve Terakki Partisi'nin, bu partinin ordu içindeki taraftar subaylarının, yayınlarıyla kışkırtıcılık yapan bazı gazetelerin de bu işte büyük vebali vardır. Her ne kadar bazı tavırları tepki çekse de siyaset dehası, otuz seneden fazla padişahlık yapmış bir sultanın indirilip yerine yaşlı ama tecrübesiz bir

şehzadenin devletin en kritik anında tahta çıkartılmış olması sorgulanmalıdır. Osmanlı tarihinde belki de hiç istemeden tahta çıkan¹ Sultan Mehmed Reşad, 65 yaşın yorgunluğu devlet işlerindeki tecrübesizliği ile ciddi bir otorite boşluğu doğmasına yol açmıştır ki Osmanlı'nın bu en ihtiyar padişahının aslında bu işte mesuliyeti çok azdır.

Bir Heyecanlı Genç Enver Paşa

I. Balkan Harbi sonunda kaybedilen Edirne'nin II. Balkan Harbi esnasında geri alınması (21 Temmuz 1913) Enver Paşa'nın yıldızının parlamasına büyük tesir yaptı. Bir grup genç subayın Harbiye nâzırı olarak Enver Bey'i görmek istemeleri ve bunun için çeşitli gizli çalışmalar içinde olmalarını öğrenden Harbiye Nâzırı Ahmed İzzet Paşa istifa etti. Yarbay Enver Bey sürpriz bir şekilde Harbiye nazırlığına getirildi Cemal Bey'in bahriye nâzırı; Talat Bey'in dâhiliye nâzırı olmasıyla birlikte Osmanlı gemisi yeni bir rotaya doğru dönmeye başladı.

Enver-Talat ve Cemal üçlüsü hükümetin adeta sahibi hâline gelmişti. Said Halim Paşa'nın hiçbir iktidar gücü kalmamıştı. Sultan Mehmed Reşad da muhatap olarak Enver-Talat- Cemal üçlüsünü alıyordu.

Bu heyecanlı üçlü sultanın yaptığı tayinleri reddedecek kadar mühim bir konuma gelmişti.

Balkanların Ağır Faturası

I. Balkan Harbi'nin Osmanlı'daki adı "Balkan Faciası"dır. Bu mağlubiyet sonucunda; yaşanan büyük yıkım da bugünkü ülkemiz topraklarının 1/5'inden fazla toprak kaybedilmiştir. Orhan Gazi zamanında Süleyman Çelebi'nin sonraları Şehit Sultan Murad'ın, Yıldırım'ın kazandığı topraklar dahi kaybedilmiştir. Üç haftaya sığan faciada;

kaybedilen toprak:167.000km²,

kaybedilen vilayet: 33,

kaybedilen ilçe: 158,

kaybedilen nüfus: 6.500.000'dür.²

1 Salih GÜLEN, Tahtın Kudretli Misafirleri Osmanlı Padişahları, s.280 İzmir 2009

2 Dr. İsmet Görgülü, Atatürk Yolu Dergisi, Çanakkale Zaferi ve Atatürk, IV/16 (1995) s.492

Meriç Nehri'ne kadar Avrupa'daki topraklar ve Balkan ordusu kaybedilmiştir. Sonrasında bir göç dramı yaşanmış, gıcırdayarak dönen kağnı sesleri aslında dev bir devletin yıkılışının inilteleri olmuştur. İttihatçılar için Balkan kayıplarını ne yapıp edip bir an önce gidermek gereklidir.

Alman İttifakı Günü Meclis Kapandı

Enver- Cemal ve Talat üçlüsünün Almanya ile gizli ittifak yaptıkları gün (2 Ağustos 1914) meclis beş ay sürecek bir tatile girdi. Osmanlı Mebusan Meclisi'nin tatilde olduğu bir esnada Osmanlı, I. Dünya Savaşı'na girdirildi. (11 Kasım 1914)

Cihad İlanı

Sultan Reşad, bir oldubitti ile girilen hazin macera karşısında çaresiz ve aynı gün bir beyanname neşrederek İtilâf Devletlerine (İngiltere, Rusya ve Fransa) karşı büyük cihadı ilan etti. Bu davet bütün Müslümanları ordunun yanında savaşa iştirak etmeye çağırıyordu.

Cihadın Adı

Sultan II. Abdülhamid'in kızı Ayşe Sultan; hatıratında babasının, Sultan Mehmed Reşad'ın cihad ilanının tesirli olamayacağı- nı şu sözlerle ifade ettiğini belirtir: “Cihad ilân olununca babam büsbütün şaşırmış ve ‘Cihadın kendisi değil, fakat ismi bizim elimizde bir silâhtı. Ben bazen sefirleri tehdit etmek istediğim vakit bir İslâm halifesinin iki dudağı arasında bir kelime vardır. Allah bunu çıkartmasın, derdim. Cihad bizim için ismi olup da cismi olmayan bir kuvvetti. Bunun altından nasıl çıkacaklar, İngiltere buna aldanacak mı?’ diyerek teessürlerini bildirmiş.”³

Savaşa Neden Girildiğini Sorgulamayan Meclis

14 Ocak 1915'te meclis açıldığında Sultan Reşad savaşa girilişi mecburiyet olarak anlatıyordu. Padişah, İttihatçılar gibi görüş beyan ediyordu. Tarafsızlığını ilan etmiş bir devletin Karadeniz'de Rus donanmasına neden ateş açtığına cevap olarak Osmanlı donanmasının saldırıya

3 Ayşe Osmanoğlu, “Babam Sultan Abdülhamid” İst. 1994 s.231

uğraması gösteriliyordu. Meclis ise takip edilen siyasetin memleket menfaatine olduğunu düşündüğünü beyan ederek hükümet ve orduya teşekkür ediyordu. Meclis-i Mebusan'ın aldığı tutum, bir manada savaşa girilmesinin tasdik edildiğini gösteriyordu ki Meclis'in açık kaldığı dönemde Osmanlı Devleti'nin neden Cihan Harbi'ne girdiği mevzu bahis bile olmadı.

Bu Gidiş Nereye

Trablusgarp ve Balkan Savaşları ile girilen çıkmaz sokağın sonunun bir dünya savaşına dayandığının farkına varamayan idare, devleti felaketlere götürürken maalesef karşısındaki duvara çizilen merdiveni gerçek sanmaktaydı.

Devrin süper gücü İngiltere ise artık Osmanlı İmparatorluğu'nu yaşatmanın hem müşkül hem de lüzumsuz olduğunun farkındaydı. Bir "Hasta Adamı" yaşatmaya çabalamaktansa oturup mirasını paylaşmak sömürgeci bir devlet için kararını zor vereceği bir tercih olmayacaktı.

İngiltere, Almanya'ya karşı Rusya'nın kendi safında olmasını sağlamalıydı ki bunun için de Boğazların vaat edilmesi Rusya'yı ikna etmeye yetecekti. İngiliz kamuoyu dünyanın Alman işgalinde olmaması için savaştan İngiltere'nin arkasındaydı. Devrin gazetelerinde İngiliz kadınların fişek doldurarak ordusuna destek olduğuna dair hamasi haberler yayınlanıyordu.⁴ Bir korku her yerde hissettiriliyor ve tek kurtuluş çaresi olarak İngiltere gösteriliyordu.

Osmanlı hangi safın üstün olduğunun elbette idrakindeydi. Hatta İngiltere ve Fransa'ya iki defa ittifak teklifinde bulunmuş kadim düşman Rusya'ya dahi müttefik olma teklifinden bahis açmışsa da hep reddedilmiştir. Yalnızlıktan kurtulmak için çırpınan bir devlete Almanya'nın yaklaşması çok uzun sürmeyecektir.

Sonu Gelmez Hayaller

Almanların son yüzyılda gösterdiği göz alıcı gelişme, iki asırdan fazla kapanmaz yaralarından kan kaybeden insan misali sürekli toprak yitiren Osmanlı için "Kötü gidişata dur deme" fırsatı olarak görüldü. Boğazlar

4 The Illustrated War News 21 Haziran 1916 s.34

devletin kontrolünde olacak, Ermeni arzuları son bulacak, Arap Yarımadası ve Süveyş Kanalı'nda sadece Osmanlı söz sahibi olacaktı. Bir zamanlar olduğu gibi yine İslam dünyasında liderlik sürecek, Batı'da kaybedilen topraklar Doğu'da kazanılacak ve belki de Güney ve Kuzey Azerbaycan ve Türkistan'la kucaklaşılacaktı.

Osmanlı kendi hayallerinde yaşayadursun Alman İmparatorluğu'nun derdi halifeliğin gücü ile İngiliz sömürgelerini ayaklandırmak, Süveyş Kanalı'nı kapatmaktı. Almanya için Osmanlı, sahip olduğu stratejik konumu dolayısıyla İngiltere'ye karşı sağlam bir fren, Rusya'ya karşı ciddi bir tehditti.

Osmanlı Devleti, Almanların kazanacakları müstakbel zaferlerden yararlanmanın hesabını yapıyordu. Almanlar ise Osmanlıların Doğu'da girişeceği harekâtlarla Avrupa cephelerinde rahatlamamanın... Avrupa'nın haylaz çocuğu gelecek zaferlere Osmanlıların üzerinden daha kolay ulaşacağını hesap ediyordu.

Almanlarla İttifak

Osmanlı Devleti ilk ittifak teklifini İstanbul'daki büyükelçisi aracılığı ile Almanya'ya yaptı.(22 Temmuz 1914) Aynı gün yine büyükelçi aracılığı ile Avusturya Macaristan İmparatorluğu'na teklif yenilendi. Çok gizli yürütülen bir görüşme trafiği neticesinde İstanbul'da Türk-Alman Askerî İttifakı imzalandı. (2 Ağustos 1914) Aslında, -sanılanın aksine- ittifak kurmak için çok da istekli olmayan Almanlar ikna edildi.

Almanya 1 Ağustos günü öğleden sonra düğmeye basmış ve Rusya'ya harp ilan etmişti, Osmanlı'nın bu tarihten bir gün sonra savaşa girmiş bir devletle ittifak anlaşması yapması Almanların yanında savaşa gireceğinin ispatıydı.

Eski savaşların yarasının sarılmadığı bir hengâmede savaşa girmek istemeyen devlet ilginç bir icraata imza attı ve biryandan seferberlik ilan ederken öte yandan tarafsızlığını duyurdu.

Osmanlı tarafsızlığını ilan etse de Devlet-i Aliyye'nin cepheleri genişletmesine ihtiyaç duyan Almanya, Osmanlı'nın bir an evvel harbe iştirak etmesini elzem görüyordu. Bir yanda iyiden iyiye sıkışmış bir Almanya, öte yanda büyük bir harbe girmeye hazır olmayan bir Osmanlı vardı.

Çanakkale Ruslar ve Müttefikleri

I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesine ramak kaldığı dönemde Rusya, Boğazlar konusunda bir yandan İngiltere ve Fransa'nın nabzını yokluyor ancak müttefiklerine güvenmiyor olacak bir yandan da Boğazlar'ın verilmesi şartıyla Almanya ile anlaşma zemini arıyordu.

Bu hususta İngiltere'nin Rusya'ya Boğazlar hakkında verdiği güvence Rus menfaatlerinin muhafaza edileceği yönündeydi. Savaş öncesinde veya esnasında Boğazlar'da istediğini alan bir Rusya'nın Almanya ile anlaşması ve savaştan çekilmesi mümkün olduğu için İngiltere Boğazlar konusunda Rusya'ya kesin söz vermedi. Meselenin kesin halinin Almanya'nın yenilgiye uğratılmasından sonra gerçekleşeceğini bildirdi.

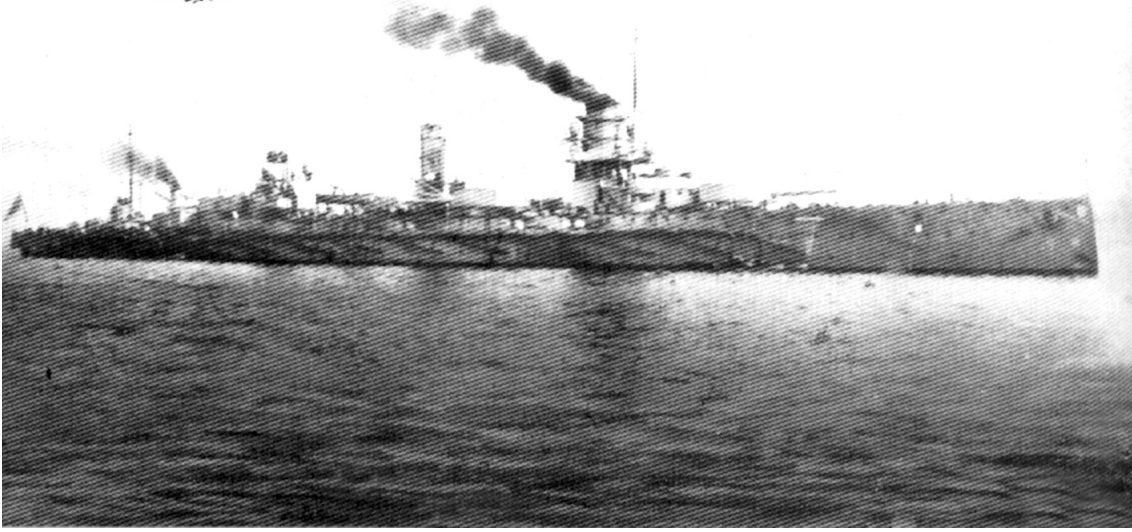
Rusya Fransa münasebetlerinde belirleyici rol Fransızların Suriye ve Filistin üzerindeki istekleri üzerinde olmuş ve Rusya müttefikinin dileklerini kabul etmişti.

Rusya Boğazlara Niye Çağrıldı

İtilaf Devletleri için Çanakkale imtihanı çok zor geçince Rusya'dan donanması ile İstanbul Boğazı'na girmesini istedi. Gerçi Rusya, çeşitli bahaneler öne sürerek bu maceraya girmedi. Bu rağmen müttefiklerine de güvenmiyordu. Sadece menfaat birlikteliği üzerine kurulu bir ittifakta menfaat çatışmaları da kaçınılmaz olurdu. İngiltere ve Fransa Boğazlar'ı kendi hâkimiyetleri altına alabilirdi. Ruslar bu tehdit karşısında İngiltere ve Fransa'ya nota verdi. (4 Mart 1915) Notada İstanbul, İstanbul ve Çanakkale Boğazları, Marmara Bölgesinin mühim yerleri ile Marmara adaları isteniyordu.

İngiltere ve Fransa bu notadan son derece rahatsız olmalarına rağmen resmî bir tepki göstermediler. Nihayetinde Rusya'nın karşı safa geçme ihtimali her zaman mevcuttu. Müttefikler için notayı kabul etmekten başka seçenek kalmıyordu. Rusya; İngiltere ve Fransa'ya kabul ettirdiği notalarla tarihî emellerini fiiliyata geçirmek için mühim bir fırsat yakalamıştı.

يا قوتنا
يا قوتنا

Yavuz (Goben) Zırhlısı

Meşhur İki Gemi

Tam da bu vakitlerde Akdeniz'de bulunan iki Alman savaş gemisi (Goben ve Breslau) İngilizlerden kaçarak 10 Ağustos 1914'te Çanakkale Boğazı önlerine geldi ve Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın verdiği izinle Boğaz'a giriş yaptı. Enver Paşa re'sen verdiği emirde Alman gemilerinin içeri alınmasını ve eğer takip etmek isterlerse İngiliz gemilerine ateş açılmasını istiyordu. Bu hadise Osmanlı'nın takip ettiği tarafsızlık politikasının iflasıydı. Osmanlı Devleti'ni çok zor durumda bırakan bu kardan sonra da Enver Paşa, Almanya lehine savaşa girilmesi yolundaki baskılarını sürdürdü.

Yıllar yılı Osmanlı'nın bu gemiler yüzünden savaşa girdiği anlatıldı durdu. Sanki koskoca bir devletin kaderi iki geminin elindeydi. Yıllar sonra açıklanacak belgelerde Goben ve Breslau'nın savaşa girmekte çok gönüllü olmayan Osmanlı'nın harekete geçmesi için görevlendirildikleri anlaşılacaktı.

Karadeniz Hâkimiyetini Sağlamak

Daha evvel Karadeniz'de hâkimiyetin kurulması adına Avusturya donanmasının vazifelenirilmesi hususu teklif edilmişse de Avusturya

donanması için ilk iş kendi kıyılarının muhafazası olduğundan bu tek-
lifi reddetmişti.

Gemiler uluslararası bir kriz hâline gelince Osmanlı idaresi iki gemi-
yi 80 milyon marka satın aldığını ve Osmanlı donanmasına dahil etti-
ğini bildirdi. Yavuz ve Midilli isimlerini alan gemilere Osmanlı bayrağı
çekildi. Mürettebat Osmanlı bahriye askerlerinin üniformasını giydi.
Bu gemilerin Alman komutanı Amiral Souchon, Osmanlı donanması-
nın 1. komutanlığına atandı.

Gemiler rotalarını Alman Denizcilik Bakanı Amiral Tirpitz'ten al-
dıkları emre göre çizmişti. Bir zamanların denizlerin en güçlü devlet-
lerinden biri olan Osmanlı parasını verip de İngiltere'den alamadığı
Sultan Osman ve Reşadiye diretnotları yerine Karadeniz güvenliği için
bu gemiyi almıştı.

Alınamayan Gemi

Osmanlı'nın parasını verip de alamadığı iki gemi vardır: Sul-
tan Osman ve Reşadiye. Bu gemilerden Sultan Osman'ı teslim
almak için İngiltere'ye giden Bahriye Erkân-ı Harbiye Reisi
Rauf Bey (Orbay) yaşadıklarını şöyle anlatır:

“Sultan Osman süvarisi olarak üç aydır Londra'da bulunuyordum. İlk önce Brezilya hükümeti adına Armstrong tezgâhlarında inşa edilmişken, bu hükümetle Şili ve Arjantin'in, donanma yapmamak hususunda aralarında anlaşmaları üzerine hükümetimiz tarafından satın alınarak “Sultan Osman” ismi verilen bu dretnotu teslim alıp memlekete götürecektir olan bin kişilik mürettebat ve askerim de, Reşit Paşa vapuruyla İngiltere'ye gelmişti. Geminin son taksiti olan yedi yüz bin lira da ödenmişti. İşleri bir an evvel bitirmek için tecrübelerin bir “kısmından da vazgeçerek fabrika ile 2 Ağustos 1914 günü geminin, bize teslimi konusunda mutabık kalmıştık. Fakat parayı verişimizin ertesi günü için kararlaştırılan sancağımızı çekme töreni zamanından yarım saat evvel İngilizler “Sultan Osman” a el koydular.”

“...karışık durumu bahane ederek İngiltere “Sultan Osman”dan sonra, Vickers tezgâhlarında inşası tamamlanmış “Reşadiye” dret-notumuzla, gene orada Şili hükümeti namına inşa edilmişken hükümetimiz tarafından satın alınması kararlaştırılıp pazarlığı da yapılmış olan iki torpido destroyerine de el koydu.

Gerektiği şekilde, şiddetle protesto edildi ise de kâr etmedi. İngilizler yayınladıkları bir beyanname ile hangi devlete ait olursa olsun İngiliz tezgâhlarında inşa edilmekte olan harp gemilerinden hiç birinin hiç bir vesile ile İngiltere kıyılarından uzaklaştırılmayacağını tebliğ ile gemilerimize ambargo koymakta ısrar ettiler.

Biz de çaresiz, Reşit Paşa Vapuru ile İstanbul'a dönmek üzere hareket ettik.”⁵

Amiral Souchon, Osmanlı donanmasının Karadeniz’de tatbikat yapması lüzumunu defalarca Osmanlı idaresine bildirdi. Devletin istikbalini Almanların Avrupa’daki başarısında gören Başkomutan Vekili Enver Paşa, 26 Ekim 1914’te tatbikat müsaadesini verdi. Aralarında Yavuz ve Midilli’nin de bulunduğu on bir parçalık Osmanlı filosu, 29 Ekim sabahı Odessa, Sivastopol, Novrosiski limanlarını bombardıman etti ve birkaç Rus gemisini batırdı. Böylece Osmanlı Devleti fiilen I. Cihan Harbi’ne iştirak etmiş oldu.

Rusların Cevabı

Osmanlı Devleti’nin gelişen hadiselere Rus Donanması’nın sebep olduğunu iddia etmesinin ve karşı taraftan gelen saldırıya karşı cevap verdiklerini savunmasının bir faydası olmamış, iki gün sonra 1 Kasım’da doğu sınırlarından Osmanlı topraklarına Rus taarruzu başlamıştır.

Osmanlı’nın I. Dünya Savaşı’ndaki harekât planı, müttefiklerin Avrupa cephelerinde yükünü hafifletmek maksadıyla Karadeniz kıyılarında veya Kafkasya’da Rusya’ya; Süveyş Kanalı’ndan da İngiltere’ye taarruz etme esasına dayanıyordu. Bu sebeple I. Dünya Savaşı içinde

5 Yakın Tarihimiz 1 Mart 1962 sayısı, s. 16

Osmanlı'nın yer aldığı cephelerden sadece ikisinde -Kafkasya'da ve Süveyş Kanalı'nda- Osmanlı taarruzu gerçekleşmiş diğer cephelerde ordu müdafaa harbi yapmıştır.

Osmanlı Gemileriyle Savaşa Giren İngilizler

Sultan Osman ve Reşadiye gemileri parası verildiği halde alınmayınca yerlerine Alman Goben ve Breslau gemileri alınmıştır. Gemiler Osmanlı hizmetine girince Yavuz ve Midilli adını alır. Sultan Osman ve Reşadiye'nin ise bu isimlerle İngiliz donanmasında vazife alması mümkün değildir. Gemilere "Erin" ve "Agin Court" isimleri verilir ve 31 Mayıs 1916'da İskajerrak (Skagerrak - Jutland Savaşı) Deniz Muharebesi'nde kullanılırlar.⁶

Çanakkale Boğazı'nda İlk Çatışma

I. Dünya Savaşı içinde Çanakkale'nin ilk bombardımanı bu dönemde görülür. Alman savaş gemilerinin Çanakkale'ye sığınması üzerine İngiliz donanması Boğaz'ı ablukaya alır; bunun üzerine Osmanlı hükümeti 27 Eylül 1914'te ticaret gemilerinin de Boğaz'dan geçişini yasakladığını bildirir. İngiltere bu karara karşı tepkisini 3 Kasım'da Boğaz tahkimatını topa tutarak gösterir. 3 Kasım'da İngiliz-Fransız filosunun Boğaz'ın girişindeki tabyaları bombardımana tabi tutması I. Dünya Savaşı esnasında Çanakkale'de duyulan ilk top sesi ve ilk barut kokusudur. Osmanlı savaşa girmeden hemen önce Çanakkale bombalanmıştır. Bunun üzerine Osmanlı Devleti 11 Kasım 1914'te resmen İtilaf Devletlerine harp ilan ederek İttifak Devletlerinin safında savaşa katılır. Ve maalesef Osmanlı'nın bu büyük savaşta kesin zafer kazanacağı tek cephe de Çanakkale olacaktır.

BÜYÜK SAVAŞ'IN TÜRK CEPHELERİ

I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusu temelde altı ana cephede savaş vermiştir. Bu cepheler kısaca şöyledir:

6 Deniz Albay Saim Besbelli, Çanakkale'de Türk Bahriyesi 424 Sayılı Donanma Dergisi Eki Ank. 1959 s.2

Kafkas (Doğu) Cephesi: Karadeniz'den İran içlerine kadar uzanan Ruslarla çarpışılan cephe olup, bu cephe içinde Türk tarihinde benzeri olmayan Sarıkamış Faciası yaşanmıştır.

Irak Cephesi: Basra Körfezi'ne çıkarma yaparak Irak'ı işgale girişen İngilizlere karşı savaşmıştır.

Filistin - Suriye Cephesi: Süveyş Kanalı'na yapılan başarısız iki tararuzun ardından başlayan İngiliz ilerleyişi karşısında Filistin'i muhafaza etmek amacıyla açılan cephedir.

Yemen ve Hicaz Cephesi: Arap Yarımadası'na hâkim olmak isteyen İngilizlere karşı Mukaddes Beldelerin (Mekke- Medine) muhafaza edilmesi için meydana gelen bir cephedir.

Galiçya, Makedonya, Romanya Cephesi: Osmanlı toprakları dışında, müttefiklere yardım maksadıyla açılmış cepheledir. Bu üç bölgede cereyan eden savaşlara birer kolorduyla katılmışlardır. (Her bölge ayrı bir cephedir.)

Bu sayılanlar haricinde İran'da ve Libya'da da Osmanlı askerleri savaşmıştır.

İkinci BÖLÜM

ÇANAKKALE CEPHESİ

ÇANAKKALE CEPHESİ

Çanakkale Cephesi'nin Açılma Sebepleri

İngiliz savaş kabinesi 1914 sonunda yaptığı toplantılarda Denizcilik Bakanı Churchill'in ısrarıyla, Çanakkale'yi denizden zorlama kararı aldı. Böylece İstanbul işgal edilecek ve Rusya'ya en kısa yoldan yardım yapılacaktı. Hazırlıklar tamamlanınca 19 Şubat'ta Boğaz'ın dış tabyaları topa tutuldu.

Çanakkale Cephesi'nin Açılmasını Kim İstedi

Çanakkale Cephesi, Osmanlı'nın savunma cephelerinden biridir. İtilaf Devletlerinin bu cepheyi açmaya her ne kadar Rusların isteği üzerine karar verseler de bu cephenin açılmasını isteyen başkaları da vardır.

Balkan Savaşları sonunda topraklarına kattığı Ege adalarını sağlama almak, Ege'deki Osmanlı tehdidini bertaraf etmek isteyen Yunanistan, 19 Ağustos 1914'te, Osmanlı halen tarafsız iken Çanakkale'de bir cephe açılması lüzumunu İngiltere'ye bildirir. İngilizler, böyle bir harekâtı o dönemde çeşitli dengeleri hesaba katarak reddetmiştir.

İngiltere'nin Çanakkale Planları

Osmanlı'nın savaşa iştirak etmesini müteakip Kasım 1914'te İngiliz Deniz Kurmay Başkanı Amiral Fisher'le Bahriye Nazırı Churchill, Osmanlı kuvvetlerinin Süveyş'e muhtemel tarruzlarına mani olmak maksadıyla Gelibolu'ya çıkarma harekâtı yapılmasını teklif etseler de bu düşünce İngiliz Harp Kabinesi'nde kabul görmez.

Avrupa'da Marn Meydan Muharebesi'ni müteakip savaşın hızlı seyretmeyerek siper harplerine dönüştüğü 1915 senesi başlarında,

İngilizler, bütün kuvvetlerini Batı'ya yığmaktansa Balkanlar'da veya Çanakkale'de ikinci bir cephe açmayı, harbi de mevzi savaşlarından hareket savaşlarına döndürmeyi düşünür.

Çanakkale Muharebeleri'ni Kazanırlarsa...

Churchill Çanakkale harekâtını “cihan tarihini değiştirecek bir hadise” olarak görmekte, muhtemel bir zaferle savaşın müddetinin kısaltacağını böylece binlerce insanın hayatının kurtarılacağını düşünmektedir.

Bu cephede kazanılacak bir zafer, iç karışıklıklardan dolayı zor durumda kalan Rusya'ya lojistik destek sağlama imkânı doğuracaktı. Baltık Denizi'nden ve Avrupa'dan Almanlar, Boğazlar ve Karadeniz'den de Osmanlı tarafından ablukaya alınan ve iyice sıkışan Rusya bu cendereden çıkmış olacaktı.

İstanbul'un ele geçirilmesi ile kazanılacak itibar bir yana, Osmanlı başkentinin ele geçirilmesiyle Osmanlı savaş dışı kalacak ve karşı blok daha fazla zayıflatılmış olacaktı. İngiliz Savaş Bakanı Lord Kitchener, Çanakkale'deki İngiliz Ordusunun başkomutanlığına atadığı General Hamilton'a veda ederken şöyle söylemekteydi: “Eğer donanma geçerse, İstanbul kendiliğinden düşer ve bir muharebeyi değil, harbi kazanmış oluruz.”

Bu cephenin bir diğer faydası da henüz savaşa iştirak edip etmemekte kararsız olan Bulgaristan'ın ve diğer Balkan ülkelerinin Almanya tarafına katılmasının engelleyecek olmasıydı. Bu durum İtalya için de geçerliydi.

Batı Cephesindeki askerlerinin iaşesi için de Çanakkale'deki savaş kazanmak lazımdı. Çünkü Rusya'nın Karadeniz limanlarında yığılan buğday stokları bu şekilde Fransa'nın Akdeniz limanlarına nakledilebilecek böylece gıda meselesinde kolaylık sağlanacaktı.

Çanakkale'ye yapılacak bir saldırı ile Marmara çevresi ve Trakya'daki askerî yığınağın diğer cephelere- özellikle de Süveyş Kanal Cephesi'ne kaydırılmasına mani olunacaktı.

Çanakkale'ye yapılacak bir saldırı, Osmanlı başkentini doğrudan tehdit edeceği için Osmanlıların Balkanlarda girişebileceği muhtemel bir harekâtın önünü kesmiş olacaktı.

Boğazların açılması ile Karadeniz’de kapalı kalan filolar kurtarılacak ve savaşa dâhil edilebilecekti.

Çanakkale’de kazanılacak bir zaferle Osmanlı’nın ve hilafetin merkezi İstanbul düşecek böylece Müslüman dünyasındaki Osmanlı itibarı azalacak ve İslam alemine karşı Hilafetin prestij ve otoritesi kırılacaktı.⁷

Bu savaşın zaferle neticelenmesi İngiliz kamuoyunun Manş Denizi’nde Almanya karşısında aldığı yenilgilerden dolayı bozulan moralini yükselecekti.

Beklenen Harekâtın Acı Neticesi

İngiltere ve Fransa’nın hazırlıkları devam ederken Osmanlı’nın beklenen Süveyş Kanal Harekâtı başladı. İngiltere’nin sömürgelerine uzanan bu en kestirme yoluna taarruz edileceğini beklemesi ve iyi hazırlık yapması sebebiyle 3 Şubat 1915’te yapılan taarruz başarısızlıkla neticelendi.

Diğer Cephelerin Çanakkale’ye Tesiri

Süveyş Kanalı’na yapılan Osmanlı taarruzunun geri püskürtülmesinden sonra İngiltere için yeni bir fırsat doğdu o da Mısır’daki mevcut kuvvetleri Çanakkale’de kullanma ihtimaliydi. Plan basitti, bir miktarı Mısır’da bırakılacak askerin geri kalanı Çanakkale’ye götürülecek ve Boğaz, evvela donanma hücumu ile zorlanacak, donanmanın Boğaz’ı geçip Marmara Denizi’ne girmesine müteakip, askerler Boğazları ve İstanbul’u fiilen işgal edecekti. (17 Şubat 1915)

Öte yandan Kafkas Cephesi’nde Rusların elindeki Sarıkamış’ı ele geçirmeye çalışan Türk kuvvetlerinin ölümüne bir azimle şehre girmeye çalışmaları üzerine Sarıkamış’taki Rus garnizonu sıkışmış ve Boğazlara saldırı yapılarak karşılarındaki kuvvetin bir kısmının dağıtılması için çalışma başlatmıştır. Oysa Sarıkamış’taki Rusları rahatlatmak için Çanakkale’ye hücumu gerek yoktur. Osmanlı askeri çok büyük hatalar, çaresizlikler ve sert tabiat şartları neticesinde soğuktan ve hastalıktan kırılmıştır.

⁷ DOĞANAY Rahmi, Çanakkale Zaferinin Türk ve Dünya Tarihi Açısından Sonuçları. Atatürk Yolu Dergisi III/12 (1993) s.364

Üç Ayda Üç Mağlubiyet

Çanakkale Muharebeleri öncesinde Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na girmesinden itibaren üç ay içinde üç ağır mağlubiyet aldı.

Irak Cephesi'nde İngilizler, Osmanlı 38.nci Tümeni'ni, yaklaşık bine yakın askeriyle birlikte esir aldı.

Kafkas Cephesi'nde 3. Ordu, 22 Aralık'ta başlattığı Sarıkamış Harekâtı'nda çok sert hava şartları, dağlık bir arazi ve kış şartlarına hazır olmayan ordusu ile 15 Ocak 1915'te ağır bir mağlubiyet almış toplamda yaklaşık 60.000 kayıp verilmiş ve neredeyse Osmanlı 3. Ordusu tükenmişti.

Süveyş Kanalı'na İngilizlerin Hindistan ile irtibatlarını kesmek amacıyla 4. Ordu'nun yaptığı taarruz da mağlubiyetle neticelenmişti. Mağlubiyet üstüne mağlubiyetlerin geldiği bu hengâmede Çanakkale bir millet için neredeyse son ümit hâline geliyordu.

Afganistan Mevzuu

Rauf (Orbay) Bey'in hatıralarından: *“Enver Paşa'yı, Harbiye Nezareti'ndeki makamında ziyaret ettim, İngiltere'de bulunduğu sırada, hâl ve vaziyetin gidişi dolayısıyla kendileri en yüksek makamları işgal ederken beni ve durumumu düşünmekte kusur etmediklerini belirtmek isteyen pek samimî bir ifade ile;*

– Rauf Bey, ne yapalım işte böyle oldu. Bu vazife de bize düştü. Yoksa Zat-ı şahanenin, coğrafi durumu itibariyle ehemmiyeti aşikâr olan Afganistan ile münasebet tesis etmek ve Afgan ordusunu ıslah eylemek gibi bir vazife ile Afganistan Emirine göndermek üzere olduğu heyetin başında gitmeyi tercih ederdim, dedikten sonra gözlerimin içine bakarak düpedüz: “Sen gider misin?” teklifinde bulundu.

Hatır ve hayalimden dahi geçirmediğim, bu beklenmedik teklif karşısında şaşırıp ve elimde olmadan gülümseyerek, dilimin ucuna şu kelimeler geldi:

– Afganistan denen yerin, adından başka nesini biliyoruz Paşam?... Şu anda oranın haritadaki yerini bile gözümün önüne

getiremem. Nereden, ne ile nasıl gidilir, hangi yolların ucundadır, meğhulüm... Müsaadenizle, Amerika tarihiyle mi gitsem acaba?... Enver Paşa, olanca ciddiyetiyle, işe gerçekten pek önem verdiğini hissettirerek şu cevabı verdi:

– Gerçi orası öyle, ama bahis mevzuu olan iş, Afganistan! İngilizler aleyhine harbe girmeye hazırlamak gibi son derece ehemmiyetli bir teşebbüstür. Siz merak etmeyin. Her şey hazırlanmıştır. Irak ve havalisi kumandanı Cavit Paşa'ya icap eden talimat verilmiştir. O size, her türlü kolaylığı göstererek, Iraktan İran yoluyla Afganistan'a geçebilmeniz için gereken her şeyi yapacaktır. Siz evvelâ onu görün. Onunla temas edin, kâfidir.

Enver Paşa, işte böyle, kati konuşuyordu. Dünya birbirine giriyor ya, Alman İmparatoru da Afganistan'ı, Hindistan'daki İngilizlere karşı silâhlendirip tahrik etmeği düşünmüş ve bu işi birçok sebeplerle hatırını pek saydığını bildiği - Enver Paşa'ya yaptırmayı uygun bulmuş...

İmparatorun bu maksadı o kadar aşikârı ki; "Fon Vas Muss" ismindeki - vaktiyle İran'da konsolosluk etmiş, Farsça bilen, tecrübeli - bir hariciyecisini Afganistan'da harcedilmek (harcanmak) üzere sandık dolusu altınlarla, maiyetine verilmek için, İstanbul'a göndermişti."⁸

ÇANAKKALE'DE NE YAŞANDI

Çanakkale Muharebeleri ana hatları ile deniz ve kara mücadelesi olarak iki kısımda değerlendirilebilir.

Boğaz'ı Müdafaa Planı

Çanakkale Boğazı'ndaki Osmanlı savunma sistemlerinin esasını müstahkem mevkiiler teşkil ediyordu. Mart-1915 başlarında Çanakkale Müstahkem Mevkii emrinde 27 Batarya hâlinde teşkilatlanmış çeşitli çapta 104 adet top ve bir mayın grubu vardı. Topların bir kısmı savaş gemilerinden çıkarılarak tabyalara yerleştirilmiş gemi toplarıydı.

8 Yakın Tarihimiz 1 Mart 1962 sayısı, s. 17-18

Çanakkale Boğazı'nın Coğrafyası

Çanakkale, Akdeniz'i Karadeniz'e bağlayan su yolu üzerindedir. Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ve İstanbul Boğazı ile birlikte bu güzergâhı oluşturur. Âdeta "İstanbul Boğazı'nın iki kat büyütülmüş bir modeli olan" Boğaz'ın uzunluğu 62 km. olup genişliği 1.200 m. ile 6.000 m. arasında değişir. Uzunluk Anadolu yakasında Kumkale Burnu ile Çardak Fenerleri arasında 94 km. çıkar.⁹ En dar yeri Çanakkale-Kilitbahir arası olup 1.250 m'dir. En geniş yerinde ise mesafe 5.800 m'ye kadar çıkar. En derin yeri 106 m'dir. Boğaz'da tuzluluk farkından dolayı üstten Marmara'dan Ege'ye; alttan ise Ege'den Marmara'ya akıntı vardır. Coğrafya yer yer dağlıktır. Akıntı ve dağlık arazi tarih boyunca bölgede yapılan savaşlarda Boğaz'ın müdafaasını kolaylaştırmıştır. Ancak elbette sadece bu iki faktörden dolayı savaşların kazanıldığını iddia etmek mümkün değildir.

Osmanlı Boğaz'ı Nasıl Müdafa Edecek

Osmanlı Ordusu, Boğaz'ın müdafaası için iki grup hâlinde müstahkem mevki topçularını mevzilendirmişti.

Osmanlı'nın Boğaz'a denizden yapılacak muhtemel bir taarruza karşı müdafa planı büyük ölçüde topçu bataryalarının üzerindeydi.

1. Girişteki Topçu Bataryaları (Medhal Grubu): Çanakkale Boğazı'nın girişinde mevzilenen topçu bataryalarıydı. Ege'den gelen düşman gemilerini ilk karşılayan Osmanlı mevzileri bunlardır. Bu grup Anadolu yakasında Kumkale, Orhaniye Bataryaları ile Erenköy civarındaki seygar obüs bataryalarından, karşıda ise Gelibolu Yarımadası'nın güney ucundaki Ertuğrul ve Seddülbahir Bataryalarından oluşuyordu.

2. En Dar Mevkideki Bataryalar (Merkez Grubu): Çanakkale Boğazı'nın en dar yeri olan Anadolu tarafında Çanakkale (Çimenlik) ile karşı tarafta Kilitbahir civarındaki Anadolu ve Rumeli yakasında bulunan bataryaları kapsar.

3. Giriş ile Merkez Arasındaki Seygar Obüs Bataryaları

Topçu bataryaları haricinde Boğaz müdafaası için dört piyade tümeni ve iki jandarma alayı hazırlanmıştır. İhtiyat askeri olarak da

⁹ Hayati Doğanay Coğrafya'ya Giriş, Erzurum 1992 s. 432

Maydos-Bıgalı bölgesinde bir piyade tümeni (19. Tümen) konuşlandırılmıştır.

Düşman Kuvvetleri

16 muharebe gemisi, 6 muhrip, 14 mayın tarama gemisi, 4 kruvazör, 16 muhrip, 7 denizaltı, 6 deniz uçağı taşıyan bir uçak gemisinin de savaşa katılması kararı alınmıştır.

Savaşın gidişatının farkında olmayan İtilaf Devletleri ilk başlarda şiddetli bir ateşle Osmanlı topçu bataryalarını susturmayı, ardından da iki piyade taburu ile bataryaların tamamen imha edilmesini düşünmüştür.

Ancak hesaplar çok farklılaşmış, sadece deniz savaşı olarak düşünülen mücadelenin çıkarma harekâtına dönüşmesi üzerine bir Anzak kolordusu, iki İngiliz ve bir Fransız tümeni de mücadeleye dâhil edilmiş, savaşın daha da şiddetlendiğı zaman da bir piyade tümeni ve bir Hint tugayı da savaşa girmiştir.

Saldırı Planı

İngiliz ve Fransızların Çanakkale Boğazı'na yapacakları saldırı planının ilk aşaması Boğaz'ın girişindeki Ertuğrul, Seddülbahir, Kumkale, Orhaniye Bataryalarının (Medhal Grubu) imha edilmesiydi. Saldırı tarihi olarak İngilizlerce mühim bir gün olarak görülen 19 Şubat tarihi seçildi.

Bombardıman Başlıyor

19 Şubat 1915 günü sabah 09.30 sularında Çanakkale Boğazı'na bombardıman başladı. Yedi muharebe gemisi bataryaları sekiz saat bombaladı. Dönemin en gelişmiş gemileri, en modern silahlarla donatılmıştı. Uzun namlulu topların, bataryalara yaptığı yoğun bombardımana kısa menzilli toplara sahip Osmanlı topçusunun cevap verebilmesi mümkün değildi. Yalnızca Orhaniye Tabyası'nın iki topu ateşe karşılık verebildi.

İlk günkü kayıplar düşman ateşinin şiddetinin yanında hafif kaldı. Osmanlı ordusu dört şehit, on bir yaralı verdi. İki top da kullanılmaz hâle geldi.

Mondros Limni'de İngiliz yemekhane çadırları ve Fransız sahra hastanesi- Kong. Küt. Arşivi

Mondros Derdi

Bu savaşın bitiminde tarihimizin en acı ateşkes anlaşmasını imzalayacağımız Mondros Limanı, İtilaf Devletleri'nin Çanakkale Savaşlarında kullandıkları bir üs yapılmıştı. Limni adasının Mondros Limanı'ndan hareket eden İngiliz ve Fransız donanması 26 Şubat-17 Mart arasında bazı bataryalarımızı topa tutmalarına rağmen asıl mesailerini 18 Mart'ta yapmayı planladıkları şiddetli taarruza hazırlıkla geçirdiler. Bu hazırlığın başında da savaş gemilerinin en büyük kâbusu mayınlardan Boğaz'ı temizlemek geliyordu. Günlerce süren mayın taraması son olarak 17 Mart'ı 18 Mart'a bağlayan gece üç muhrip ve yedi mayın arama tarama gemisi ile yapıldı. Tarama, saat 22.00'den 02.00'ye kadar sürdü ve en son aramalara dayanılarak Boğaz'ın temiz olduğu rapor edildi.

Bombardımanda İkinci Sahne

İstedğini alamayan İtilaf güçleri hava şartlarından dolayı ancak altı gün sonra yeniden Boğaz'a yüklenme fırsatı buldu. Yedi saat süren

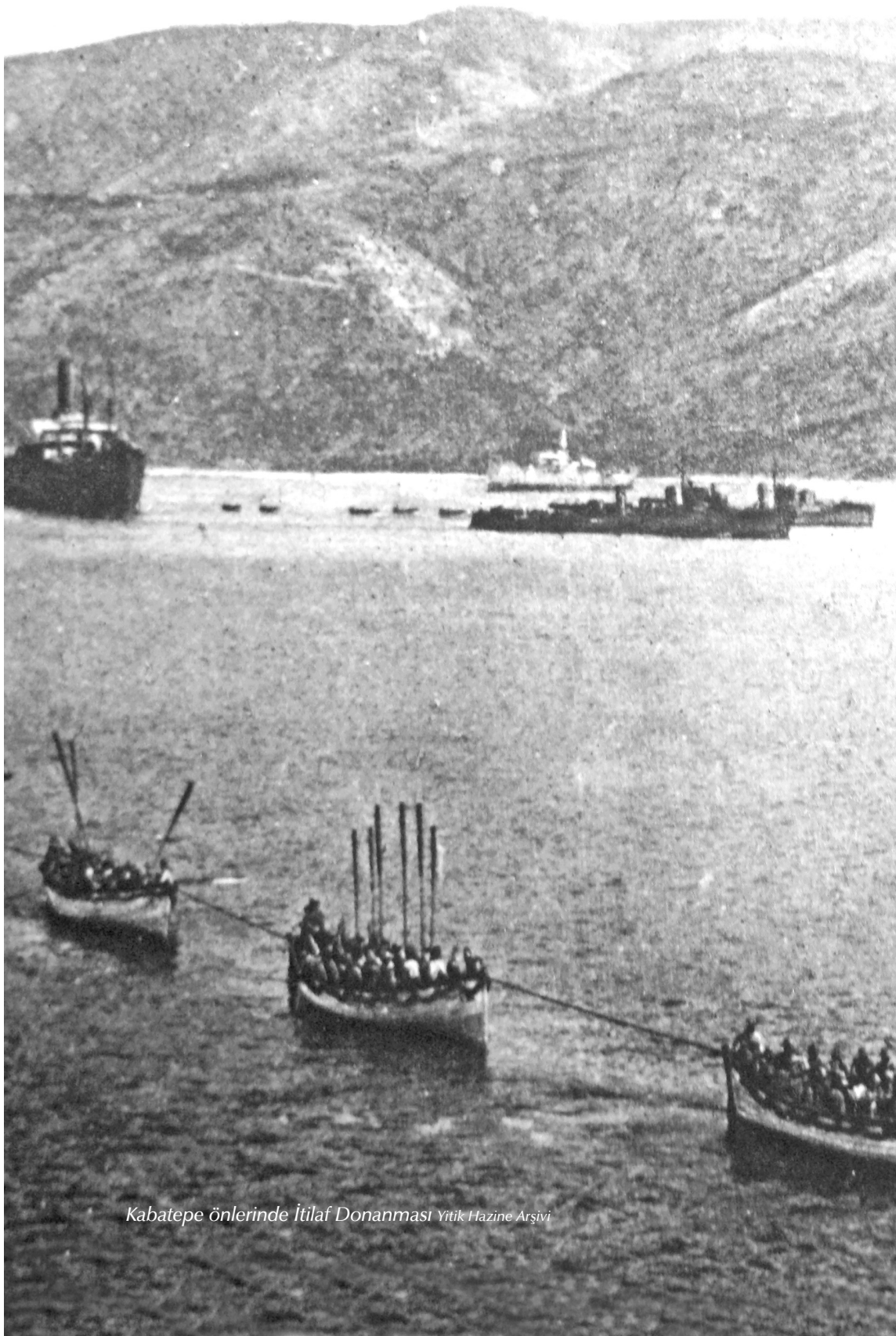
Bombardıman sonrası Seddülbahir Kalesi- Yitik Hazine Arşivi

şiddetli bombardıman işgalciler için Boğaz girişindeki bataryalarının tamamen susturulması manasına geliyordu.

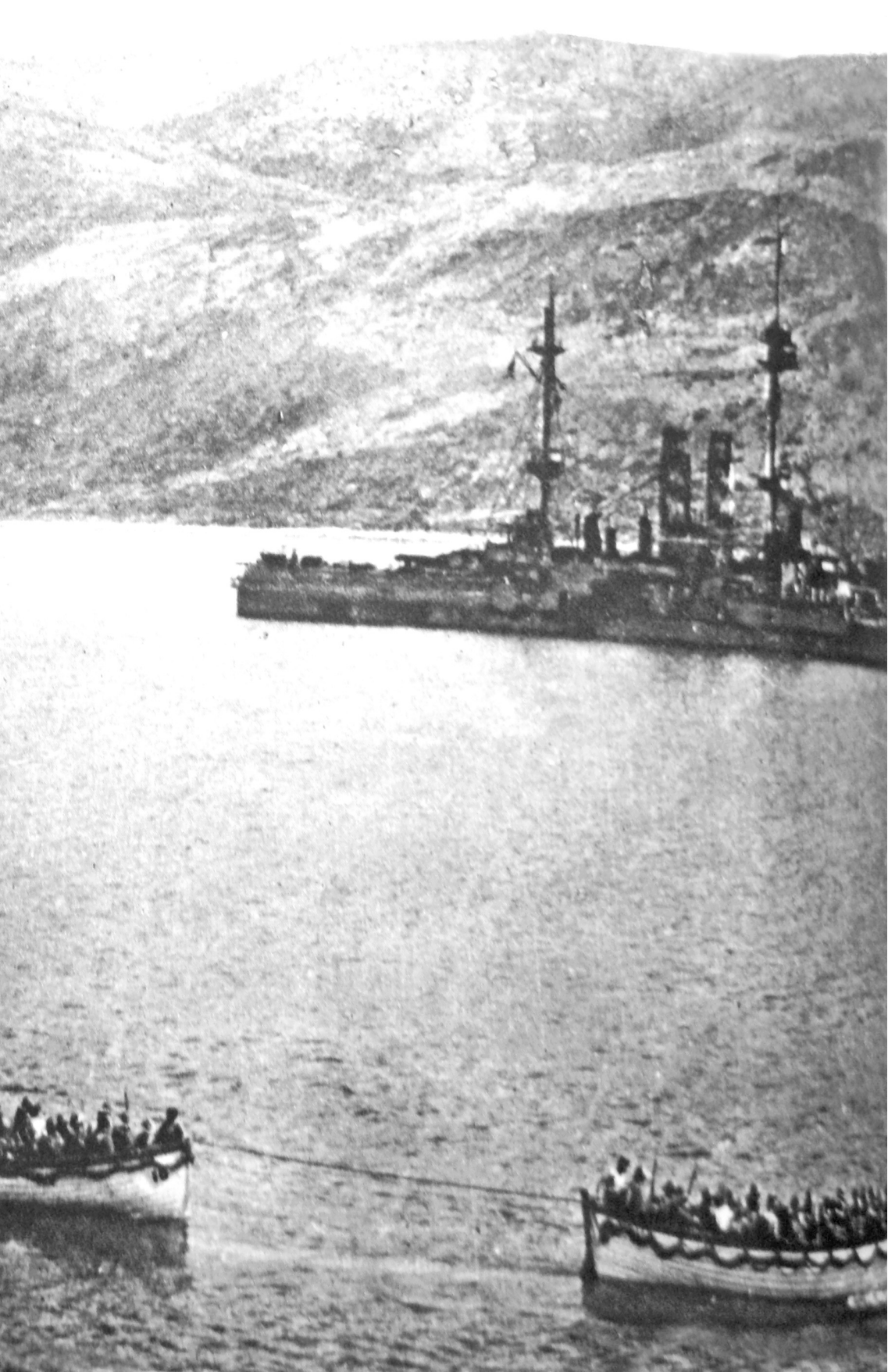
Osmanlı tarafında ümitsizlik başladı. Düşmanları ise boş durmuyor bir yandan mayın tarıyor, bir yandan da kıyıya müfrezeler çıkartarak topları tamamen tahrip ediyordu.

İtilaf donanması Boğaz'daki bataryaların mühim kısmını susturmuştu, kendine en büyük tehdit olarak mayınları görüyordu. Sonraki günler mayın arama tarama faaliyetiyle geçti. Bu arada bazı bölgelere tahrip müfrezeleri çıkararak susturulmuş topların tahribine çalışıldığı gibi, üçüncü grupta yer alan ve giriş ile merkez arasında bulunan bataryalardan bazıları da bombardımana tabi tutuldu.

17 Mart'ı 18 Mart'a bağlayan gece mayın tarama gemileri saatlerce çalışarak Boğaz'ın girişinden Kepez Burnu'na kadar olan bölgenin "temiz" olduğuna dair rapor verdiler.

Kabatepe önlerinde İtilaf Donanması Yitik Hazine Arşivi

Osmanlı Fırkateyni Personeli (Kong.Küt.Arşivi)

Boğazdaki Mayınlar

Çanakkale Deniz Muharebeleri'nin seyirinin değişmesinde Nusret Mayın Gemisi'nin döşediği 26 mayının büyük rolü vardır. Ancak sanılanın aksine Boğaz'a mayın döşeyen sadece Nusret değildir. Nusret'in diğerlerinden farkı döşediği mayınların büyük başarı kazanmış olmasından kaynaklanmaktadır. Zira diğer döşenen mayınların çoğu İtilaf Devletleri tarafından genel saldırı başlamadan evvel temizlenmiştir. Çanakkale'ye mayın döşeyen gemiler ve döşenen yer ve mayın sayıları şunlardır:

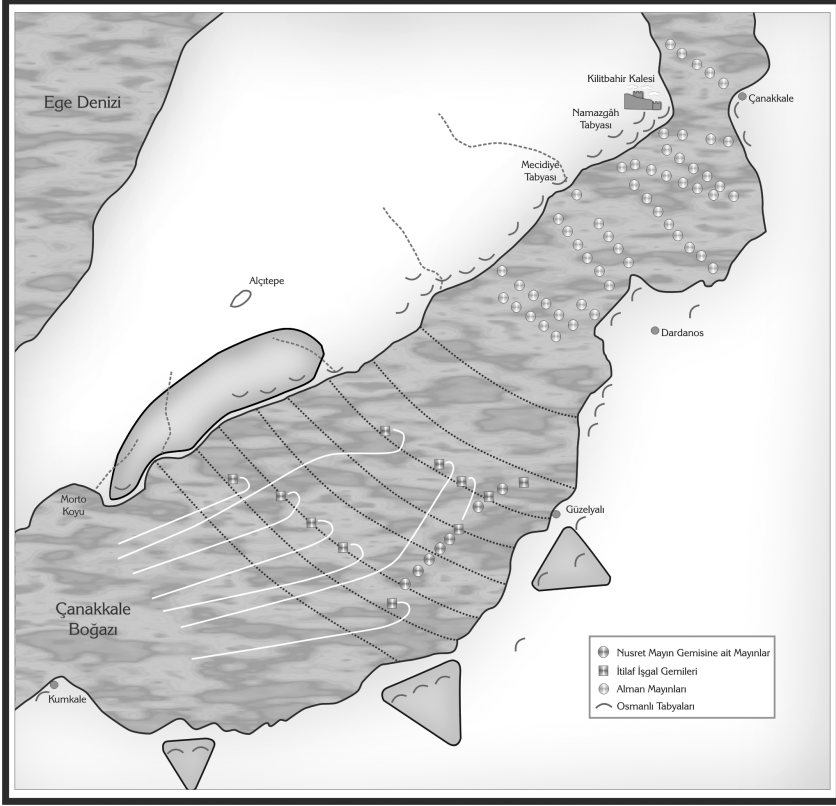
Selanik Mayın Gemisi, Havuzlar-Kepezburnu, 22 mayın

Selanik M. G. Havuzlar Kepezburnu hattının 800 metre kuzeyine 26 mayın

İntibah Mayın Gemisi, Dardanos-Baykuşburnu arasına, 40 mayın 15 Ağustos 1914

İntibah Mayın Gemisi, Dardanos-Baykuşburnu hattının güneyine 29 mayın

İntibah Mayın Gemisi, Anadolu ve Rumeli Hamidiye tabyaları arası 29 mayın

Çanakkale Boğazi'nda savunma tertibatı

İntibah Mayın Gemisi, Dardanos-Baykuşburnu hattının kuzeyine 16 mayın

Nusret Mayın Gemisi, Kepez-Havuzlar hattının güneyine 50 mayın

Samsun Mayın Gemisi, 5. Hattın güneyine

Nusret Mayın Gemisi, 2. ve 8. mayın hatları arasında benzer şekilde 30 mayın

Nusret Mayın Gemisi, Çimenlik Değirmenburnu arasında 53 mayın

Nusret Mayın Gemisi, Karanlık Liman'a poyraz lodos istikametinde 26 mayın¹⁰

10 Saim Besbelli, a.g.c. s.7

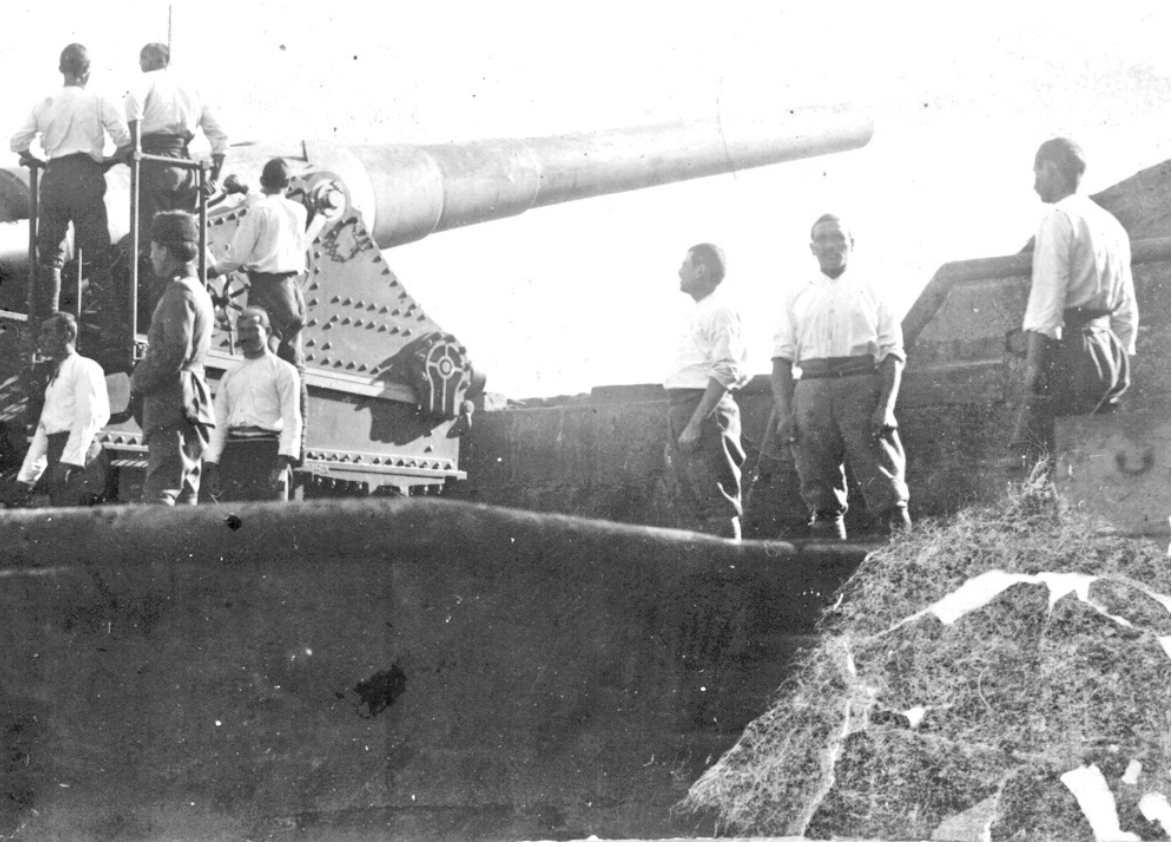

Çanakkale'de Bouvet Zirhlisi'nı batıran top ve erati

Nusret Allah'ın Yardımı

Kimileri Boğaz'da mayın olmadığını rapor ededursun temizleme harekâtı sırasında Nusret Mayın Gemisi, Erenköy Koyu'na Kuzeydoğu-Güneybatı (poyraz-lodos) yönünde ve boğaz hattına paralel olarak, 100 m. aralıkla 4,5 m. derinlikte 26 mayın döktü. Mayınlar Erenköy koyunda idi ve diğer on mayın hattı gibi gemilerin doğrudan geçiş güzergahı üzerinde bulunmuyordu.

Mayınların döşendiği yer kadar döşenme şekli de çok ilginçti. Boğazın dikine değil Boğaz'a paralel döşenmişti. Hatta bu alışılmadık mayın döşeme şeklinin bir rüyada görüldüğü de rivayet edilmiştir. Nusret'in bu sıra dışı faaliyeti İtilaf donanması için sıra dışı bir gün yaşatacaktır. İlk bakışta çok da mantıklı olmayan döşenme şeklinin sırrı, savaş başlayınca görülecekti. Bu döşeme şekli düşmanların mayınları fark etmesine

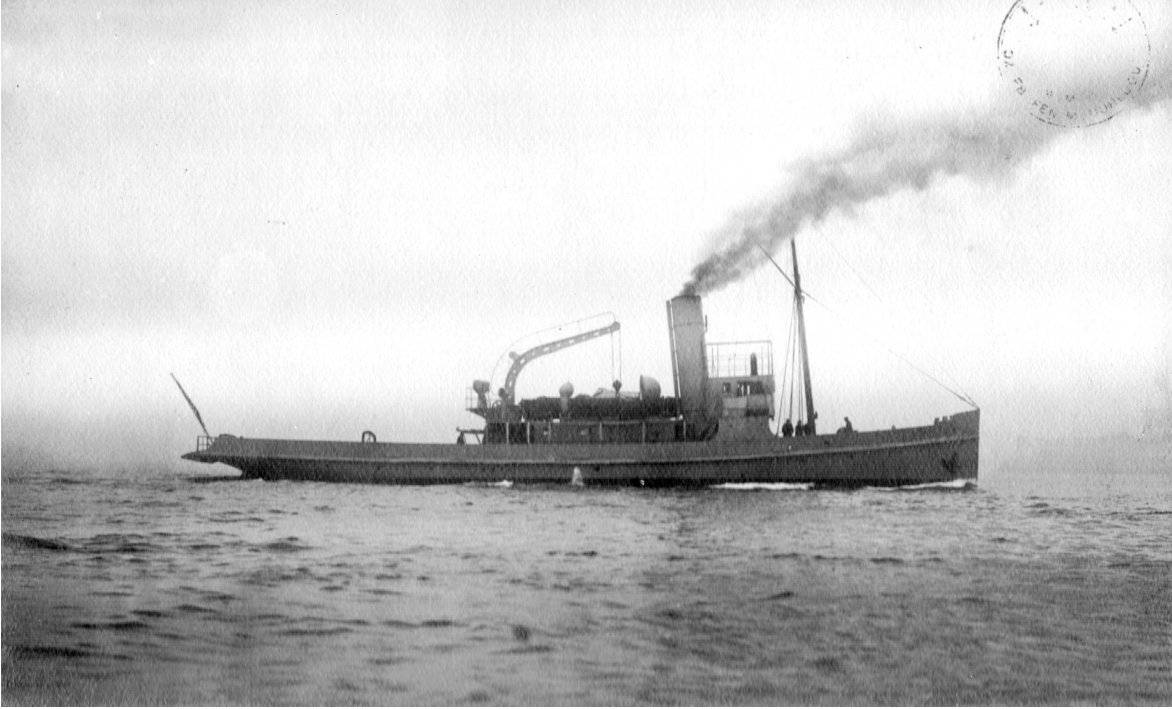
mani olacak hem de manevra için koya giren gemiler Çanakkale'de kıyameti görecekti. 18 Mart günü Nusret'in günü olacaktı.

Ve 18 Mart 1915

Çanakkale Boğazı'na denizden yapılan büyük taarruz için 18 Mart 1915 günü belirlenmiş ve sabah başlayan taarruzun ilk hedefi Çimenlik (Çanakkale) ve Kilitbahir Tabyalarının tesirsiz hale getirilmesi olarak çizilmişti. Ardından seyyar topçu bataryaları susturulacak akabinde de Marmara Denizi'ne girilecekti. İtilaf Devletlerinin 18 savaş gemisinden oluşan filosu, 18 Mart günü saat 10.30'da Boğaz'a taarruz etti. Yapılacak olan Boğaz'ın zorlanarak geçilmesiydi.

Taarruz Başlıyor

Taarruzdan hemen evvel İtilaf donanması komutanlığı Amiral Carden'den alınarak Amiral de Robeck'e verildi.

Nusret Mayın Gemisi

Üç görev kuvveti taarruzu gerçekleştirecekti.

1. Deniz Görev Kuvveti'ndeki gemiler planlanan noktaya ulaşınca hangi hedefi vuracakları daha evvelden belirlenmişti. Queen Elizabeth, Mecidiye Tabyası'nı; Lord Nelson, Namazgâh Tabyası'nı; Inflexible, Hamidiye Tabyası'nı bombardımana tabi tutacaktı. Bu plan derhal tatbik edilmeye başlandı.

Suffren, Bouvet, Goulois, Charlemagne, Triump ve Prince George gemilerinden oluşan 3. Deniz Görev Kuvveti'nin vazifesi, 1. Deniz Görev Kuvveti'ndeki gemilerin belirlenen noktalara intikal etmelerini müteakip ileri harekâta devam etmektir. Bu gemilerin ileri harekâta başlamalarıyla birlikte Osmanlı Merkez Bataryaları atışlarını yoğunlaştırdı. Triump ve Prince George isimli İngiliz gemileri Rumeli Mesudiye ve Yıldız Tabyalarına ateş yağdırıyordu. Tabyalar çok zor durumda kalmıştı. Çelik zırhlı gemilerin ateş kusan nefesleri tabyalarda yangınlar çıkartıyor, telefon hatlarını kopartıyordu. Mecidiye Tabyası topçularının şehit olmasıyla birlikte sustu.

Ocean, Irresistible, Albion, Vengeance, Swiftsun ve Majestic'ten müteşekkil 2. Deniz Görev Kuvveti, Boğaz'da ilerleyişe geçti. Vazifeleri 3. Görev Kuvveti'nin yerini almaktı. Ayrıca tabyalar dışında yer alan

ve mayın hatlarını muhafaza etmeye çalışan seyيار bataryaları susturup mayın taraması yapacaklardı.

Atış kontrolü, Ark Royal uçak gemisinden her saat başı havalanacak uçaklar tarafından yapılacaktı.

Rus Mayınları Ruslara Yardımı Engelledi

Çanakkale Muharebeleri'nin temel gayelerinden biri Boğazlardan geçerek Rusya'ya yardım etmektir. Ancak Osmanlıların deniz savaşlarında gerek istihkâmlardaki topları gerekse Boğaz'a döşedikleri mayınlar, Ruslara yardım götürme hayallerini sona erdirmiştir. Burada ilginç olan Boğaz'a döşenen mayınların bir kısmının Rus yapımı olmasıdır. Bu mayınlar Karadeniz'de Rusların döşediği mayınlar olup denizden çıkarılarak Çanakkale'ye getirilmiş ve Boğaz'a yerleştirilmiştir. Bir anlamda Rus mayınları Ruslara yardım gelmesine mani olmuştur.

Düşman donanmasının taarruzu başlayalı iki saat olmuştu ki Goulois isabet aldı ve kullanılmaz duruma gelerek geri çekildi. Saat 14:00 sularında Boğaz'da süratle ilerleyen Suffren ve Bouvet hiç beklenmedik bir hadiseyle karşılaştı. Yenilmez olduğu sanılan donanmadan Suffren yara aldı, diğeri Suffren kadar da talihli değildi. Bouvet'te artarda iki patlama oldu ve Bouvet üç dakika içinde Boğaz'a gömüldü. Bu sürprizler karşısında donanma şaşkındı.

Boğaz'da kulakları sağır edercesine top patlamaları bir saat daha sürdü. Queen Elizabeth'in 38'lik top mermileri çok tesirli oluyor, tabyalarımızda yangınlar çıkartıyordu. 15:30 sularında Inflexible, Nusret'in Erenköy'e döşediği mayınlardan birine çarptı ve ağır hasarlı hâlde kurtularak Boğaz'ı terk etti.

2. Deniz Görev kuvveti 3. Deniz Görev kuvvetinin yerine geçse de vazifesini yapmasına imkân yoktu. Sadece tabyalara daha da yaklaşılarak insafsızca saldırdılar. Evvela Hamidiye ardından Namazgâh Tabyaları sustu.

Müttefiklerin En Büyük Hatası

“Avrupalıların Savaşı’nda (I. Dünya Savaşı) en unutulmaz iki hadise yaşandı. Bir tanesi Çanakkale’de Müttefik filolarına karşı, savunma filolarının çok ciddi karşılık vermesiydi. İkinci unutulmaz hadise ise müttefiklerin büyük askerî hatalarıydı.(18 Mart’ta) Müttefik komutanları Fransız gemilerini öncü yapmakla aptalca bir teşebbüste bulduklarını anlamaları gerekirdi. Yanlış tertip alma neticesinde Anadolu Hamidiye Tabyası’ndan yapılan atışlarla Bouvet üç dakikada suya gömüldü.”¹¹

George Schreiner Amerikalı Gazeteci

Susan tabyalar diğer tabyalardaki askerleri daha bir şevklendirdi ve Irresistible yakınında şiddetli patlamalar oldu. Gemi tabyalardan uzaklaşmak için manevra yaparken Erenköy koyuna girdi ve Nusret’i yeniden hatırlattı.

Boğaz’ın bu bölgesinin mayınsız olduğunu sanan Amiral de Robeck mayınları görünce 2. Deniz Görev kuvvetine geri çekilme emri verdi. İkinci vaktiydi ve bu sefer manevra yaparken Ocean mayına çarptı.

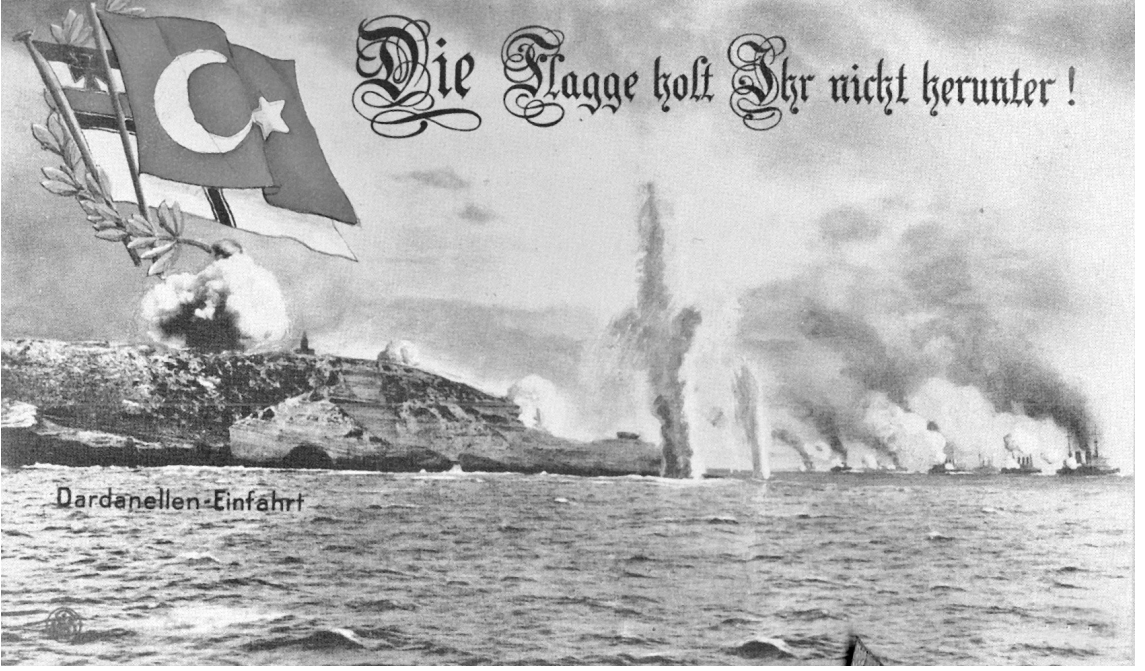
Sir Colben Korbet, Nusret şoku karşısında “Harekât-ı Bahriye” adlı kitabında şunları söyleyecektir:

“Bu felâketlerin sebebi hakiki keşif ve tayin olununcaya kadar çok zaman geçmedi, işin hakikati şu idi ki 8 Mart gecesinde Türkler haberi-miz olmadan Erenköy Koyu’na sahile muvazi olarak 26 mayın dökmüş-tür, bizim balıkçı gemileri de vâki tahriyat neticesinde bunlara tesadüf edememişlerdi. Türkler, bu mayınları maksadı mahsusla manevra saha-mıza vaz’etmişler, gösterdiğimiz bütün ihtiyat ve basiretlere rağmen baş döndürücü bir muzafferiyet kazanmışlardır.”¹²

Boğaz’dan deniz yoluyla geçilemeyeceği anlaşılmıştı. Çanakkale Müstahkem Mevki Kumandanı ve 18 Mart Kahramanı Cevat Paşa haklı çıkmıştı.

11 The New York Times 29 Nisan 1915

12 Saim Besbelli, a.g.c. s.9

Çanakkale bombardmanını gösteren bir Alman kartpostalı

Cevat Paşa'nın Tecrübesi Almanları da Yendi

Tarihe haklı olarak 18 Mart kahramanı olarak geçen Cevat Paşa'nın aldığı kararlar savaşın seyrini değiştirmiştir. Hele bir karar vardır ki paşanın askerî tecrübesini göstermesi bakımından son derece manidardır.

Almanların, topları Boğaz'ın girişindeki tabyalara taşıma fikrine Cevat Paşa karşı çıkmış ve merkezin yani Boğaz'ın içinin kuvvetlendirilmesini savunmuştur. İngiliz topları karşısında zaten menzil olarak düşük kalan toplar bir de Boğaz'ın girişi gibi gemilere bir hayli uzak düşen bir noktaya taşınsa savaşın seyri çok farklı olacaktır.

Her fırsatta Çanakkale'deki zaferi kendilerine mal eden Almanların askerlikten ne kadar anladığı hususunu bu misal dahi kısaca özetlemeye kâfidir.¹³

13 Bu konuda Liman von Sanders, Walter von Schoen, Hans Kannengiesser'in kitaplarına bakılabilir. Bu eserlerde zafer Almanlara mal edilip Osmanlı askerleri yan bir faktör olarak gösterilmektedir.

18 Mart Kahramanı Cevad Paşa'nın Raporu

Bugünkü vesaiki resmîye:

Bugün dördü Fransız olmak üzere on altı zırlı, üç kruvazör ve mütaaddit torpidolardan mürekkep düşman filosu öğleden evvel 11.30'dan akşama kadar bataryalarımızı bombardıman etmiş ve tarafımızdan mukabele olunmuştur. Düşmanın bir torpido ile Büvet zırlısı batmış ve Irresistible zırlısı bir tarafa meylederek, harekâtı harbiyeye gayrimuktedir bir hâlde deniz üzerinde kalmış olduğu gibi Afrika sisteminden bir zırlı dahi mühim surette hasarzededilerek bir tarafa yatmış olduğu halde, tedricen uzaklaşmağa çalışmakta bulunmuştur. Bilâ fasıla düşman ile mücadele eden bataryalarımızdan henüz raporlar alınmamış ise de zayıat ve hasaratımızın şayan-ı ehemmiyet olmadığı anlaşılmıştır.

Bugünkü bombardımanda bataryalarımızın endah hususunda gösterdiği maharet ve metanet şayanı takdir olup, bilumum zâbitan ve efrat kardeşlerime beyanı memnuniyet eder ve daima böyle muvaffakiyetlere mazhar buyurulmasını es-sultanı Semadaniye'den tazarru ve niyaz eylerim.

5 Mart 1331 (18 Mart 1915)

Müstahkem Mevki

Kumandanı

Mirliva CEVAD

ÇANAKKALE KARA MUHAREBELERİ

İtilaf Devletlerinin Hazırlıkları

18 Mart'ta denizden geçemedikleri Boğaz'ı ne pahasına olursa olsun geçmeye kararlı olan İtilaf Devletleri için tek seçenek kalmıştı, bir kara harekâtı düzenlemek.

Çanakkale Kara Savaşları için General Hamilton komutasında Anzak askerlerinden müteşekkil bir kolordunun Arıburnu'na, İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin ise Seddülbahir'e çıkartma yapması kararlaştırılır. Limni adasında yaklaşık 75.000 askerden oluşan bir ordu toplanır. Mısır'da bulunan bir Hint Tugayı da ihtiyat olarak tutulur ki bilahare bu tugay da savaşa dâhil edilmiş hatta on tümen daha bu savaşa İtilaf Devletleri safında iştirak etmiştir. Askerlerin büyük kısmını Anzaklar ve İngilizler oluşturmaktadır. Anzak kolordusu, İngiliz 29.Tümeni, İngiliz Deniz Tümeni, Fransız Tümeni olarak kara taarruzunu yapacak kuvvetler belirlenmiştir.

Kara ordusu dışında donanmanın da takviyesi yapılmış, batan gemiler yerine yeni gemiler getirilmiştir. İtilaf Devletlerinin Çanakkale'deki filosu toplamda doksanı aşan parça sayısına ulaşarak gerek kara asker ve teçhizatı gerekse deniz asker ve gemileri ile savaşa kendilerince hazır hale gelmişlerdir.

Osmanlı'nın Hazırlıkları

I. Dünya Savaşı'na zaten hazırlıksız giren Osmanlı Harbiye'sinin Çanakkale Muharebeleri için alacağı tedbirler oldukça sınırlıdır. İlk yapılan Çanakkale'deki birliklerin yeni askerlerle takviye edilmesi olur. 5. Ordu kurulur ve bu ordunun komutanlığına Alman Mareşal Liman von Sanders getirilir. İstanbul'dan gönderilen 3. Piyade Tümeni'yle bir jandarma alayı ve Saros kıyılarını gözetleyen süvari tugayı da 5. Ordu'nun emrine verilir. Her ne kadar bu yapılanmadan sonra ordunun başına

bir Alman'ın getirilmiş olmasından dolayı özellikle Almanlar tarafından zaferin payesi Liman Von Sanders'e verilse de bu zaferde Liman Paşa'dan ziyade Türk komutanların rolünün çok büyük olduğu herkes tarafından kabul edilecektir.

İtilaf Devletlerinin Taarruz Planı

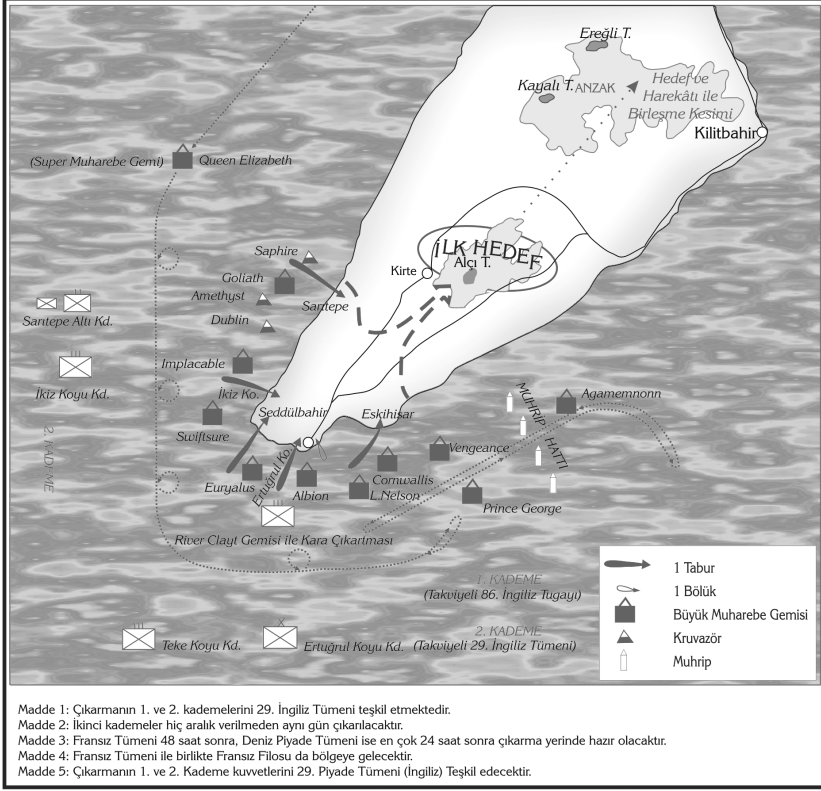
Kara taarruzu için seçilen bölgeler vardır. Bunların ilki Boğaz'ın girişindeki Seddülbahir'dir. Bölgeye evvela 29. İngiliz Tümeni, ardından da 1. Fransız Tümeni ve İngiliz Deniz Piyade tümeni çıkartma yapacaktır. Bölgeyi ele geçiren asker daha da ilerleyerek Alçı Tepe'yi de zapt edecektir.

Çıkartma için seçilen ikinci bölge Arıburnu idi. Bölgeye Avustralya ve Yeni Zelanda askerlerinden müteşekkil Anzak Kolordusu çıkacaktı. (Australia and New Zealand Army Corps) Vazifeleri çıkarmayı müteakip Kabatepe, Maltepe, Kocaçimen Dağı bölgesini ele geçirmektir. Her iki kuvvetin, verilen hedeflere ulaştıktan sonra birlikte yapacakları saldırı ile Gelibolu Yarımadası'nın güneyini tamamen ele geçirmiş olacaktı. Çıkartma harekâtından evvel yaklaşık 75.000 askerden oluşan bir ordu Limni adasında toplandı.

Hileli Taarruzlar

İtilaf Devletlerinin karşısındaki Osmanlı kuvvetlerinin dikkatini dağıtmak için uyguladığı bazı hilelerde mevcuttu. Buna göre Kara harekâtının başında İngiliz Deniz Piyade Tümeni, Saros Körfezi'ne, Fransız Piyade Tümeni de Anadolu yakasındaki Beşike'ye çıkarma yapıyor intibayı verecekti. Aynı anda hem Anadolu kıyıları ve Saros Körfezi'ne hem de Seddülbahir ve Arıburnu bölgesine kuvvet çıkarılmasıyla dört farklı noktadan işgaller başlamış olacaktı. Bu işgallerden Beşike ve Saros çıkarmaları aldatmaca ve gösteri gayesiyle yapılacaktı. Maksat, bölgedeki Türk kuvvetlerini tespit etmek ve Osmanlı kuvvetlerinin dikkatini dağıtmaktı.

Bunlar dışında Fransız Tümeni, Kumkale'ye bir piyade alayı çıkartarak kısa hedefli bir taarruz yapacak böylece Anadolu tarafından Rumeli'ye asker sevkiyatına mani olunacaktı. Bu görevlerin yapılmasından sonra her iki tümen de Seddülbahir bölgesine çıkarılacaktı.

İtilaf Kuvvetlerinin Seddülbahir'deki çıkarma planı

Türklerin Yemediği

Çanakkale Kara Savaşları esnasında ele geçirilen siperlerdeki ganimetlerin paylaşılmasında ilginç hadiseler de yaşanmaktadır. Türk askerleri genellikle ele geçirdikleri siperlerdeki yiyeceklerin dinen uygun olup olmadıkları hususunda şüpheye düştüklerinden yememeyi tercih etmektedir, oysa Osmanlı saflarındaki Almanlar için durum farklıdır: “...Bütün hâldeki yağlı domuz parçaları... En güzel yağlı domuz parçalarından bir hayli var burada! Doğrusu Türk askerlerin bunlara ilgisi yok, daha ziyade az sayıdaki Alman savaşçılar domuz etleriyle ilgilendi. Kısa süre sonra bu pek nadir bulunan ve cephede aranan yük, Güney Grubu Almanlarına hediye olarak iki arabayla yola çıkarıldı.”¹⁴

Osmanlı'nın Savunma Planı

Kara taarruzuna karşı müdafaa planı, kıyıda gözcü birlikler bulundurmamak, asıl kuvveti daha iç kesimlerde ihtiyatta tutmak sonra da düşmana taarruz ederek denize dökmektir. Liman von Sanders'in bu garip planına ilk itiraz edenlerden biri 3. Kolordu Komutanı Esad (Bülkat) Paşa oldu. Esad Paşa'nın, muhtemel çıkarma noktalarına karşı kıyıda tedbir alıp düşmanı karaya ayak basmadan durdurmayı esas alan teklifi, Liman Paşa tarafından kabul edilmedi. Müttefiklerin çıkarma yapabileceği yerler şu şekilde tahmin edilmişti: Kumkale-Beşike civarı, Rumeli tarafında da Seddülbahir ve Saros Körfezi. Liman von Sanders, birliklerin Boğaz'ın her yanına dağılmasındansa muhtemel çıkarma bölgelerine yakın olmasını tercih etti.

Kara Harekâtı Başlıyor

İtilaf Devletlerinin çıkartma harekâtı 25 Nisan 1915 sabahı başladı. Bu arada İtilaf donanmasının şiddetli bombardımanını müteakip Seddülbahir'e de çıkarma başladı. Onlarca gemiden aynı bölgeye yapılan şiddetli ateş, Türk siperlerini yıkamadı. Siperlerdeki Osmanlı kuvvetleri karaya çıkmaya yeltenen birlikleri hezimete uğrattı. 27 Nisan 1915'teki taarruzları da Zığındere - Eski Hisarlık hattında durduruldu.

KİRTE BÖLGESİNDE YAPILAN MUHAREBELER

I. Kırte Muharebesi (28 Nisan 1915)

28 Nisan 1915'te İngiliz ve Fransız birlikleri stratejik öneminden dolayı Alçıtepe'yi almak istiyordu. Alçıtepe bölgenin en yüksek noktasıydı. Tepenin güneyindeki Kırte'yi ele geçirme çabaları Türk kuvvetlerinin karşı taarruzları neticesinde başarısızlığa uğradı. Burada düşman birliklerine yapılan karşı taarruz o kadar etkili olmuştu ki düşman birlikleri geri püskürtülmekle kalmamış, buldukları mevziin 600 metre gerisine çekilmek zorunda bırakılmıştı.

Türk Taarruzları (1-2 Mayıs – 3-4 Mayıs 1915)

1 Mayıs'ı 2 Mayıs'a bağlayan gece süngü hücumu ile Merkeztepe, Sivritepe, Kanlısirt hattındaki İngiliz kuvvetlerine taarruza geçildi. Ancak İngilizlerin karşı taarruza geçmesi üzerine başarılı olunamadı.

3-4 Mayıs gecesi ise Seddülbahir Cephesi Komutanı Albay Sodens-tern, herhangi bir emir almadan ve 3. Kolordu Komutanına haber vermeden Osmanlı birliklerini tekrar taarruza geçirdi. Yorgun birlikler tam manasıyla cepheye ulaşmadan küçük parçalar hâlinde cepheye sürüldü. Araziyi tanımayan tümenler Fransız cephesini yarmayı başararak Seddülbahir'e kadar ilerledi. Ertesi sabah ilerleyen birlik üç tarafının düşmanla çevrili olduğunu çok geç fark etti ve çok ağır kayıplar vererek geri çekildi. Sorumsuzca yapılan bir taarruzla binlerce asker kaybına sebep olan Sodenstern, sadece görevinden alındı ve yerine başka bir Alman, General Weber getirildi.

II. Kirte Muharebeleri (6-8 Mayıs 1915) (9-24 Mayıs 1915)

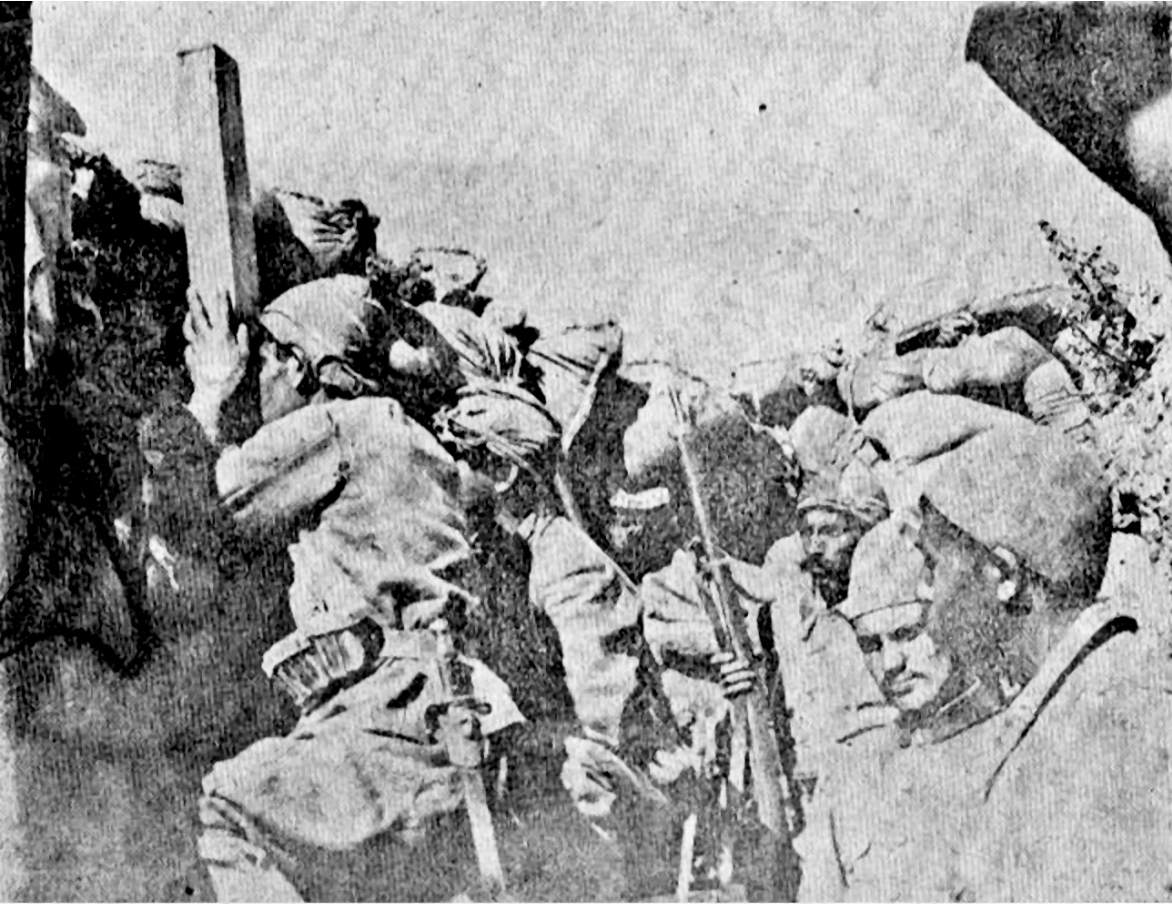
İtilaf güçleri, Osmanlı askerinin yorgunluğunu fırsat bilerek Alçıtepe'yi ele geçirmek maksadıyla 6 Mayıs'ta 5 tümen ve 1 tugay ile taarruza başladı. Bölgeye bir Anzak tugayı da getirildi. Taarruzu Osmanlı 7. ve 9. tümenleri karşıladı. 15. Tümen ihtiyatta kaldı. Düşman birliklerinin şiddetli taarruzlarını müteakip Türk taarruzu başladı ve düşman taarruzu son buldu. Ertesi günlerde de benzer saldırılar olmuşsa da Osmanlı askerlerinin sağlam müdafaası ilerleyişi durdurmuştur. Mayıs sonuna kadar bölgede siper savaşları devam etmiş ancak işgalciler Alçıtepe'yi ele geçirememiş ve çok fazla zayıat vermiştir.

III. Kirte Muharebesi (4 – 6 Haziran 1915)

19 Mayıs taarruzunun başarısız olması İtilaf güçlerine, Kirte bölgesinde taarruz etmeleri için cesaret verdi. 4 Haziran'da taarruz başladı, Osmanlı siperlerinin bazılarını ele geçirdiler. Türk karşı taarruzu karşısında bu siperler tekrar el değiştirdi. İtilaf güçlerinin 5 ve 6 Haziran'da da tekrarladıkları taarruzlar başarısız oldu. Osmanlı siperleri büyük bir mukavemetle mevzilerini muhafaza etmekteydi. Savaşın bitimini müteakip tümenler arasında vazife değişimi yapılarak yıpranan tümenlerin toparlanması ve dinlenmesi sağlandı.

I. Kerevizdere Muharebesi (21 – 22 Haziran 1915)

Kara çıkartmasının başlamasından itibaren üç ay geçmesine rağmen İtilaf güçlerinin gerçekleştirdikleri bütün taarruzlar karşıda bir duvar

سپر ایچنده برصد

Siperde periskopla düşman gözleyen Osmanlı askeri- Yitik Hazine Arşivi

varmış gibi geri dönmüştü. Osmanlı müdafaa hattını yaramamak işgalcilerin sınırlarını daha da bozdu.

Bu defa İngiliz ve Fransız askerlerinin gerçekleştirdiği taarruzun yönü Kerevizdere bölgesiydi. Önce İngiliz taarruzu başladı, bu taarruz mevzi ele geçirmekten ziyade bölgedeki Osmanlı kuvvetlerini tespit maksadı gütmektiydi. Tespit edilen Osmanlı kuvvetlerine asıl taarruzu Fransızlar yaptı ve 2. Türk Tümeni'ne çok şiddetli saldırdılar. Tümen mevzileri kaybetti ve çok ağır kayıp verdi. Kayıplar 2. Tümen'i 12. Tümen'le takviye etmek zaruretini doğurdu. Ümitlerin tükenmeye başladığı bir zamanda gece yapılan bir karşı taarruz, sabah kaybedilen mevzilerin tekrar kazanılmasını sağladı. Lakin kaybedilen tümeni geri getirmek ne mümkün...

Fransızların ertesi gün bütün hınclarıyla yaptığı taarruzlar geri püs-kürtüldü. On binlerce askerin yaklaşık 600 metrelik bir mesafede yaptığı

çetin muharebe sonunda neredeyse bir tümen kaybedildi. 6.000'e yakın Mehmetçik şehit oldu. Fransızların kaybı ise 2.500 civarındaydı.

Zığındere Muharebesi (28 Haziran – 3 Temmuz 1915)

Kerevizdere üzerine yapılan taarruzlardan başarı elde edilemeyince bu defa da taarruz hedefi olarak Zığındere'nin her iki tarafındaki Türk siperleri seçildi. Zığındere'nin iki tarafından yapılan taarruzla batıdaki siperler işgalcilerin eline geçti. Zığındere'nin doğusundan yapılan taarruz ise başarısız oldu. 29 Haziran'da Osmanlıların yaptığı taarruzlarla Zığındere'nin batısındaki mevziler birkaç defa el değiştirdi. 29-30 Haziran gecesi takviye alınarak yapılan karşı taarruzla İtilaf kuvvetlerinin mühim kısmı geriye atıldıysa da esas Türk mevzileri ele geçirilemedi. İki gün sonra yapılan karşı taarruzdan da başarı elde edilemedi.

Zığındere Osmanlı Taarruzu (5 Temmuz 1915)

2 Temmuz'da yapılan taarruzun neticesiz kalması üzerine üç gün sonrası için hummalı bir çalışmaya girildi. Bu dönemde yapılan muharebeler Çanakkale'nin en kanlı sahneleri oldu. Yaklaşık 1,5 km genişliğindeki dar bir alanda 5 Osmanlı tümeni hücumla kalktı, lakin düşman mevzileri ele geçirilemedi. General Weber'in Osmanlı kuvvetlerine yaptırdığı bu neticesiz taarruzlar 15. 883 şehit ile son buldu.

II. Kerevizdere Muharebesi (12 – 13 Temmuz 1915)

Kerevizdere'de yapılan hücum için İngilizler Osmanlı cephesinin merkezine, Fransızlar da sol kanadına saldırdı. Taarruzlara Osmanlı kuvvetleri, haddinden fazla kayıp vermesine rağmen şiddetli direniş gösterdi. Savaş birkaç metrelik mesafede gel git hâlini aldı, verilen şehit miktarı 9.700 kişiye ulaştı.

6 – 13 Ağustos 1915 Muharebeleri

İtilaf güçleri haziran ayından beri yaptıkları hücumları Zığındere ve Kerevizdere üzerine yapıyordu. Osmanlı kuvvetlerinin büyük kısmı da bölgeye kaydırılmıştı. İtilaf Devletlerinin isteği de kuvvetleri buraya çekerek gelecek ay Anafartalar üzerine yapılacak çıkarmada karşılarında daha az kuvvet olmasını sağlamaktı.

Arıburnu ve Anafartalar tarafına yapılacak büyük taarruza karşı güney cephesinden Osmanlı kuvveti kaydırılmaması maksadıyla 6 ve 7 Ağustos günleri, Kirte üzerine -Osmanlı cephesinin merkezine- taarruzlar yaptılar. Ancak İtilaf güçleri bu taarruzlardan bir başarı elde edemedi. Kirte civarında işgalcilerin bölgeyi tahliye etmesine kadar siper savaşları sürdü. 25 Nisan'daki çıkartmanın ilk günü alınması hesaplanan Alçitepe, dört aya yakın bir süre yapılan savaşlara rağmen işgalcilerin eline geçmedi.

Sayı ve silah üstünlüğüne rağmen İtilaf kuvvetlerinin bütün taarruzları ile ilerleyebildikleri mesafe ancak 5 km.'de kaldı.

İngiliz Sanılan Almanlar

Savaşın içinde bazı trajikomik hadiseler de cereyan eder. Bunlardan birini Osmanlı ordusu içinde vazife yapan Alman Deniz Üsteğmen Boltz yaşar. Boltz olanları şöyle anlatır:

“...Yan vadiden ilerleyen, sadece bir çavuş tarafından idare edilen, Arap alayından bir bölük beni ve askerlerimi fark etmişti. Bizi İngiliz zannederek etrafımızı çevirdiler. Alman denizcilerin üniformalarını tanımıyorlardı, Araplar söz konusu olduğu için, onlarla biraz Türkçeyle anlaşmak çok zor oluyordu.

Silah gücüyle kurtulma tehdidinde bulunduğumda, çavuş önünde tuttuğu silahla bana doğru geldi. ... marka silahımı yukarı kaldırdım işte o an çok kritikti. Birden Güney Grubu Erkan-ı Harbiye Subayı Binbaşı Mühlmann'ın araya girmesi ve bizim Alman olduğumuz konusunda Arapları kısa sürede ikna etmesiyle, mesele halloldu.”¹⁵

ANAFARTALAR ARIBURNU BÖLGESİNDE YAPILAN MUHAREBELER

Arıburnu Muharebesi 25 Nisan 1915

İşgal kuvvetleri, asıl çıkartmayı Seddülbahir ve Arıburnu bölgelelerine yapacaktı. Savaş gemilerinin ve muhriplerin korumasında kıyıya

15 Walter von Schoen, Die hölle von Gallipoli Berlin 1937 s. 118

yaklaşan çıkarma gemileri Anzak askerlerini kıyıya ulaştıracaktı. Ancak beklenmedik bir hadise oldu, muhtemelen gemilerin akıntı sebebiyle sürüklenmesiyle veya bir gün evvel koydukları işaret şamandıralarının Osmanlı askerlerince yerinin değiştirilmesiyle çıkarma kumluk olan Kabatepe sahiline değil de sarp bir kıyı olan Arıburnu bölgesine yapıldı.

Çıkarma yapılan bölgede bulunan 27. Alay'ın bir birliği vardı. Haber alınır alınmaz Eceabat bölgesindeki 27. Alay'ın önemli bir kısmı da çıkarma bölgesine gönderildi ve düşmana taarruz başladı.

Bu arada Beşinci Ordu İhtiyat Tümeni Kumandanı Mustafa Kemal, inisiyatif alarak 57. Alay'ı bir dağ topçu bataryası ile takviye etti ve çıkarma harekâtına karşı yapılan taarruza katılmaları için Arıburnu'na gönderdi. Düşman ilerlemesi kısa sürede durduruldu.

Kumkale Muharebesi (25-27 Nisan 1915)

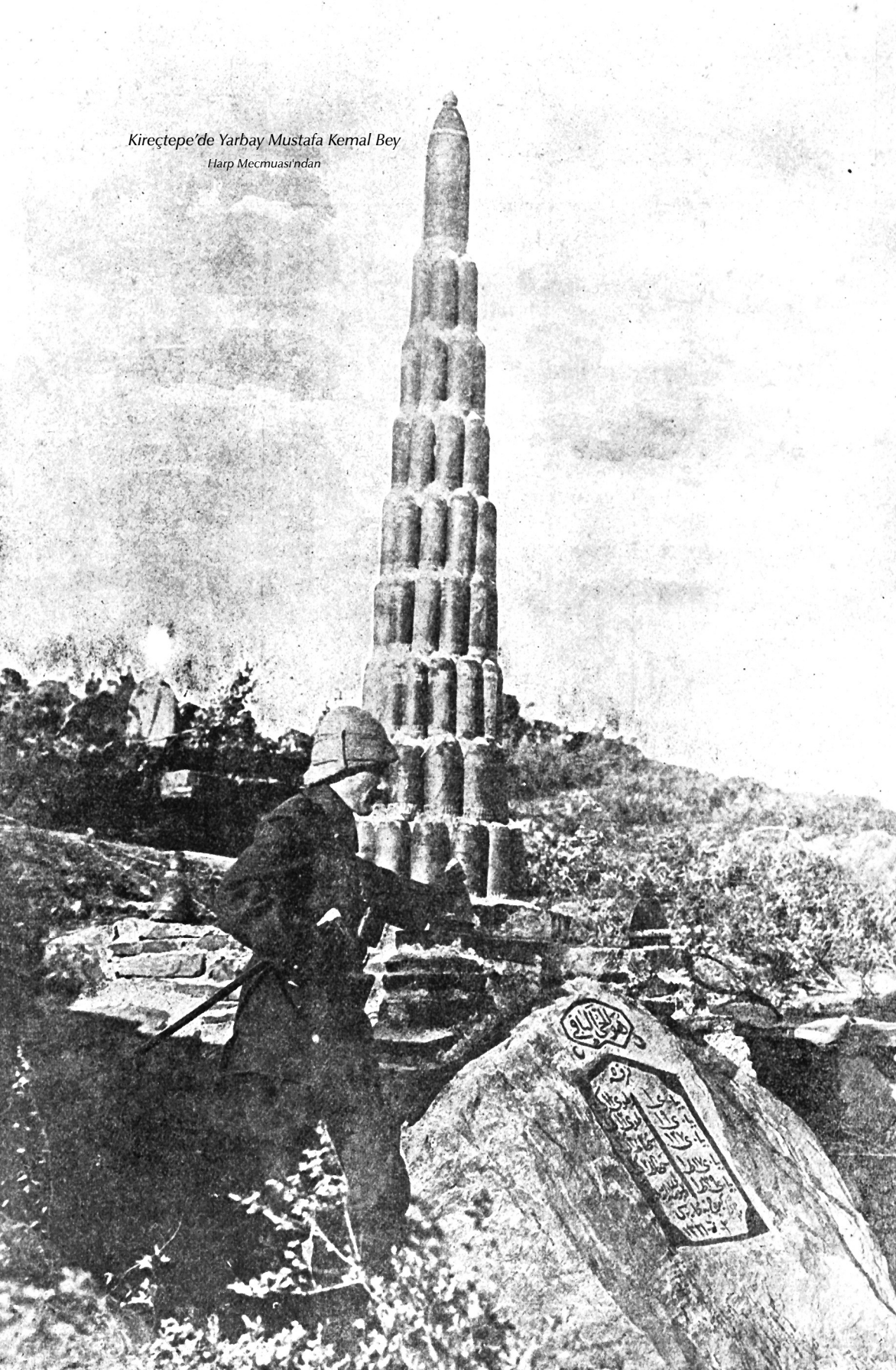
25 Nisan'da bombardıman eşliğinde yapılan çıkarma neticesinde İtilaf güçleri Kumkale'yi ele geçirdi. Bir taarruzla düşmanı denize dökme emri alan Osmanlı kuvvetlerinin Kumkale'deki işgalciler üzerine taarruzu gecikmedi. Mücadele Kumkale'de sokak çatışmalarına dönüştü. Şiddetli donanma ateşi sebebiyle düşmanı deniz dökmek mümkün olmadı.

Dönemin İngiliz basınında Kumkale'deki hadise büyük başarı olarak gösterilmiş. Yapılacaklar anlatılmıştır. "Türklerin yaptığı bütün saldırılara ciddi karşılıklar verilerek saldırılar püskürtülmüştür. ...Umulur ki Çanakkale'ye yapılan bu operasyon, Türkler güçlenmeden tamamlansın. Yoksa Çanakkale'deki ilerleyiş yavaş olacak. Türk birliklerinin ciddi bir ilerleme yapmalarına fırsat vermeden Türk siperlerinin şiddetli bir biçimde bombalanması gerekmektedir."¹⁶

26 Nisan'da Fransız taarruzu karşısında Osmanlı direnişi Fransızların gözünü korkutmuş Hamilton'un o bölgeyi takviye etmek istemesine rağmen, geri çekilmişlerdir.

16 The New York Times 29 Nisan 1915

*Kireçtepe'de Yarıbay Mustafa Kemal Bey
Harp Mecmuası'ndan*

Türk Sanılan Rumlar

İtilaf Devletleri safında İstanbul Adalar'da gelenlerle daha evvel Anadolu'da yaşayıp da sonradan göç ettirilen Rumlar da vardır. –Konumuz Osmanlı'nın bu eski tebaasının ihaneti olmadığı için bu hususu doğrudan geçiyoruz.–

Bu Rumlar cephede İtilaf kuvvetlerinin komutanlarına tercümanlık yaparlar. Kendi aralarında da sık sık Türkçe konuşurlar. Bu konuşmaları yüzünden Türk zannedilip kendi saflarındaki İngiliz ve Fransızlar tarafından casus zannedilerek defalarca tutuklanmışlardır.¹⁷

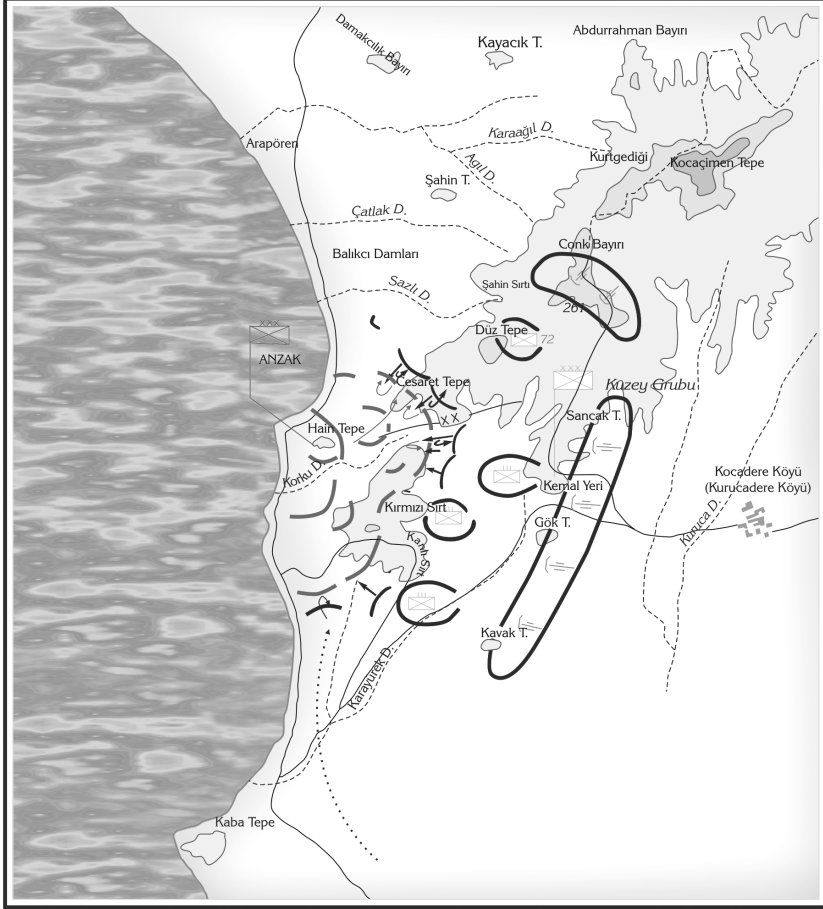
Osmanlı Taarruzu (1 Mayıs 1915)

Çıkartma yapan düşmanın mevzilenmesine fırsat vermeden denize dökülmesi amacıyla 1 Mayıs'ta taarruz yapılması kararlaştırıldı. Kendilerinden daha kalabalık bir güce karşı taarruz eden Osmanlı kuvvetleri, düşmanı bulunduğu yerden atamadı. Özellikle düşman donanmasının varlığı Osmanlı taarruzlarına olumsuz tesir ediyordu. Gemiler Boğaz'ı geçemeseler de yaptıkları ateş desteği ile Osmanlı taarruzlarına mani oldular.

19 Mayıs Osmanlı Taarruzu (19 Mayıs 1915)

Her şey 11 Mayıs'ta Başkumandan Vekili Enver Paşa'nın Çanakkale cephesini ziyaretiyle başladı. Sarıkamış'ta askerî tecrübesizlik sebebiyle ağır bir mağlubiyet alınmasına rağmen paşa, taarruz fikrinde ısrarlıydı. Arıburnu'ndan yapılacak bir karşı taarruzla İngilizlerin denize döküleceğini düşünüyordu, emrini Liman von Sanders'e verdi. Sanders, 19 Mayıs'ta taarruzu başlattı. Türk birlikleri ilk başlarda bazı başarılar elde etse de dar sahil şeridi üzerinde şiddetle müdafaa yapan Anzak kuvvetlerini yerlerinden sökemedi. Osmanlı askerlerinden çok fazla şehit verildi.

¹⁷ Burhan Sayılır Çanakkale Savaşları'nda Yer Alan İtilaf Askerlerinin Dini-Etnik Yapısı, Ankara Üniversitesi OTAM Dergisi, Sayı: 18, Ankara 2006 s.325

19 Mayıs Osmanlı Taarruzu

II. Anafartalar Muharebesi (21 Ağustos 1915)

Düşman, 9 Ağustos'ta Birinci Anafartalar Muharebesi'nde ve 10 Ağustos'ta Conkbayırı Türk taarruzunda yediği darbelerle taarruz azmini kaybetti. Ancak bir defa daha şansını denemek istedi. 21 Ağustos'ta, Anafartalar bölgesi üzerinden, Kocaçimen-Conkbayırı bölgesini ele geçirmek için 6 tümenle dar bir sahadan Anafartalar istikametinde, 7 ve 12. tümenlerin cephesine taarruz etti. Çok üstün muharebe gücü sayesinde Türk mevzilerindeki birkaç tepesi ele geçirdi. Ancak uygun zamanda bölgenin 9. Tümen'le takviye edilmesiyle düşmanın bu taarruzu da kırıldı, kaybedilen mevziler tekrar ele geçirildi ve düşman Türk

siperlerinden uzaklaşmak zorunda kaldı. Böylece Mustafa Kemal'in sevk ve idaresi sayesinde zaferle sonuçlanan II. Anafartalar Muharebesi, Çanakkale Muharebesi'nin son muharebesi oldu. Düşman bir defa daha taarruza cesaret edemediği gibi Gelibolu Yarımadası üzerindeki niyet ve maksadından da vazgeçerek kuvvetlerini tahliye etmek zorunda kaldı.

Arkanda Deniz Varsa Savaşma

22 Kasım 1915'de The New York Times gazetesinde yayınlanan bir yorum oldukça düşündürücüdür. "Birlikleri ve silahları Gelibolu'dan çekmek, bazı şeyleri riske atmak demektir. Şöyle bir kural vardır: 'Arkanda büyük bir nehir veya deniz varsa savaşma.' Gelibolu'da kalarak savaşı sürdürmek ciddi kayıplara yol açacaktır. Diğer taraftan geri çekilmenin Doğu üzerinde ciddi olumsuz tesirler meydana getirecektir. Bu geri çekiliş Türklere zaferi hediye etmek olacaktır. Bu sebeple en kötü halden çıkmanın en kolay yolu Gelibolu'daki askerleri muhafaza etmek gerekirse takviye etmek ve Türk birliklerini yavaş yavaş kemirerek, zaman zaman saldırarak, buldukları konumdan daha ileriye gitmelerine fırsat vermemek... Elde edeceğimiz en ufak bir ilerleme dahi Rusya ve Romanya'da ani bir fikir değişikliğine sebep olabilir.¹⁸

18 The New York Times 22 Aralık 1915

Üçüncü BÖLÜM

ÇANAKKALE MUHAREBELERİ'NİN NETİCELERİ

ÇANAKKALE MUHAREBELERİ'NİN NETİCELERİ

Genel Netice

Osmanlı kuvvetlerinin Çanakkale Boğazı'ndan İtilaf Devletlerini geçirmemesi, İngiltere ve Fransa'nın Rusya ile kuracakları irtibata mani olmuştur. İngiltere ve Fransa 1915 Aralık sonu ve 1916 Ocak başında Çanakkale'den kuvvetlerini çekip Selanik'e taşımışlardır.

Çanakkale ve İngiltere - Fransa

Çanakkale Savaşları, İngiliz ve Fransızların Gelibolu Yarımadası'na bağladıkları yaklaşık yarım milyon askerin yarıdan fazlasını kaybettikleri bir savaştır. Donanma güçleri de büyük darbe yemiş, “yenilmez armada” en büyük yenilgisini almış böylece Almanya ve müttefiklerinin yükleri azalmıştır.

Çanakkale Zaferi'nin kazanılması savaştaki dengelere müdahale etmiş, tarafsızlığını ilan eden Bulgaristan, İttifak bloğunda yer almış, Rusya savaş dışı kalmıştır. Bu gelişmeler güç dengesini de etkilemiş ve savaşı iki yıl kadar uzatmıştır.

Savaşın uzaması, İngiliz ve Fransız ekonomilerine büyük yük getirmiştir. Avrupa kamuoyunda savaş karşıtlığı artmış, İngiliz ve Fransız yayılcılığı bu şekilde çok daha geniş alanlara ulaşma imkânı bulamamıştır. Böylece Çanakkale Müdafaası, İngilizlerin “Güneş batmayan imparatorluk” hayallerine vurulan ilk ciddi darbe olmuştur.

Çarlık Rusya'sını kurtarma harekâtı tam ters tepmiş, savaştaki mağlubiyet yetmezmiş gibi İtilaf Devletleri bir de Sovyet Rusya ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Kapitalist Avrupa, Sosyalist Rusya'nın ideolojisini yaymasından ve neredeyse Çarlık Rusyası'nın sömürgeci yayılışı

gibi Doğu Avrupa'da, Orta Doğu'da yayılmasından rahatsız olmuş ve bundan dolayı çarlığı yeniden kurma çalışmaları yürütülmüştür. Bu iş için Amerika da dâhil Çarlık yanlılarına ekonomik ve askerî yardım yapılmıştır.¹⁹

Çanakkale ve Rusya

Çanakkale Zaferi'nden dolayı dış yardım alamayan ve Bolşevik İhtilali ile rejimi değişen Rusya, I. Dünya Savaşı dışında kalmıştır. Bu durum Anadolu'nun kuzeyinin güvenliğini sağladığı gibi doğrudan bağlantı olmayan Hint Müslümanlarından ve Orta Asya Türk halklarından gelen maddi yardımların Rusya üzerinden Anadolu'ya ulaşmasını kolaylaştırmıştır. Ancak bu yardımların küçük bir miktarı Anadolu'ya gelebilmiş geri kalan kısmına Bolşevik Ruslar tarafından el konulmuştur. Müslüman halkların "İslam'ın Avrupa'daki son karakolunda" verilen ölüm kalım savaşına gönderdikleri bu yardımların kimi eserlerde Rus yardımı gibi gösterilmesi tarihî hakikatlerle uyumsuzdur.

Tam tersi düşünülecek olursa Çanakkale Muharebelerini İtilaf Devletleri kazansa Rusya'ya muhtaç olduğu yardım ulaşacak, kuvvetle muhtemel Çarlık Rusya'sı güç kazanacak, I. Dünya Savaşı'nın galiplerinden biri olarak dünya siyasetinde yerini alacak ve savaş öncesinde kendisine vaat edilen Boğazlar'da söz sahibi olacaktır.

Millî Mücadele'nin Osmanlı'nın son on yılında verilen üç büyük savaşın elde kalanıyla gerçekleştirildiği hatırlanır; Doğu'da Ermenilere, Güney'de Fransızlara, Batı'da Yunanlılara karşı savaş verildiği göz önüne alınırsa bir de Kuzey'de güçlü bir Rusya'ya karşı yapılacak muhtemel bir savaşın ordumuzu ne kadar zor durumda bırakacağı malûmdur.

Rusya, tarihî emelleri olan Boğazlar'ı alamayacağını Çanakkale Savaşları ile bir defa daha anlamıştır. Savaş öncesinde kendisine söz verilen Boğazların daha sonraki yıllarda İngiltere ve Fransa tarafından tehdit edilmesi ve Rusya'nın verdiği notaların kabulü şeklinde çözümlenen mesele, Çanakkale ile bambaşka bir şekle bürünmüştür.

19 D.F. Fleming, *The Cold War and Its Origins*, New York, 1961, s. 31'den naklen Doğanay, a.g.m.

İtilaf Devletlerinin Çanakkale'ye yaptıkları hücumların hezimetle neticelenmesi ayrıca savaşa bağlı olarak 1917'de iç karışıklığı had safhaya varan Rusya'da ihtilâl çıkması, çarlığın çökmesi ve Brest Litovsk Antlaşması ile Rusya'nın savaştan çekilmesi, Boğazlar üzerindeki Rus emellerinin gerçekleşmesine mani olmuştur.

Hezimetini Kim Yaşadı

Cephede yaşanan hadiselerin Avrupa kamuoyuna ulaşması bir haftadan uzun sürmektedir. Mesela 25 Şubat'ta Çanakkale Cephesinde İngiliz ve Fransızların birlikte başlattıkları bombardımanın haberi 6 Mart 1915 tarihli *Illustrate London News*'te yayımlanmıştır.²⁰ O gün haberi okuyan İngilizler on iki gün sonra yaşanacak büyük hezimetten habersizdir. Aynı mecmuanın 27 Mart tarihli nüshasında yaşadıkları 18 Mart hezimetini "Çanakkale'de Türk istihkamlarının bombardımanından dolayı Fransız filosu çok acı bir felaket yaşadı." şeklinde verilmiş, haberin devamında da Fransızların en modern gemisinin, Boğaz'ı geçme esnasında mayın gemileri tarafından bırakılan bir mayına çarpıp battığından bahsedilmiştir.

İngiltere'nin başkentinden yayın yapan bir mecmuanın, hezimetini sadece Fransızlar yaşamış gibi göstermesi normal karşılanabilir. Ancak haberin devamında şunlar yazılıdır: "18 Mart'ta Çanakkale'de Türk istihkamlarından yapılan genel saldırı esnasında iki İngiliz bir Fransız gemisi kaybedildi. Amiralinin raporundaki açıklamalara göre muhtemelen döşenen mayına çarpan *Irresistible*, saat 05.50'de battı. 06.05'te de *Oceon* bir mayına çarptı ve her ikisi de derin sulara gömüldü. Bütün tayfa sıcak çatışma esnasında güvenli bir şekilde kurtarıldı. *Gallius*, çatışmada zarar gördü. *Inflexible*, ön taraftan büyük bir mayına çarptı."²¹ Başlıktaki suali tekrar edelim. Hani 18 Mart'ta sadece Fransız donanması bir felaket yaşamıştı?

20 *Illustrate London News*, 6 March 1915 No: 2959 s.297

21 *Illustrate London News*, 27 March 1915 No: 3962 s.408

Çanakkale ve Ermeniler

Rusya, Ermenilere büyük destek veren iki ülkeden biridir. (Diğeri İngiltere'dir) Ermeniler üzerinden Doğu'da hâkimiyet kurmaya çabala-yan Rusya; Çanakkale Savaşları'ndan sonra savaş dışında kalıp rejimi de değışince Ermenilere destek olma politikasını terk etmiştir. Bu şekil- de Kazım Karabekir kumandasındaki Osmanlı ordusu, TBMM'nin em- riyle Doğu'da yaşanan insanlık dışı katliamlara son vermiştir. Osman- lı ordusu karşısında savaşmanın, köy basarak masum kadın, çocuk ve ihtiyarları katletmek kadar kolay olmadığını gören Ermeniler, Misak-ı Millî sınırları dışına çıkartılmıştır.

Çanakkale ve Almanya

Çanakkale Cephesi uzun süre İngiliz ve Fransız kara ve deniz kuv- vetlerini Gelibolu Yarımadası'na bağladığı için Avrupa'daki cepheler- de Almanya ve müttefiklerinin yükleri azalmıştır. Bu savaşta Osmanlı ordusu mevcuduna göre neredeyse yok denecek kadar az sayıda Alman da Osmanlı saflarında görev almıştır.

Savaşta 534 Alman hayatını kaybetmiştir. Bu kadar kayıptan dolayı Walter von Schoen gibi bazı Alman yazarlar savaşın zaferle neticelen- mesinin en temel sebebi olarak kendilerini gösterme gayreti içindedir. Sayısının kaç yüz bin olduğu tartışılan ve belki de tam rakamı hiçbir zaman bilinemeyecek olan şehitlerin yanında Alman kayıpları yüzde oranlarıyla bile göstermek mümkün değildir.

İstanbul'da Alman Şehitliği

Çanakkale Savaşları'nda ölen Almanlardan mezarları bilinen- ler, İstanbul'daki Alman büyükelçiliğine taşınmış, 1916 yılında Tarabya'daki büyükelçilik bahçesindeki on sekiz dönümlük alan üzerine, Alman hükümeti tarafından Çanakkale Savaşı'nda ölen Almanlar için bir şehitlik inşa edilmiş, bir de abide dikilmiştir. Ülkemizdeki Almanlar her sene Alman Millî Matem Günü'nde, Alman ve Türk askerî temsilcilerin huzurunda, anma merasimi yapmaktadır.

Çanakkale ve Amerika

Çanakkale Zaferi dolaylı yönden Amerika'nın I. Dünya Savaşı'na iştirak etmesine sebep olmuştur. Bu konu ABD Dış Politika Enstitüsü'nün 1930'da yaptığı yayında "Kimse farkında değil ama Boğazlar geçilseydi Amerika belki savaşa girmeyecek ve bu kadar can ve mal kaybına uğranılmayacaktı." şeklinde ifade edilmiştir.²²

Çanakkale ve Sömürge Devletleri

İngiliz, Fransız ve Anzaklar başta olmak üzere "Kimi bilmem ne bela" milletlerin askerlerinden oluşan ve üstün silah gücüne sahip kuvvetlerin Osmanlı ordusu karşısında aldıkları ağır hezimet, İngiliz ve Fransız sömürgesi altında olan onlarca millete de bir ümit ışığı olmuştur. Bu milletlerin ilerde bağımsız devlet hâline gelmelerinde bir istiklal misali olmuştur. Bu devletlere Çanakkale'de karşı safta yer alan Avustralya ve Yeni Zelanda da dâhildir.

Çanakkale ve Tarafsızlar

Çanakkale Zaferi, Anadolu üzerinde çeşitli emeller besleyen İtalya'nın I. Dünya Savaşı'na girişini hızlandırdı. Tarafsızlığını ilan eden Bulgaristan'ın İttifak Devletleri yanında harbe girmesine sebep oldu. Yunanistan ve Romanya'nın ise I. Dünya Savaşı'na iştirak etmesini geciktirdi.

Kanla Silinen Leke

Balkan Savaşlarında Osmanlı ordusunun uğradığı ağır mağlûbiyetin lekesi, Çanakkale'de âdeta kanla silinmiş, ordunun ve halkın maneviyatı artmış, bu maneviyat Millî Mücadele'nin kazanılmasında büyük rol oynamıştır.

Çanakkale ve Kumandanlar

Yarbay Mustafa Kemal'in Çanakkale kara savaşları esnasında Anafartalar'da ortaya koyduğu büyük askerî başarı, üstlerinin dikkatini çekmiş, halkın Millî Mücadele'de kendisini "başkomutan" olarak kabul

²² Sadettin Paksoy, Andırınlı Abdurrahman Çavuş, Çanakkale I Savaşı ve Tarihi s.299

etmesini kolaylaştırmıştır. Çanakkale Savaşları Türk tarihinde bir dönüm noktası olacak olan bir komutanın bütün dünyaca tanınmasını sağlamıştır. Rütbesi savaş esnasında yarbaylıktan albaylığa yükseltilmiştir.

İleriki dönemde gerek Türk Millî Mücadele'sinde gerekse Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşunda büyük rolleri olacak olan Esad Bülkat, Cevat Çobanlı, Kazım Karabekir, Fevzi Çakmak, İsmet İnönü ve Ali Fuat Cebesoy gibi paşalar Çanakkale Muharebelerinde adeta rüşlerini ispat etmişlerdir. Zafer bu paşalara kamuoyu nazarında büyük itibar kazandırmıştır.

Cihan Harbi'nin Tek Zaferi

Çanakkale Muharebeleri, o zamanki adıyla "Büyük Savaş" günümüzdeki adıyla I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı'nın kazandığı tek zaferdir. Maalesef savaşılan diğer cephelerde çeşitli imkânsızlıklardan dolayı mağlubiyetler birbirini kovalayacaktır.

Çanakkale, Başkent ve Eskişehir

I. Haçlı Seferi'nin ardından Selçuklularda başkent değişikliği yaşandığı gibi Çanakkale Savaşları esnasında da Osmanlı tarihinde ilk defa başkent değişikliğini gündeme gelmiştir. İngiliz ve Fransız donanmasının Çanakkale'yi geçerek İstanbul önlerine gelme ihtimali üzerine radikal bazı kararlar alınır. Alınan kararlarda İngilizlerin sahibi bulunduğu bir telefon şirketine el konulması, başkent İstanbul'dan Eskişehir'e taşınması, padişah ve maiyetinin, Hassa Hazinesi'nin, yabancı ülkelerin büyükelçilerinin Eskişehir'e götürülmesi için trenler hazırlanması, eski padişah Sultan II. Abdülhamid'in Bursa'ya taşınması gibi tedbirler göze çarpmaktadır.

Başkent Değişikliği ve II. Abdülhamid

Sultan Mehmed Reşad Eskişehir'e gitmeye razı olur, o dönemde hayatta olan bir padişah daha vardır. Selanik sürgününden sonra getirildiği Beylerbeyi Sarayı'nda yaşayan Sultan II. Abdülhamid. Padişah Beylerbeyi'ndeki ağabeyini de Eskişehir'e götürmek ister II. Abdülhamid teklifi kabul etmediği gibi padişahın da gitmemesini tavsiye eder ve İstanbul terkedilecek olursa bir daha buraya dönülemeyeceğini söyler. Meşihat fetvasıyla gazilik unvanı verilen padişah, İstanbul'da kalır.

Meclisin 1916 yılı açılışında Çanakkale ve Irak cephelelerinde elde edilen başarılarından duyduğu memnuniyeti dile getir. Fakat 1917 yılı açış nutkunda artık zaferlerden söz etmez. Meclisin cevabî arzında da ilk defa “Harb-i Umûmî” yerine “İstiklâl Harbi” tabiri kullanılmıştır.

II. Abdülhamid'in hususi doktorunun tuttuğu notlarda şunları söyler: “*Hafazanallah İstanbul'un süikûtu Paris'in Bordeaux'ya nakline benzermez.. Bizimkiler düşünmeden, ne olur Konya'ya çekiliriz.. Müdafaa ederiz diyorlar ama.. Yanlış.. İstanbul elden çıkınca artık bu devlette hayır kalmaz.. İngiliz himayesinde Mısır'da bir hilafet tesis eder. Bizim hanedanda hilafet kalamaz.. Yunanistan'ın vaziyeti de tuhaf.. Belki Yunanistan'a İstanbul'u vaad ederek kandırmaya çalışırlar.*” diyerek âdetâ beş yıl sonra başlayacak Yunan işgalinden ve diğer hadiselerden haber vermektedir.

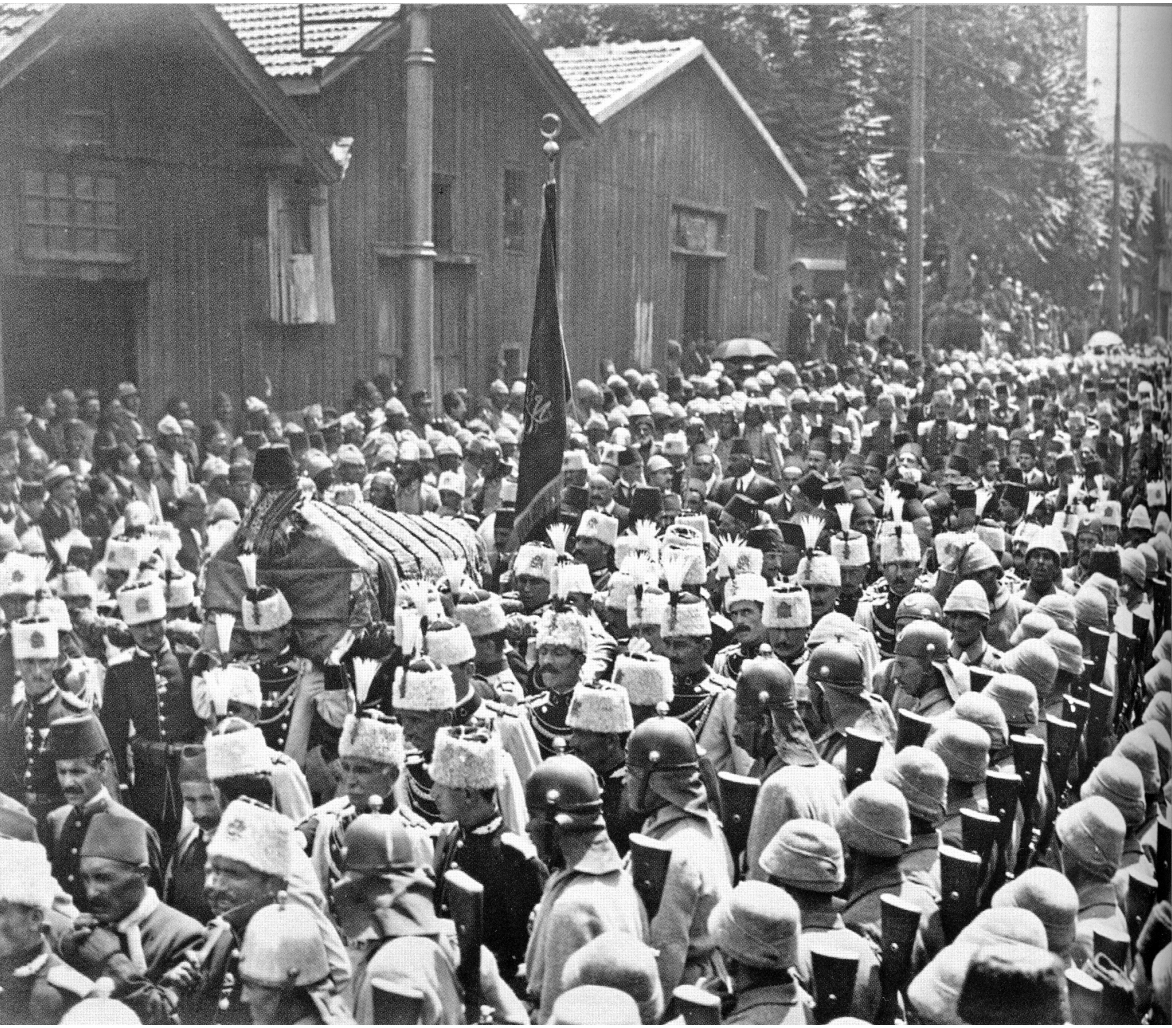
İran ve Amerika

Çanakkale Savaşları günümüzün iki düşman devleti Amerika ve İran'ı da kısmen birbirine yakınlaştırmıştır. Dönemin Amerika'nın İstanbul büyükelçisi H. Morgenthau hatıratında, Çanakkale Boğazı'nın geçilerek İstanbul'a İtilaf Donanması'nın geleceğinden endişe eden diplomatlardan biri olan İran elçisinin büyükelçilik arşivinin muhafaza edilmesi için Amerikan Elçiliği'ne başvurduğunu anlatmaktadır. Bu konuda İran, Amerikalılara ilk başvuru yapan değildir. Hatıratta ilginç olan Alman elçisinin de şahsi eşyalarının bir kısmını Amerikan elçiliğine getirmesinden bahsedilmesidir.

Çanakkale ve Padişah

I. Dünya Savaşı'na Osmanlı'nın iştirak etmesi Sultan Mehmed Reşad döneminde olmuştur. Çanakkale Savaşları esnasında da Osmanlı saltanatında bulunan Sultan Reşad'a savaşta galip gelinmesinden dolayı “gazi” unvanı verilmiş ve saltanatının son üç yılında paralarda “Reşad” ifadesi yerine “Gazi” ifadesi yer almıştır. Bu unvan madalyalarda da aynı şekilde kullanılmıştır. Sultan Mehmed Reşad Osmanlı tarihinde gazi unvanı alan son padişaktır ve bu Çanakkale Savaşları neticesinde gerçekleşmiştir.²³

23 Osmanlı tarihinde gazi unvanı taşıyan padişahlar şunlardır: Sultan I. Mahmud, Sultan III. Mustafa, Sultan I. Abdülhamid, Sultan III. Selim, Sultan II. Mahmud, Sultan Abdülmecid, Sultan II. Abdülhamid, Sultan V. Mehmed Reşad

Sultan Mehmed Reşad'ın Cenaze Merasimi 3 Temmuz 1918

Sultan Mehmed Reşad ve eski padişah Sultan II. Abdülhamid savaşın bitimindeki çok acı tabloyu görmeden teslim-i ruh eylemişlerdir.

Çanakkale ve Anzaklar

Avustralya ve Yeni Zelanda için tarihlerinde dünya gündemine geldikleri ilk büyük hadise Çanakkale Savaşları olmuştur. Çanakkale Savaşları'na süregelen alakaları sadece Anzaklara katılan ve büyük kısmı Çanakkale'de ölen dedelerine bağlamamak gerekir. Bu tarihi bağ ilerleyen dönemde Türkiye ile Avustralya ve Yeni Zelanda arasında olumlu ilişkilerin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Her sene 25 Nisan'da Çanakkale'ye yapılan kara harekâtının yıldönümü Anzaklar

için “Anzak Günü” olarak Gelibolu’da kutlanmaktadır. Bugün Avustralyalılar için Çanakkale’de yapılan savaş “kaçınılmaz trajedi” olarak görülmekte ve ittifak güçlerine bir sitemli sual tevcih edilmektedir: “Müttefik komutanlar, neden engebeli tepeler, sırtlar ve dik kayalarla kaplı sahile önce Avustralyalı askerleri gönderdiniz? Amacınız neydi? Ne oldu?”

Hintli Askerler

Çanakkale Savaşları esnasında İngiliz sömürgesi altındaki Hindistan’dan çok sayıda asker getirilerek İngiliz saflarında Osmanlılara karşı savaştırılmıştır. Almanlara karşı savaştığı ve hilafeti kurtarmak için buraya geldiğini sanan askerlerden bir kısmı savaştan sonra Anadolu’da kalmıştır. İngiliz arşiv belgelerine göre Mustafa Kemal tarafından yakın ilgi gösterilen bu askerlerden bir kısmı subaylık rütbesi verilerek Türk ordusunda istihdam edilmiştir.²⁴

Çanakkale ve Millî Mücadele

Çanakkale Zaferi, Anadolu üzerinde kirlî emeller besleyen devletlere karşı yapılan Millî Mücadele’nin bir nevi başlangıcı sayılmaktadır. Çanakkale, Anadolu insanının vatanseverliğinin, sarsılmaz imanının, cesaretinin, mücadele azminin en canlı bir delili olmuştur. Çanakkale Muharebelerinde savaşan kadro daha sonraki yıllarda Türkiye’nin geleceğinde söz sahibi olacaktır.

Millî Devletler

Çanakkale Savaşlarının bitmesini müteakip iki sene daha süren savaş 1918’de bitmiş ve bu “Büyük Savaş”ın ardından Türklerde, Anzaklarda, Hintlilerde, Senegallilerde, Yunanlarda millî devlet kurma fikri ortaya çıkmıştır. Bu yönüyle I. Dünya Savaşı imparatorlukları yıkan savaş olarak tarihteki yerini almıştır.

24 F.O: 371/5170. E-8567/262/44. 20 July 1920’den naklen Metin Hülagü, İslam Birliği ve Mustafa Kemal İst. 2008 s.85

Çanakkale ve Acı Kayıplar

Genel manada I. Dünya Savaşı'nın, hususi manada Çanakkale Savaşlarının memleketimiz için en iç acıtıcı yanı, verilen kaybın büyüklüğüdür. Çanakkale'de kaybedilen eğitilmiş yaklaşık 211.000 vatan evlâdının kaybı yıllarca hissedilmiştir. Çanakkale bu yönüyle tarihimizin en çok şehit verilen zaferidir. Üç sene kadar süren Millî Mücadele'de içinde Büyük Taarruz'da ancak 100.000 kişilik bir ordunun görev aldığı ve Millî Mücadele boyunca yapılan çok sayıda savaşta toplam 40.000 asker kadar kayıp verildiği²⁵ düşünülecek olursa Çanakkale'de verilen kaybın büyüklüğü çok daha iyi anlaşılmaktadır.

Ülkenin geleceği gençlerin büyük kısmının kaybı birkaç neslin top-rağa gömülmesi manasına gelir ki 1915'ten 1921'e kadar olan dönemde pek çok okul neredeyse mezun veremez duruma gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kuruluş yıllarında yetişmiş insan gücünün noksanlığı çok fazla hissedilmiştir. Bu dönemde, askerlik yapmak zorunda olmayan gayrimüslimlerin Türk ve Müslüman'mış görüntüsü vererek çok mühim yerlere geldiği görülmüştür.

Çanakkale ve 15 Yaş

Osmanlı ordularında I. Dünya Savaşı esnasında 1307-1309 (1891-1893) doğumlu askerler silâh altındadır. Asker sayısının az olması dolayısıyla seferberlik ilan edilir ve 1291-1306 (1875-1890) doğumlular da kıta hizmetine çağrılır. Çok geniş vatanın müdafaaasının zorluğu, aynı zamanda çok cephede savaş vermenin güçlüğü 1315 (1900) doğumlu erkeklerin de ihtiyat kuvvetleri için askere çağrılmasına sebep olur. Yaşları 15 olan bu 1315'liler sonradan *Hey on beşli on beşli, /Tokat yolları taşlı. /On beşliler gidiyor, /Sevenlerin gözü yaşlı*. Dizeleriyle bir Tokat Türküsü'ne de konu olur.

Çocuklukla gençlik arasındaki bu insanların askere alınmasından daha mühim konu bu yaştakilerin bir kısmının talebe olduğu halde askere çağrılmasıdır. Çanakkale için onuncu sınıfta okuyan gençlerin de askere çağrıldığı bildirilmektedir ki Çanakkale'nin ciddiyeti açısından çok ciddi bir misaldir.

25 Görgülü a.g.m. s.492

Çile

20 Mart 1915 tarihinde Illustrate London News’de yayınlanan bir yorum her ne kadar savaş daha bitmeden evvel yapılsa da Osmanlı ile alakalı pek çok gerçeği özetlemeye yetmektedir. “Almanlarla işbirliği yapan Türkler, en ufak bir avantaj kazanmaksızın bu işin bedelini ağır ödediler. Türk birlikleri Şattularap’ta İran Körfezi’ndeki operasyonlarda, Çanakkale ve İzmir cephelelerinde olduğu gibi Kafkaslarda ve Sina Çölü’nde de çok ağır bir şekilde çile çekti.”²⁶

Çanakkale Zaferi ve Geciktirdiği Zaferler

Çanakkale Savaşlarında ve Cihan Harbi’nin genelinde Osmanlı Devleti’nin verdiği ordunun büyük kısmının kaybedilmesi, silah ve cephe stoklarının tükenen seviyeye gelmesi, yüzlerce komutanın şehit olması ve büyük maddi kayıplara uğranılması, Millî Mücadele’nin kazanılmasını zorlaştırmış ve uzatmıştır. Anadolu’da açlık ve kıtlığın görüldüğü bu zor yıllarda savaş ekonomisi tamamen kadınların ve çocukların sırtına kalmıştır. Savaşı idare eden komutanların dirayeti ve vatanını düşman çizmelerine çiğnetmeyecek milletin sarsılmaz imanı sayesinde Millî Mücadele kazanılacaktır.

	Muharebede Şehit Olan	Muharebede Sakat Kalan	Muharebede Kaybolan	Yaralanarak Ölen	Hastalanarak Ölen	Savaş Esiri
Çanakkale 1915-16	56.643	97.007	11.178	-	-	-
I. Dünya Savaşı	175.220	303.150	61.487	68.378	466.759	145.104

(I. Dünya Savaşı ve Çanakkale Cephesinde Osmanlı Devleti Zayıfatı Erikson, Edward J., Size Ölmeyi Emrediyorum, İst, 2003, s. 309,313. Esas alınarak hazırlanmıştır.)

26 Illustrate London News, 20 March 1915 No: 3961 s.358

Ya Geçilseydi

Çanakkale 1915'te geçilseydi pek çok plan hazırды ki bunlardan bir tanesini 13 Mart 1915'te Rus Dışışleri Bakanı Sergei Sazanof İngiltere ve Fransa'ya verdiği andıçta anlatmaktadır:

13 Martta Sazonof bu esasları İngiltere ve Fransa'ya bildirir. Andıcının ana çizgileri aşığıdadır (b. 290):

“İngiliz birlikleri Kuzguncuk'tan itibaren Boğaz'ın Asya kıyısını işgal edeceklerdir. İngiliz'lerin çok buldukları Üsküdar, Haydarpaşa, Kadıköy, Moda, Kartal vesaire bu bölge içindedir.

“Fransız birlikleri Ortaköy'den Halic'e olan Boğaz'ın Avrupa kıyısını işgal edeceklerdir. Dinsel ve ekonomik büyük Fransız menfaatlerinin bulunduğu Taksim, Beyoğlu, Galata ve Hasköy bu bölgededir.

“Rus birlikleri Boğaz'ın ağızından Ortaköy ve Kuzguncuk'a kadar giden iki kıyıyı ve Ayasofya ile Ortodoks patrikliğinin bulunduğu Fener'i içine alan İstanbul mahallelerini işgal edeceklerdir.

“İstanbul kentinin komutanlığı en kıdemli subaya verilmelidir. Onun yanında üç devletin komiserlerinden mürekkep bir meclis, kentin sivil yönetimi ile meşgul olacaktır. Bu meclis İstanbul'daki türlü menfaatlerle de meşgul olacaktır.

“Bu tertip bir süre için yürütülecek ve sonra İstanbul hakkında bağlaşıklar arasındaki anlaşmalara göre davranılacaktır.”²⁷

ÇANAKKALE SAVAŞLARINA DAİR KISA BİLGİLER

- Osmanlı Devleti tarihinde en fazla maddi ve manevi kayıp verilen savaş I. Dünya Savaşı olup bu savaş içinde en fazla kayıp Çanakkale'de verilmiştir.
- Osmanlı tarihinde bir savaşta ilk defa bu kadar fazla talebe şehit düşmüştür.
- Osmanlı tarihinde yetişmiş insan gücü kaybının en fazla olduğu savaş Çanakkale'de yaşanmıştır.

27 Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, C.III Kısım. II Ankara 1991 s. 154

Çanakkale'den dönen donanmanın karşılanışı
Donanma Mecmuası'ndan

دورانیا

- Türkiye Cumhuriyeti'nin yetmiş insan gücü ihtiyacı yaşamasına en fazla sebep olan savaştır.
- Osmanlı başkentine en yakın yapılan savaştır.
- Başkent in güvenliğini en çok tehdit eden savaştır.
- Osmanlı tarihinde başkent değişikliğini gündeme getiren tek savaştır.
- Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucularını yetiştiren bir savaştır.
- Birinci Dünya Savaşı'nın uzamasına en çok sebep olan savaştır.
- Osmanlı tarihinde Preveze'den sonra kazanılan ikinci büyük deniz zaferi olarak kabul edilir.
- Osmanlı tarihinde ilk defa hem denizde hem de karada süren büyük bir savaş yaşanmıştır.
- Osmanlıların denizaltılara karşı savaştıkları ilk büyük savaştır.
- Dünya tarihinde çok dar bir alanda çok büyük orduların savaşmasına verilen en mühim misaldir.
- Çanakkale Savaşları ile Rusya'ya yardım gönderilemediği için Çarlık Rusya'sı yıkılmış yerine Bolşevik Rusya kurulmuştur. Çanakkale bu yönüyle savaşa bizzat katılmayan bir devletin yıkılmasına sebep olmasıyla ilginç bir savaştır.
- Verilen büyük kayıplar sebebiyle Türk tarihinin en hazin zaferidir.
- Osmanlı ordusu içinde en fazla yabancı askerin yer aldığı savaştır. Osmanlı ordusu içinde yaklaşık 500 kadar Alman subay ve askeri yer almıştır. Bunun dışında İslam coğrafyasının çeşitli bölgelerinden gelen başka milletlerden Müslümanlar da vardır.
- İlk defa bir savaş devam ederken edebiyatçılar, şairler cepheye götürülerek oradaki hissiyatı kamuoyuna yansıtmaları istenmiştir.
- Osmanlı tarihinde ilk defa bir savaş sırasında mecmua yayımlanarak halkın maneviyatı kuvvetlendirilmeye çalışılmıştır. Dönemin Harp Mecmuası'nın büyük kısmı Çanakkale Savaşlarına dair malumatları ihtiva eder.

- Osmanlı tarihinde padişahın haberi olmadan girilen ilk ciddi savaş I. Dünya Savaşı'dır ki bu savaş Osmanlı'nın sonunu getirmiştir.
- Çanakkale Kara Muharebelerinde ilk Osmanlı taarruzu Anafartalar bölgesine çıkan İngilizlere karşı 27 Nisan 1915 sabahı Arıburnu'ndaki Türk birlikleri gerçekleştirmiştir.
- Çanakkale Muharebeleri sırasında Osmanlı'nın 34., 35. ve 36'ıncı padişahları hayattadır. 34. Padişah Sultan Abdülhamid tahtan indirilmiş, 35. Padişah Sultan Mehmed Reşad tahtadır ve iki buçuk sene sonra 36. Padişah olacak olan Vahdeddin ise şehzadedir. Bu yönüyle Osmanlı tarihinde nadir savaşlardan biri olmuştur.
- Dünya tarihinde bir küçük geminin –Nusret'in– bir savaşın kadetine bu kadar tesir ettiği çok nadir savaşlardan biridir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇANAKKALE'DEN HATIRDA KALAN

ÇANAKKALE'DEN HATIRDA KALAN

Seferberliğin Adı Savaş Oldu

Seferberlik bir ülkenin askerî, siyasi ve ekonomik olarak savaşa hazır hale gelmesi için yapılan çalışmaların bütününe verilen bir isimdir. Seferberlik ilanından sonra yapılan ilk işlerden biri asker alımıdır.

I. Dünya Savaşı esnasında ilan edilen seferberlik ile pek çok genç, Osmanlı ordusuna alınır. Anadolu insanında seferberlik tabiri o kadar yer eder ki giden oğulların, kocaların, babaların savaşa gittiklerini anlatmak için seferberliğe gittiği söylenir. Bu topraklarda, bu kelimenin manası çok değişir. Seferberliğin adı, savaş olmuştur; savaşın adı, gidenin geri gelmediği diyar...

Çanakkale Muharebeleri'nde İlk Türk Taarruzu

Çanakkale Kara Savaşlarında ilk Türk taarruzu Anafartalar civarına çıkan İngilizlere karşı 27 Nisan 1915 sabahı yapıldı. Arıburnu'ndaki Türk birliklerinin gerçekleştirdiği taarruz, İngiliz-Fransız donanmasının şiddetli bombardımanı sebebiyle istenen neticeye ulaşmadı. İngilizleri mevkielelerinden söküp atmak mümkün olmadı.

Çanakkale ve Mevleviler

Çanakkale Savaşları esnasında Osmanlı tahtında oturan Sultan Mehmed Reşat Mevlevî muhibbi olarak bilindir. Osmanlı tarihinin en ileri yaşta tahta çıkan sultanına kılıç kuşatan Mevlânâ Celaleddin Rumi neslinden gelen Konya Mevlevihanesi postnişini Abdülhalim Çelebi'dir. Sultan Reşad döneminde Yenikapı ve Bahariye Mevlevihânelerinde büyük tamiratlar gerçekleştirilmiştir.

Çanakkale Muharebeleri esnasında hastane olarak kullanılan İstanbul Yenikapı Mevlevihanesi- Fotoğraf Nurdoğan Çakmakçı

Mevlevihaneler Mevlevilere ait mekânlar olarak kullanılmamış mühim sosyal roller de ifa etmişlerdir. Çanakkale Savaşları esnasında bu mekânlar yardımlaşma merkezleri olarak kullanılmıştır. Tren hattına yakın olması hasebiyle Topkapı semtindeki Yenikapı Mevlevihanesi'nde bir hastane kurulmuş ve bu hastane özellikle cepheden gelen yaralıların tedavi edildiği bir merkez hüviyeti kazanmıştır. Yenikapı'ya getirilen bir Çanakkale yaralısı eğer kurtarılamazsa Yenikapı'ya çok da uzak olmayan Edirnekapı'da defnedilmektedir. İstanbul'un en eski mevlevihanesi olan Galata'da ise Galata Mevlevihanesi şeyhi Ahmed Celeddin Dede'nin öncülüğünde yardım kampanyaları toplanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin savaşa girdiği ve Sultan Mehmed Reşad'ın cihâd-ı mukaddes ilan ettiği günlerde Mevlana soyundan gelen Veled Çelebi'nin liderliğinde Mevlevi Mücahit Alayı teşkil edilmiş ve bu alay Filistin Cephesi'nde görev almıştır.

Bedr'in Aslanları

Mehmet Akif Ersoy'un unutulmaz şiirindeki bu mısralar herkesin hafızasındadır.

Bedir Savaşı'na katılanların isimlerini okumanın üzerinde bulunduranın, düşman karşısında Allah'ın yardımına, düşmanların şerrinden korunmaya vesile olacağına dair İslam âlimlerin ortak görüşleri mevcuttur.²⁸

Kadınların Topladığı Yardım

6 Şubat 1915 günü Çanakkale savunmasında kahramanlık gösteren alay adına müdafaa-i milliye cemiyeti bir hediye takdim etmek yoluna gitmişti. Amasya Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin koruması altında kurulan Müdafaa-i Milliye Hanımlar Şubesi iki gün içinde bin yedi yüz küsur kuruş toplayarak bunu alaya göndermişlerdir²⁹

108 Sene Evvel

Sultan III. Selim'in son zamanlarında Osmanlı Devleti Fransa ile yakınlaşmıştı. Bundan rahatsız olan İngiltere ve Rusya, evvela ultimatom vermiş ardından da Rusya, Eflak ve Boğdan'ı işgal etmişti. İngiltere, Osmanlı donanmasının ve Çanakkale istihkâmlarının kendilerine teslimini talep etmişti. Kabulü mümkün olmayan bu istek reddedilince İngilizler Çanakkale Boğazı'nı geçmeyi başarmış ve 19 Şubat 1807'de Yeşilköy açıklarına demirlemişlerdi. Bu hadise İstanbul'da korkuya sebep olmuş ve seri bir şekilde tedbir alınmıştı. İngilizler Osmanlı kararlılığını görünce bir şey yapamadan geri çekilmeye mecbur kalmıştı.

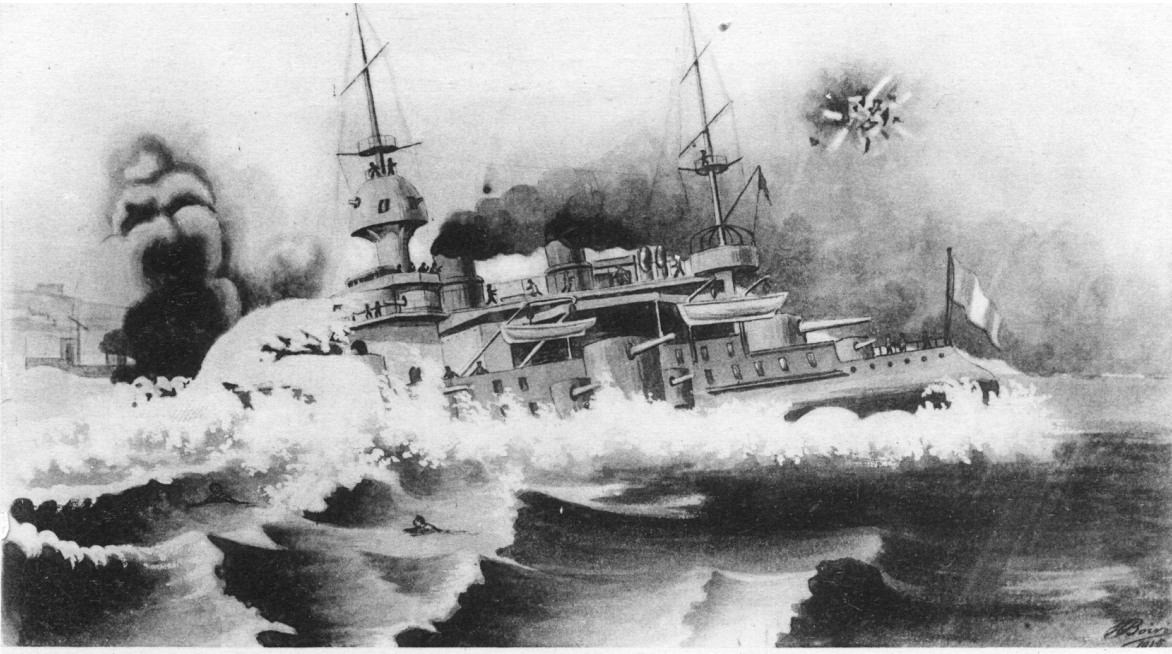
Yine İngilizler, I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale'ye yapacakları büyük taarruzun tarihi olarak 108 sene evvelki bu hadisenin yıldönümünü seçmiş ve 19 Şubat 1915'te Çanakkale Boğazı'na yüklenmişlerdir.

Nusret'in Mayın Döşemesindeki Sır

Savaşın belki de kaderini değiştiren hadise Nusret Mayın Gemisi'nin yaptığı büyük iştir. Ancak burada dikkati çeken pek çok husus vardır. Gemi kaptanı yahut mayın grubu komutanı rüyasında mayınların nereye döşeneceğini görür veya görmez. Ancak bir gerçek vardır ki o da

28 Cüneyt Eren, Bedrin Aslanları, İzmir 2008 s.19

29 Tanin (İstanbul): 26 Şubat 1915, No. 2222'den naklen Prof. Dr. Yücel Özkaya Türk ve Dünya Basınında Çanakkale Savaşları Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 34, Cilt: XII, Mart 1996

1914-15... L'Explosion du "BOUVET" dans le
détroit des Dardanelles. le
18 Mars 1915

1914-15... The blowing up of the "BOUVET"
in the strait of the Dardanelles on March
18th 1915

40m^e Série

50

Fransız Bouvet'in Batışı -Yitik Hazine Arşivi

mayınların döşenmesinde belki de dünyada görülmeyen bir taktiğin izlenmiş olmasıdır.

Normalde mayınlar gemilerin ana güzergâhları üzerine ve geçişin dikine döşenir. Oysa Nusret'in döşediği mayınlar hem ana güzergâhın dışında Erenköy Koyu'nda hem de Boğaz'a dik değil paralel haldedir.

Bu diziliş hem mayınların yakalanma ihtimalini ortadan kaldırmış hem de manevra yapmak için koya giren gemilere unutulmaz bir sürpriz yapmıştır.

Çanakkale Deniz Muharebesi Kaç Saat Sürdü

Çanakkale Deniz Muharebesi 18 Mart 1915 Perşembe günü saat 10.30'da başlamış ve aynı gün 17.30 sularında düşman gemileri geri çekilmek için manevra yaptıkları görülmüştür. Bu itibarla deniz savaşının yaklaşık yedi saat devam ettiğini söylemek mümkündür.

Çanakkale Deniz Muharebesi'nde Kaç Şehit Verdik

Çanakkale Deniz Muharebesi'nde yedi saat zarfında müttefik donanma Osmanlı mevzilerine tonlarca mermi yağdırmıştır. Yalnız İngiliz gemileri tarafından Osmanlı tabyalarına toplam 3.344 mermi atılmıştır.

Bu kadar yoğun bombardımana rağmen şehit sayısının düşük olması Osmanlı tarafında büyük sevinç meydana getirmiştir. Çanakkale Deniz Muharebesi'nde Osmanlı tarafı 24 şehit 43 yaralı vermiştir. Ancak kara savaşlarında maalesef bu sevinç çok uzun sürmeyecektir.

Çanakkale'de Kimler Savaştı

İtilaf Devletleri Kuvvetleri: İngiliz, Fransız, İskoç, İrlandalı, (Hindistan'dan Gelen) Gurkhalar, Sikhler, Yahudi ve Rumlar, Ermeniler, Zuaveler (Cezayirli piyadeler) Anzaklar (Avustralya ve Yeni Zelandalılar), (Fransız sömürgelerinden zorla getirilen) Sudanlı, Senegalli, Faslı askerler³⁰

Osmanlı Safları: Türkler, Kürtler, Araplar, Boşnaklar, Arnavutlar, Almanlar, (çok az sayıda) Osmanlı Ermeni'si, Rum'u ve Yahudi'si

Bir Acı İfade

"... Ben Senegalliyim ve babamın adı Muhammed'dir. Fransızlar dini inançlarımızın gerektirdiği ibadetleri yerine getirmemize izin vermiyorlar. Bizi memleketimizden zorla toplayıp kopararak buraya getirdiler ve hemen savaşa sürdüler. Biz Müslümanlarla savaştığımızı bilmiyorduk. Ülkemizle ilgisi olmayan bu topraklarda savaşmak istemiyoruz. Bize Türklerin esirleri kestiklerini söylediler. Bundan dolayı teslim olmaktan kaçınıyorduk. Bizimkiler, Türklerden bu kadar iyi muamele göreceklarini bilseler, hepsi Türklerin tarafına geçerlerdi. Fransızlar bütün silahlarımızı topladılar. Adam başına günlük 4 frank vergi aldılar. Bu defa da Almanlara savaş ilân etmişler. Bizim taraflara geldiler. Reisi-mizden asker istediler. O da asker kalmadığını söyleyince onu dövdüler ve zorla herkesi toplayarak cepheye sürdüler. Birçoklarımız Almanlarla yapılan savaşlarda öldü, artık yetişkin kimse kalmadı..."³¹

Denizaltı Savaşı

Çanakkale Muharebeleri esnasında Boğaz'ın yüzeyinden geçemeyen İtilaf Devletleri Boğaz'ın derinliklerinden denizaltı (tahtelbahir)

30 Burhan Sayılır, a.g.m. s. 319

31 Genclkurmay ATASE Arşivi, Kls: 540, Dos: 2107, Fih: 30-1.den naklen Burhan Sayılır a.g.m. s.323

geçirerek Marmara'ya sızmışlardır. Bu sızmada maksat Marmara Denizi'nde gerek silah ve cephane nakliyatı gerekse Gelibolu'ya asker taşıyan ve dönüşte yaralı getiren gemilerin oluşturduğu trafiği kesmektir. Bu trafiğin kesilmesiyle Osmanlı 5. Ordusu lojistik destekten mahrum kalmış olacaktır. İngiliz kraliyet donanmasından E-11 ve E-14 denizaltıları Marmara'da tesirli olmuştur. Denizaltıların faaliyetleri havadan da desteklenmiştir. Anadolu'nun bu küçük iç denizi bir denizaltı savaşının meydanı hâlini almıştır.

Halkı endişelendiren ve başkentte huzursuzluğa sebep olan denizaltı tehdidi karşısında, Osmanlı donanması harekete geçerek Fransız ve İngiliz denizaltılarına hücum etmiş çarpışmalar neticesinde dört Fransız, dokuz İngiliz denizaltısı tesirsiz hale getirilmiştir. Denizaltılarla yapılan savaşta Osmanlı filosundan Barbaros Hayrettin Paşa Zırhlısı, Peleng-i Derya Topçekeri, Yarhisar Torpidobotu ve birkaç küçük gemi kaybedilmiştir.³²

Topçumuz Kendi Gemimizi Vuracaktı

23 Ağustos 1915 tarihli bir belgede³³ Marmara Denizi ve Çanakkale hakkında rapor verilirken ilginç bir bilgi de rapor edilir. "9-10/6 gecesi İzmit Körfezi'nden fenerlerini söndürerek geçen Seyr-i Sefâin İdaresi'nin Kalamış Vapuru'na yanlışlıkla Darıca ve Yarımcı bataryalarından ateş edilmiş ise de bir hasar olmamıştır." Marmara'da Çanakkale Muharebeleri'nden dolayı yaşanan gerginlikte karartma yaparak ilerlemeye çalışan bir vapur yine kendi topçumuzun ateşi altında kalmışsa da bu defa topçularımızın başarısızlığı bir felakete mani olmuştur.

Denizaltı Ağı

Bu tür bir savaşta denizaltılara karşı alınabilecek en tesirli tedbir geçiş güzergâhlarına ağ döşemektir. Ancak denizaltılar bir savaşta Osmanlı'yı ilk defa bu kadar zor durumda bıraktığı için denizaltılara karşı daha

32 Raşit Metel, Türk Denizaltıcılık Tarihi, İst. 1960

33 BOA, HR. MA, 1135/76

13 Aralık 1914 de batırılan Mesudiye Zırhlısı

evvelden gerekli tedbirleri almak mümkün olamamıştır. Her ne kadar bazı ağlar Şubat 1915'te Boğaz'a atılmışsa da denizaltıları durdurmaya yetmemiştir. Boğaz'ın derinliği 100 metreyi bulduğu için atılan ağlar en fazla 70 metreye kadar inmiş ve kimi zaman ağların altından kimi zamanda zorlayıp ağları delerek denizaltılar Çanakkale'ye geçmiştir.³⁴

Denizaltıların Batırdığı Gemilerimiz

Düşman denizaltıları tarafından batırılan Osmanlı donanmasına ait gemiler şunlardır:

Osmanlı donanması toplam kaybı: 21230 tondur. Gemiler şunlardır:

Barbaros Zırhlısı: 8 Ağustos 1915 de Bolayır önünde E11 batırdı.

Mesudiye Zırhlısı: 13 Aralık 1914 de Çanakkale'de B11 batırdı.

34 Saim Besbelli, a.g.c. s.19

فرانسیزلردن اغتنام اولغان « تورقواز - مستجیب اونباشی » تحت البحرینک کو کرتهد سنده

Fransızlardan iğtinam olunan (ele geçirilen) "Turkuaz - Müstecip Onbaşı" Tahtelbahri'nin (Denizalti) güvertesinde. Yitik Hazine Arşivi

Pelengiderya Gambotu: 25 Mayıs 1915 de Bakırköy önünde E11 batırdı.

Nurülbahir Gambotu: 1 Mayıs 1915 de Mürefte-Şarköy arasında E14 batırdı.

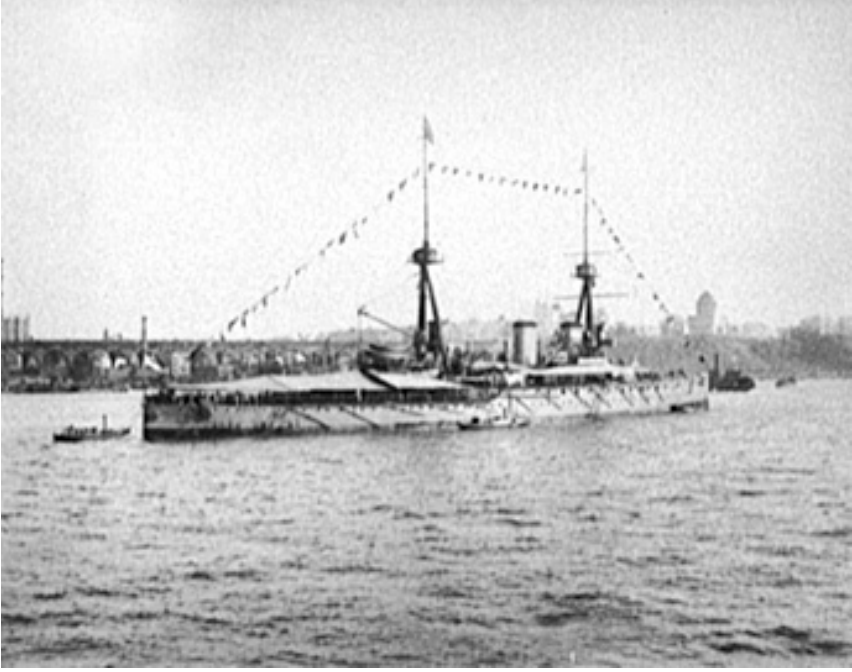
Yarhisar Muhribi: 3 Aralık 1915 de Tuzla-Yalova arasında E11 batırdı.

Samsun Mayın Gemisi 14 Ağustos 1915 de Hora önlerinde E2 batırdı.

Sakız Karakol Gemisi 20 Ağustos 1915 de Erdek'te E2 batırdı.

Nâra Nakliye Gemisi 24 Mayıs 1915 de Tekirdağ önünde E11 batırdı.³⁵

35 Saim Besbelli, a.g.c. s.22

Inflexible

Balık Gibi Yakalanan Denizaltı

Denizaltılar için mania (engelleyici) ağların koordinesi için Mania Kumandanlığı tesis edilmiştir. Ağların başına birer gambot nöbet tutmakta ağa düşen denizaltı olursa derine doğru bombalar sarkıtılmaktaydı. Balık tutmaya benzer bu usul bir defa işe yaradı. İngilizlerin E7 denizaltısı bu şekilde yakalanmıştır. Denizaltı tahrip olduğundan su yüzeyine çıkmak zorunda kalmış, mürettebatı esir alınmıştır. (4 Eylül 1915)³⁶

Çanakkale'de Yüzen Kaleler

Çanakkale Muharebelerine iştirak eden savaş gemileri, dretnotlar, kruvazörler, muhripler, denizaltılar vd. deniz taşıtlarının listesi aşağıdadır.

36 Saim Besbelli, a.g.c. s.20

Çanakkale'de Osmanlı Donanması

Donanma Komutanı: Amiral Wilhelm Souchon (Alman)

Deniz Taşıtları: Yavuz Kruvazörü, Barbaros Hayrettin Savaş Gemisi (8 Ağustos 1915'te battı), Turgut Reis Gemisi, Mesudiye Kruvazörü (13 Aralık 1914'te battı), Hamidiye Kruvazörü, Mecidiye Kruvazörü (2 Mayıs 1915'te battı.) Midilli Kruvazörü (Çanakkale Savaşlarından sonra 20 Ocak 1918'te battı), 9 adet destroyer, 12 adet torpido bot (Bu torpido botlardan Demirhisar Torpido Botu 16 Nisan 1915'te, Yarhisar Torpido Botu 3 Aralık 1915'te batmıştır) 2 adet eski teknoloji denizaltı, 5 adet zırhlı seyir yüzer sahil bataryası. Bunlar dışında Almanların UB-46 denizaltısı da 12 Mayıs 1916'da batmıştır.

Çanakkale'de İngiliz Kraliyet Donanması:

Donanma Komutanı: Amiral de Robeck

Queen Elizabeth Savaş Gemisi (Dretnot³⁷) Triumph Savaş Gemisi (25 Mayıs 1915'te battı), Queen Savaş Gemisi, Prince of Wales Savaş Gemisi, Lord Nelson Savaş Gemisi, Agamemnon Savaş Gemisi, Swiftsure Savaş Gemisi, Cornvallis Savaş Gemisi, Exmouth Kruvazörü, Irresistible Kruvazörü (18 Mart 1915'te battı) , Implacable Kruvazörü, London Kruvazörü, Canopus Kruvazörü, Albion Savaş Gemisi, Goliath Savaş Gemisi (12 Mayıs 1915'te battı), Ocean Savaş Gemisi (18 Mart 1915'te battı), Vengeance Savaş Gemisi, Majestic Savaş Gemisi (27 Mayıs 1915'te battı), Prince George Savaş Gemisi, Indefatigable Kruvazörü, Inflexible Kruvazörü(18 Mart 1915'te ağır yara alarak savaş dışı kaldı), Indomitable Kruvazörü, Dartmouth Kruvazörü, Dublin Kruvazörü Gloucester Kruvazörü, Defence Kruvazörü, Amethyst Kruvazörü, Sapphire Kruvazörü, Cornwall Kruvazörü, Euryalus Kruvazörü, Europa Kruvazörü, Minerva Kruvazörü, Ark Royal Uçak Gemisi, 17 destroyer, 6 denizaltı Ayrıca Raglan Monitör Gemisi 20 Ocak 1918'te battı, M-28 Monitör Gemisi (20 Ocak 1918'te battı), E-15 Denizaltısı (17 Nisan 1915'te battı), E-14 Denizaltısı (25 Ocak 1918 battı), E-7 Denizaltısı (4 Eylül 1915 Osmanlı kontrolüne geçti), E-20 Denizaltısı 1 Kasım 1915.

37 Dretnot, yeni nesil üstün savaş gemilerine verilen bir isimdir.

Çanakkale'de Fransız Donanması:

Komutan: Amiral Guepratte

Henri-IV Savaş Gemisi, Bouvet Savaş Gemisi (18 Mart 1915'te battı), Suffren Savaş Gemisi (18 Mart 1915'te ağır yara aldı), Saint Louis Savaş Gemisi, Saphir denizaltısı 15 Ocak 1915 Osmanlı'nın eline geçti, Joule Denizaltısı 1 Mayıs 1915'te battı, Mariotte denizaltısı 26 Temmuz 1915'te battı. Turquoise denizaltısı 30 Ekim 1915'te Osmanlı'nın eline geçti, Gaulois Savaş Gemisi, Charlemagne Savaş Gemisi, Jaureguiberry Savaş Gemisi, Foudre Kruvazörü, Jean Dark Kruvazörü, Bruix Kruvazörü, Duplex Kruvazörü, iki destroyer, 19 torpido bot,6 denizaltı Ayrıca Avustralya menşeli AE-2 denizaltısı 30 Nisan 1915'te batmıştır.

İngilizler Kimlerle Savaşıldığını Biliyor mu

Çanakkale Savaşlarına getirilen İngiliz askerleri karşılarında Almanların olduğunu sanmaktadır. Bu gerçeğin bir ispatı ölü ele geçirilen bir İngiliz askerinin üzerinden çıkan not defterinden anlaşılmaktadır. Notta 25 Nisan'da yapılan çıkartma ile alakalı olarak "...bir yaralı Alman subayı buldum ve öldürdüm..." yazılıdır. Osmanlı makamları bu hadiseyi araştırır ve askerin bahsettiği gün ve yerde herhangi bir Alman subayın ölmediği anlaşılır. Tutulan kayıta İngiliz'in Alman'a benzeyen bir Türk subayının veya erinin öldürülmüş olması muhtemeldir denilmiştir.³⁸

Çanakkale Düşman Çıkartmasının Yeri

Kara savaşları için İtilaf Devletlerinin çıkartma yapmayı düşündükleri ilk nokta Seddülbahir ve Arıburnu bölgesidir. Kumluk bir alan olan Kabatepe yerine çıkartma alakasız bir yere Arıburnu'na yapılır. Sarp ve kayalık bir yer olan Arıburnu'na yapılan çıkartma başarısız olur.

Düşman birliklerinin Kabatepe yerine Arıburnu'na çıkmasının sebepleri olarak pek çok husus anlatılır. 27. Alay'dan bir askerin yüzerek denize konulan şamandıranın yerini değiştirmesi veya çıkarma

38 Burhan Sayılır a.g.m. s.325'den naklen Güney Grubu Komutanlığı'ndan Beşinci Ordu Komutanlığı'na gönderilen 8 Temmuz 1915 tarihli yazısı (Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls: 3435, Dos: 14, Fih: 15-1) ve Beşinci Ordu Komutanlığı'nın Başkomutanlığa gönderdiği 14 Temmuz 1915 tarihli yazısı

gemilerinin, akıntı sebebiyle sürüklenmesi anlatılır. Şurası çok açıktır ki bu hadise Osmanlı'nın dualarının kabul olmaya başladığının göstergesidir.

Allah Allah Diyen İngilizler

İlk bakışta biraz garip gelse de Çanakkale Kara Muharebeleri'nde sıkışan bazı İngiliz birlikleri "Allah Allah" diyerek kurtulmuştur. Bu konuda bilgi veren Walter von Schoen kitabında şunları yazmaktadır: "Her iki tarafın mermileri karşılıklı olarak patladığı için olduğu yerden kımıldamak hemen hemen imkânsızdı. Nihayet düşman, yüksek sesli 'Allah' nidalarıyla en azından Türk ateşini susturup en az kayıpla kendi mevzilerine çekilmeyi başarmıştı."³⁹ "Düşman Türklerin önem verdiği kutsalları -Allah nidalarını- kendi menfaatine kullanmaktan çekinmemekteydi."⁴⁰

Osmanlılar Çanakkale Zaferi'ni Neden 5 Mart'ta Kutluyor

Osmanlı gazetelerinde Çanakkale Zaferi için sürekli 5 Mart tarihi kullanılır. Her 5 Mart'ta Çanakkale şehitlerinin hatırası yaşatılır. Osmanlı kaynaklarında da 5 Mart Zaferi olarak bilinir.

Bu durumun sebebi tamamen Miladi takvim ile Rumi takvim arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. O dönemde kullanılan Rumi takvimde zafer 5 Mart 1331'de kazanılmıştır. Bu tarihin Miladi karşılığı 18 Mart 1915'tir.

Çay İçmek ve Vatan Kurtarmak

Newyork Times'ın 20 Ekim 1915 tarihli nüshasında Anafartalar'da İngilizlerin elinde sadece bir kuyunun bulunduğu ve askerlerin susuzluk çektiği, İmroz'dan hatta Selanik'ten su getirilmesi lazım olduğu bildirilirken Osmanlı'nın elindeki İngiliz esirlerin ifadelerine göre İngiliz askerlerin sabah çayını ancak iki fincan (yarım litre) kadar içebildikleri öğle iki bardak su içebildikleri diğer çayı ise ancak akşam beşte içebildikleri anlatılmaktadır. İngilizler savaşta çay derdindedir, karşılarında kiler ise vatan...

39 Walter von Schoen, Die hölle von Gallipoli Berlin 1937 s. 123

40 Schoen, a.g.e. s. 124

Tifüs Hastalığı

Çanakkale başta olmak üzere I. Dünya Savaşı esnasında görülen hastalıklar da asker kayıplarının çok fazla olmasına sebep olmuştur. 1916 yılının Temmuz ayında görevli olarak Çanakkale'de bulunan Scheele, kitabında Almanlardan alınan Goben Savaş Gemisi'nde malerya ve tifüs hastalıklarının görüldüğünden⁴¹ bahsetmektedir.

Çanakkale'de Sıtma

Çanakkale'de sıklıkla karşılaşılan bir başka hastalık sivrisinekler tarafından bulaştırılan ve tedavi edilmezse ölüme kadar götürebilen sıtma hastalığıdır. Alınan bütün tedbirler sıtmanın yaygın bir hâl almasına engel olamaz. Çanakkale bölgesinde, özellikle Kumkale'nin doğusunda ve Menderes Çayı'nın oluşturduğu bataklık alanda sıtma hastalığının yayılmasına uygun bir ortam mevcuttur. Bunun dışında yarımada'nın çeşitli bölgelerindeki durgun su birikintileri de daha evvelden bölgede varlığı hissedilen sıtmanın, savaş döneminde çok daha fazla yayılmasına sebep olmuştur.

Hastalık, önceleri sadece yöre halkında görülürken bölgeye sevk edilen binlerce asker arasında da süratle yayılmaya başlamıştır. Sıtmanın yayılmasına mani olmak için temizliğe ehemmiyet verildi, askerlerin uniformaları etüvlerden yahut sahra fırınlarından geçirilerek tedbir alınmaya çalışıldı.⁴²

Askerimizi Şehit Eden İspanyollar

Askerimizi şehit eden İspanyollar, ifadesi ilk bakışta garip karşılanabilir. Zira İspanyollarla Çanakkale'nin bir münasebeti yoktur. Askerimizi şehit eden de İspanyol askerleri değil, İspanyol hastalığı diye bilinen İspanyol nezlesidir. Hızla yayılan hastalık Çanakkale merkezi ile

41 K. Scheele, "Als Assistenarzt an Bord der (Goeben 1916 – 1918)", Vor 20 Jahren zweite Folge Von den Dardanellen zum Sues, Mit Marincärzten im Weltkrieg durch die Türcki, Herausgegeben von der Schriftleitung der deutschen Medizinischen Wochenschrift, Leipzig 1935, s. 86.'den naklen Ramazan ÇALIK Muzaffer TEPEKAYA Birinci Dünya Savaşı Esnasında Anadolu'daki Salgın Hastalıklar ve Ermeniler Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi

42 Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, V. cilt Çanakkale Cephesi Harekâtı I. kitap (Haziran 1915-25 Nisan 1915), Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1993, s. 273.

Ayvacık kasabasında şiddetle sürmüş ve bir hafta gibi kısa bir müddette 15 kişinin vefat etmesine sebep olmuştur.⁴³ Hastalığın adının I. Dünya Savaşı'na girmemiş bir devletten gelmesi de gariptir. Bunun sebebi savaşta yer alan büyük devletlerin basınının askerî sansür dolayısıyla salgından bahsetmemesi karşısında İspanyol basınının serbestçe bu büyük salgını haber yapmasındandır.

Her Gün 40 Asker Ölüyordu

Ernst Rodenwaldt, Çanakkale'deki mevcut vaziyet hakkında malumat aktarırken şunları söyler: “Doktorların bildirdiğine göre Kilitbahir'de iç hastalıkları olan günlük 2.500 kişiden 40 kişinin üzerinde hasta ölüyordu. Burada sıhî yüzbaşı olarak hizmet eden Yunanlı (Rum) arkadaşı, haklı olarak ilk günlerde bana “Sağlık olarak (bir doktor olarak) yardım edebilecek hiç bir şeyimiz yok, ümitsizim”⁴⁴ diyordu. Rodenwaldt kitabında ayrıca, askerî hastahane, askerlerle birlikte Osmanlı vatandaşı olan Yunan, Ermeni ve Yahudi'nin de hizmet verdiğini belirtmektedir.

Düşman ve Dizanteri

Çanakkale'de en yaygın rastlanan hastalıkların başında dizanteri gelmektedir. Tarih boyunca askerî harekâtlarda, sefer yollarında, cephelerde ve savaşlar esnasında, sık görülen bir hastalık olarak dikkat çeker. Kötü beslenme şartları, temizlik imkânlarının yetersizliği, sıhhat kaidelerine dikkat edilmemesi ve göç, dizanterinin yayılmasına müsait bir zemin hazırlar. Sağlık kurallarına dikkat edilemediği zamanlarda da sık sık dizanteri salgınları görülmüştür. Öyle ki savaş sonunda tutulan istatistiklere göre hastalıktan dolayı cepheden çekilen 85.000 Türk askerinden 21.000'i dizanteriden şehit düşmüştür.⁴⁵ Dizanteriden karşı tarafta perişandır.

43 BOA, Dahiliye Nezareti Emniyeti Umûmiye Müdüriyeti Asayiş Şubesi (DH.EUM. AYŞ), No: 52-18. (10/B/1339) den naklen Çalık, Tepekaya agm.

44 Ernst Rodenwaldt, Seuchenkämpfe Bericht des beratenden Hygienikers der V. Kaiserlich-Osmanischen Armee, Heidelberg 1921, s.12. den naklen Çalık, Tepekaya agm.

45 I. Dünya Savaşı Ansiklopedisi, C.2, s. 431'den naklen Çalık, Tepekaya agm

Dizanteriyi Silah Olarak Kullanmak

İngiliz askerleri geri çekilmeler esnasında dizanteri olan arkadaşlarını siperlerde bırakırlar.⁴⁶ İlk bakışta dizanterinin zayıf düşürdüğü bu askerleri taşımanın zorluğundan bu tür bir tutumun sergilendiği düşünülür. Ancak İngilizlerin Çanakkale'de oynadıkları türlü oyunlar dikkate alınca siperde dizanteri hastası bırakmanın İngilizlere çok faydasının olacağını kestirmek zor değildir. Böylece hem kendi orduları içinde bu hastalığın yayılmasını durduracaklar hem de Türk askerlerine bulaştırmak için iyi bir fırsat yakalamış olacaktırlar.

Düşman ve Sinek

Çanakkale'de çarpışan iki tarafın belki de tek ortak düşmanı vardır: sinekler. Cephenin kanla sulanan topraklarında yaşanan dram, savaşların en çirkin yüzünü de bir defa daha gün yüzüne çıkarır:

“Mevzi savaşı; üstünde haftalardan beri ölümün kol gezdiği bu ıssız, parçalanmış arazideki toprağın üstünde ve altındaki asker yığınları... Bu ağır, boğucu, yakıcı ve pırl pırl havada susuzluğun ıstırapları... Mavi gökyüzündeki yakıcı güneş yüzünden yavaş yavaş kavrulma... Kısa süreli girdapvari rüzgârın savurduğu kumun sebebiyet verdiği akciğer rahatsızlığı; cinnete götüren haşarat ve sineklerin verdiği eziyet; siperlerin önünde çürüyen cesetlerin salgıladığı pis koku... Bu, her gün yeni kurbanlar arayarak bin şekle giren, binlerce şeytani gülümsemeyle süzülen, havadan yırtıcı bir çatırtıyla hızla yaklaşan, yer altından ileri doğru savrulmuş sığınakları bütün sakinleriyle birlikte yutan silahların, şarkı söyleyerek ve mezarlar üzerinde ıslık çalarak uçuşması, ölüm manasına geliyordu.”⁴⁷

“Siperler arasında ölenlerin bedenleri kurumakta ve sararmaktaydı. Havayı berbat eden çürümüş insan kokusu nefes almayı güçleştirmekte ve neredeyse tahammül sınırlarını aşmaktaydı. Yeryüzünün hiçbir noktasında, bu küçük üçgende olduğu kadar çok sinek ve sivrisinek yoktur. Sineklerin milyonlarcası havada vızıldamakta, siperleri, barınakları mesken edinmekteydi. Üzerinde birkaç sineğin bulunmadığı bir dilim

46 Newyork Times 20 Ekim 1915

47 Schoen, a.g.c. s.127

ekmeği ve bir kaşık çorbayı ağza koymak hemen hemen imkânsızdı. Bir konserve kutusu açılır açılmaz sinekler çoktan içinde biter, her bir parça et derhal sineklerle simsiyah olurdu. En kötüsü de (Türk) savaşçıların taze yaralarıydı. Bu meşakkatin düşman tarafından da ağır bir şekilde yaşanması onlar için az da olsa bir teselli kaynağıydı.”⁴⁸

Kışner mi Kışnemez mi

İngiliz Savaş Bakanı Lord Kitchener'in soyadı Çanakkale Müdafaa-sını resmeden Osmanlı karikatüristlerine büyük ilham verdi. Çanakkale Boğazı'ndaki şanlı direniş İngiliz bakana belki de hayatının en büyük hayal kırıklığını yaşatadursun, isminin okunuşu kışnemek (Atların bağırır gibi yüksek ses çıkarması) olarak algılanarak karikatürlerde İngiliz kibriyi yerlere vururcasına alay edilmiştir.

Karadeniz'e Hâkim Olmak Karadeniz'e Kaçmak

Enver Paşa ve arkadaşları Goben ve Breslau gemilerinin Çanakkale Boğazı'ndan geçmesine izin vermelerinin ardından Karadeniz güvenliği için bu gemileri satın almışlardır. İşin garip tarafı I. Dünya Savaşı'nın büyük bir hayal kırıklığı ile neticelenmesinin ardından Enver Paşa 1-2 Kasım 1918'de yine Karadeniz'i gündeme getirecektir. Ancak bu sefer İttihat ve Terakki'nin yedi lideriyle birlikte Arnavutköy'den bir Alman denizaltısına binerek Karadeniz'e açılmak için... Osmanlı'yı son savaşına sokanlar Odesa'ya kaçmıştır.

Çanakkale ve Tarhana

Dünya tarihinin ilk hazır çorbası olarak görülen kökleri Orta Asya'ya kadar uzanan kültürümüzün bu lezzetli çorbası Çanakkale'de de askere en çok verilen sıcak gıdalardan biridir.

Tabur İmamları

Çanakkale Savaşı'nda bir yandan işin askerî kısmını yerine getirebilmek adına insanüstü çaba gösteriliyor, bir yandan da askerin maneviyatının yüksek tutulmasına çalışılıyordu. Askerler ve subaylar savaş veriyor, sıhhiyeciler yaralılara yetismeye çalışıyor, bir yandan da tabur

Cepheye erzak ve mühimmat götüren nakliye kolları- Yitik Hazine Arşivi

imamları ellerinde Kur'an-ı Kerim ile askerin arasında oradan oraya koşturuyorlardı. Mevleviler de yine askerin moralini yüksek tutmak için yoğun çaba sarf ettiler. Çanakkale Savaşları esnasında pek çok tabur imamı bombardımanlar esnasında yahut görevli buldukları gemilerin batması neticesinde şehit düşmüştür.

Çanakkale Üç Sene Evvelki Düşmanı Müttefik Yaptı

Çanakkale Zaferi, I. Dünya Savaşı öncesinde tarafsız olan Bulgaristan'ın İttifak Devletleri safında savaşa iştirak etmesini sağladı ki böylece ittifak cephesinde kara irtibatı kurulmuş oldu. (14 Ekim 1915) İşin garip tarafı Balkan Savaşları ile üç sene evvel çetin bir savaşa giren devletle Çanakkale'den sonra müttefik olunmasıydı.

Çanakkale'de Yapılan Selamlamalar

Osmanlı bahriyesinde İstanbul'dan hareket eden gemilerin Çanakkale Boğazı'ndan geçerken ifa ettikleri kadim bir gelenek vardır ki o da kabirlerin selamlanmasıdır. Osmanlı kuruluşunda büyük katkıları bulunan yahut halk tarafından büyük kıymet verilen zatların kabirleri önünden geçerken top atışıyla selam verilir göndere sancak çekilirdi. Yazıcızâde Mehmed Efendi, Yazıcızâde Ahmed-i Bican Efendi, Akbaş Baba, Nara Baba, Saka Baba selam verilen mühim zatlar olarak göze çarpar. Merasim önce top atışı yapılması ardından da Fatiha okunması şeklinde devam eder.

Çanakkale Muharebelerinin ardından Çanakkale Şehitleri için yapılan merasimler de 1932 yılında Büyük Erkân-ı Harbiye Reisliği tarafından hazırlanan "Akdeniz Boğazı Giriş ve Çıkışında Çanakkale Şehitleri Hakkında Yapılacak Askerî Merasime Dair Talimat" ile belirlenmiştir. Bu talimatta ticarî ve askerî gemilerin Çanakkale Boğazı'ndan geçerken ifa edecekleri merasim hakkında teferruatlı malumat verilmektedir. Buna göre Gelibolu Yarımadası üzerinde bulunan Çimentepe ve Alçıtepe'de yatan şehitlere hürmeten harp gemileri ve ordu mensuplarını taşıyan ticarî gemilerin nöbetçi vardiyadan başka bütün personelin gemilerin merasim yerinde toplanması, günlük elbiseleri ile bir dakika selam duruşunda bulunması istenilmektedir.

Merasim, Boğalı ile Domuzdere arasında olup buraya yaklaşmadan evvel zabıtlar tarafından personel toplanarak Çanakkale harp menkıbeleri anlatılır ve sancak yarıya indirilir. Merasimde harp gemileri filo hâlinde buldukları zaman kumandan gemisinden bir adet selam topu atılır. Filo hâlinde olunmadığında boru ile ticaret gemileri üç uzun düdükle borazanı bulunmayan harp gemileri ise batarya düdüğünü kullanarak selamlama yapar.⁴⁹ Çanakkale Savaşlarından günümüze gelen en mühim geleneklerden biri olan şehitlerin selamlanması halen sürdürülmektedir.

Çanakkale Yetimleri

Osmanlı'nın günümüz anlamında ilk modern sosyal devlet olma çalışmalarının Sultan II. Abdülhamid devrinde başladığı kabul edilir. Bu sosyal devlet anlayışı I. Dünya Savaşı'nın milyonları aşan kayıpları karşısında yetimleri himaye etme çalışması şeklinde görülür. En büyük kayıp verilen cephenin arkada bıraktığı yetimler için Osmanlı Devleti çeşitli tedbirleri faaliyete geçirmiştir. Bunların başında darüleytamlar (yetimhaneler) gelir. Balkan Savaşları sonunda şehit düşen askerlerin çocuklarını barındırmaya başlayan darüleytamlar asıl vazifelerini I. Dünya Savaşı'nda göstermiştir.

Savaş esnasında İstanbul'u terk eden İngiliz, Fransız ve İtalyanların yurt ve okulları, el konularak yetim ve kimsesiz kalan çocukları himaye etmekte kullanılmıştır. Binalar darüleytam hâline getirilmiş ve yetimler bu müesseselere yerleştirilmiştir. Darüleytamlardaki öğrenci mevcudu kısa zamanda 16.000'e ulaşır.

Kızılay ve Çanakkale

O zamanki ismi Hilal-i Ahmer olan Kızılay, I. Dünya Savaşı'nda mühim işlere imza atmıştır. Bu faaliyetlerinden biri de Besim Ömer Paşa'nın önyak olduğu ilk hasta bakıcı kursunun açılmasıdır. Bu kursun mezun olan yirmi yedi hasta bakıcı, Çanakkale Savaşı'nda yaralıların getirildiği İstanbul'daki hastanelerde görev almıştır. Ayrıca Çanakkale'ye çok miktarda sağlık heyeti sevk etmiştir.

49 Akdeniz Boğazı Giriş ve Çıkışında Çanakkale Şehitleri Hakkında Yapılacak Askerî Merasime Dair Talimat, Deniz Matbaası 1932, s.1-4.'den naklen Şakir Batmaz, Bilinmeyen Yönleriyle Osmanlı Bahriyesi İzmir 2010

Cemiyet yine bu dönemde artan hastane ihtiyacını bir nebze olsun karşılayabilmek amacıyla Erzurum, Erzincan, Sivas, Samsun, Gelibolu, Şarköy, Tekirdağ, Medine'de ayrıca İstanbul'un Beyoğlu, Taksim, Galata, Cağaloğlu, Kadırga semtlerinde ve şehit çocuklarının eğitim gördüğü Dârüşşafaka'da hastaneler açmıştır.

Çanakkale ve En Acı Ateşkes

Çanakkale her ne kadar I. Dünya Savaşı'nda bütün bir milletin yüz akı olmuşsa da bir yandan da tarihimizdeki en ağır ateşkesle irtibatı mevcuttur. Savaşın bitimi müteakip sadrazamlığa getirilen Ahmed İzzet Paşa, İtilâf Devletleriyle barış için harekete geçmiş, Irak cephesinde Osmanlı'nın eline esir düşen İngiliz Generali Tawshand'ın aracılık yapmasını istemiştir. Osmanlı'nın barış teklifi ne yazık ki tarihe şanlı direnişi gösterdiğimiz Çanakkale'de yapılıır. Boğaz önünde demirli İngiliz filosu kumandanı Amiral Calthrope'a İngiliz hükümetine iletmesi için teklif verilir. Büyük bir destanı yaşayan Çanakkale burada bir hüznü yaşamak zorunda kalır. Osmanlı Devleti'ne 23 Ekim'de teklifin kabul edildiği, ateşkes için Osmanlı delegelerinin gönderilmesi gerektiği bildirilir.

Çanakkale ve Mondros

Savaşın galiplerinin isteğiyle ateşkes Limni adasının Mondros Limanı'nda yapılacaktı, yani Çanakkale'ye saldırmak için İtilaf Devletleri'nin kullandığı üstte. Mondros'un Çanakkale ile bir ilişkisi daha vardı, o da imzaların atıldığı mekândı ki burası adada bir yer değil limanda demirli bir İngiliz savaş gemisiydi. Çanakkale Deniz Savaşları'nı bilenler için Çanakkale'yi zorlayıp da geçemeyen Agamemnon'da böyle bir anlaşmanın imzası ne kadar hazindi.

Çanakkale İçin Okunan Fetih Sureleri

Fetih Suresi, İslam dininin bütün kainata hitap ettiğini ve diğer dinlerden üstünlüğünü simgeleyen bir suredir. Özellikle savaşa giden Müslüman askerleri, surede geçen zafer vadinin kendileri için de gerçekleşmesini umarak sefer sırasında ve savaş boyunca bu sûreyi çokça okur. Osmanlı tarihinde bunun pek çok misali vardır. Bu surenin ilk

ayetleri günümüzde İstanbul Üniversitesi'nin kapısı olan eski seraskerlik (başkumandanlık) kapısında da aynen yer almaktadır. Osmanlılar savaşlarda kullandıkları kılıç, kalkan, balta gibi metal savaş aletlerinin üzerine de bu surenin yine ilk ayetlerini yazmışlardır. Ayrıca Fetih Suresi bazı padişah ve kumandanların zırhları ile "Tılsımlı Gömlek" tabir edilen zırh altına giyilen kıyafetlere de yazılmıştır.

Fetih Suresi'nin Çanakkale ile olan en büyük alakası ise savaş döneminde cephe gerisindeki evlerde ve camilerde sürekli olarak bu surenin okunmasından kaynaklanmaktadır.⁵⁰

Çanakkale Açıklarında Duyulan Ezan

Çanakkale Şehitlerini anma faaliyetleri uzun seneler halkın doğrudan gündeminde yer almamış ve merasimler savaşların cereyan ettiği Gelibolu Yarımadası yerine yarımada açıklarında vapurlarda yapılmıştır. Vapurlarda Kur'an-ı Kerim ve mevlitler okunarak şehitler yâd edilmeye çalışılmıştır. Bu merasimlerden hafızalarda en çok yer edenlerin bir tanesi de Aksaraylı Cemal Efendi'dir. Sesinin güzelliği dillere destan olan hafız için, "Cemal ezan okumaya başlayınca bütün muhit vecd içinde titrerdi. Ezan bitinceye kadar evler, yollar, meydan mutlak bir sükût içinde kalırdı." denilmektedir.

Özellikle Edirnekapı Şehitliği'nde yaptıkları güzel çalışmalarla adını duyuran "Şehitlikleri İmar Cemiyeti" Çanakkale şehitlerini anmak için de çeşitli faaliyetler düzenlemektedir. Cemiyet tarafından tertiplenen Çanakkale Şehitlerini anma merasimi için vapura davet edilen mevlidhanlar arasında Hafız Cemal de mevcuttur. Aksaraylı Cemal Efendi'nin Gelibolu önlerinde vapurdan okuduğu sabah ezanı, Gelibolu şehitliklerinde yankı bulurken hafızalarda da derin izler bırakan bir okuyuş olarak kaynaklara geçer.

Çanakkale ve Ayasofya

Başlık biraz garip gelebilir ama yaşananlar daha da gariptir. Çanakkale geçildikten sonra İstanbul'da yapılacaklardan yukarıda bahsetmiştik. İstanbul'daki hedeflerin bir tanesi vardır ki onun için Ruslar daha bir heyecanlıdır. Çarlık Rus Dışişleri Bakanı Sazonof'un İstanbul'un

50 D.İ.A. Feth Suresi Md. C.12 s.469

Ayasofya

işgal biçimi için 13 Mart 1915'te gönderdiği teklifte Rum Patrikhanesi ve Ayasofya'nın bulunduğu mıntıkanın Rus işgali altında bulunmasını istemiştir.

Papa'nın Paris temsilcisi olan Kardinal Amette (Amet), Papalığın dışişleri sorumlusu Kardinal Gasparri'nin 7 Mayıs 1915'te kendisine yazdığı mektup ile birlikte Fransız dışişleri bakanlığı genel sekreteri Jül Kambon'a (Jules Cambon) başvurur. Sazanof'un mektubu şöyledir:

“Bu sırada bütün dünyanın gözleri Çanakkale'deki ağır olaylara çevrilmiştir. Eğer İstanbul'a girilirse, eğer Ayasofya tarihî mabedi Müslümanlardan alınırsa, Papa onun Fransa'ya verilmesini ve ilk yapılışında tahsis edilmiş olduğu Katolik dinine yeniden tahsisini candan diler. Eskiden Ayasofya Fransa tarafından korunuluyordu. Fransa'ya o büyük rolünü yeniden vermek, onun Katolik koruyuculuğunu parlak biçimde yeniden canlandırmak demektir. Papalık makamı bu korunma işini

Fransa'dan almayı veya onun önemini kısmayı istemekten çok uzaktır. Bilâkis bu vesile ile onu teyit etmek ve ona muhteşem bir kararla daha büyük bir parlaklık vermek istiyor.”⁵¹

Çanakkale Mersiyesi

Çanakkale üzerine yazılmış çok sayıda şiir bulunmasına rağmen bunlar içinde unutulmaz olanı Mehmed Akif'in Çanakkale Şehitlerine şiiridir. Safahat'ın Altıncı Kitabı “Âsım”ın bir kısmını teşkil eden şiirin bir özelliği de “Çanakkale Mersiyesi” olarak bestelenmiş olmasıdır. Beste şiirin şu mısralarına yapılıır:

*“Ey, bu topraklar için toprağa düşmüş, asker!
Gökten ecdâd inerek öpse o pâk alnu değer.
Ne büyüksün ki kanım kurtarıyor Tevhîd'i...
Bedr'in arslanları ancak bu kadar şanlı idi.
Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın?
“Gömelim gel seni târihe” desem, sığmazsın.
Herc ü merc ettiğin edvâra da yetmez o kitâb...
Seni ancak ebediyetler eder istîâb.”*

Beste Türkiye'nin yetiştirdiği sayılı musikişinaslardan Sadettin Kaynak tarafından 1933 yılında notaya aktarılmıştır. Beste formu “mersiye” olup segâh makamında bestelenmiştir.

İstanbul'daki Çanakkale Şehitleri

Çanakkale şehitlerinin Çanakkale dışında en fazla metfun olduğu yer İstanbul'dur. İstanbul dışında da Çanakkale yaralılarının bazıları cephedeki hastanelerin yetersiz kalması sebebiyle tedavilerinin gerçekleştirilmesi için çevre illere gönderilmiştir. Edirne'ye, Tekirdağ'a, İzmir'e, İzmit'e, Bursa'ya giden ve orada şehadet şerbetini içen pek çok yiğit vardır.

51 Bayur a.g.c. s. 156

Çanakkale mecruhininin (yaralılarının) büyük kısmı Çanakkale'deki sahra hastanelerinin yetersiz kalması üzerine İstanbul'a getirilmiştir. Bu dönemde Gülhane Hastanesi, Hasköy Hastanesi Gümüşsuyu Hastanesi, Selimiye Kışlası, Davutpaşa Kışlası, Hilal-i Ahmer'in Cağaloğlu, Beyoğlu, Darüşşafaka, Taksim hastaneleri, Şişli Etfal Hastanesi, Haydarpaşa Hastanesi, Kadıköy Mecruhın Hastanesi, Beylerbeyi Hastanesi, Tıp Fakültesi Hastanesi, İmalat-ı Harbiye Zeytinburnu Hastanesi gibi onlarca hastane Çanakkale Savaşlarında yaralanan Mehmetçikleri tedavi etmeye çalışmıştır.

Mehmetçiklerin bir kısmı bu hastanelere nakledilirken vapurlarda bir kısmı da nakledildikleri hastanelerde şehit olmuşlardır. İstanbul'daki hastanelerde şehit olan bu yiğitler bugün Edirnekapı Mezarlığı'nda kendilerine "Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın / Gömelim gel seni tarihe desem sığmazsın" diyen yiğitle kabir komşusu olarak yatıyorlar.

ÇANAKKALE'YE DAİR YANLIŞ BİLİNENLER

Anlaşmayı Kim İstedi

Çanakkale Savaşları öncesinde Osmanlı hükümetiyle Almanlar arasında yapılan gizli ittifak anlaşmasına istekli taraf, sanılanın aksine Almanlar değil Osmanlılardır. Teklif Almanlardan gelmemiş, Osmanlılardan gitmiştir. Dönemin Alman Büyükelçisi Wangenheim'ın ve Şansölye Bethmann Hollweg'in bütün itirazlarına rağmen Kayser II. Wilhelm'in emriyle 2 Ağustos 1914'te Osmanlı Alman ittifak anlaşması imzalanmıştır.

Savaşın Adı

Çanakkale Savaşları her ne kadar tarihimize bu adla geçmişse de savaşın büyük kısmı Çanakkale'de değil karşısında yer alan Gelibolu Yarımadası'nda geçmiştir. Bu sebeple yabancı devletler tarafından Çanakkale Savaşlarına ülkemizdeki isimlendirmeden farklı olarak Gelibolu (Gallipoli) Savaşları denilmiştir.

Çanakkale Savaşları ve Millî Mücadele

Çanakkale Muharebeleri, İstiklal Harbi veya Millî Mücadele içinde yer almaz. Çanakkale Savaşları o dönemki ismiyle "Büyük Savaş"ın I. Dünya Savaşı'nın bir cephesinde yaşanmıştır. Ancak ülkemizde Çanakkale Savaşlarının yıldönümleri topyekun tarihe olan alakanın zirve yaptığı bir zaman dilimi olmaktadır.

Çanakkale'nin Komutanı

Çanakkale Muharebeleri'ni gerçekleştiren ordu 5. Ordu olup bu ordunun başında sanılanın aksine Esad Paşa, Mustafa Kemal veya Cevad

Paşa değil Alman kumandan Liman van Sanders bulunmaktadır. Ancak savaşın kazanılmasında Liman Paşa'nın ne kadar rolü olduğu çok tartışmalı bir husustur.

Enver Paşa

Enver Paşa Osmanlı Devleti'nin kurtuluşunu I. Dünya Savaşı'nda kazanılacak bir başarıya bağlamıştır. Alman yanlısı olduğu doğrudur. Ancak Enver Paşa'nın bir Alman kuklası olup onların her isteğini yerine getirmeye çalışan silik bir karakter şeklinde gösterilmesi doğru değildir. Bizzat Alman belgeleri ve Alman subayların hatıraları Enver Paşa'nın pek çok hususta Alman askerî yetkilileri dinlemediği ve kendi doğruları sebebiyle onlarla çatıştığını göstermektedir.

Çanakkale'de Sadece Türkler mi Savaştı

Çanakkale Savaşları anlatan kitaplarda Osmanlı kuvvetleri yerine ısrarla Türk vurgusu yapılır. Bunun sebebi Çanakkale Savaşları'nın Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında oynadığı mühim rolden kaynaklanıyor olabilir. Ancak burada Türk vurgusu bir etnik köken olarak vurgulanırsa yanlışlık yapılmış olur. Zira Osmanlı saflarında her ne kadar asli unsur Türklerden oluşsa da Kürtler, Araplar, Boşnaklar, Çerkezler, Arnavutlar vd. bulunduğu gibi Tunus, Afganistan, Cezayir, Filistin, Suriye, Lübnan, Arabistan, Irak ve Kafkaslar gibi çok uzak coğrafyalardan gelenler de vardır.

Müttefikler Yenildiği İçin Yenik mi Sayıldık

Yıllar yılı ders kitaplarında adeta ezberletilen bir ifade vardır: "Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'nda yenilmedi, ama müttefikleri yenildiği için kendisi de yenik sayıldı." Bu ifade her ne kadar millî hislere tercüman olsa da tarihî gerçeklerle tam olarak örtüşmemektedir. Osmanlı askerleri cephelerde takdire şayan kahramanlıklar göstermiştir. Ancak I. Dünya Savaşı'nda yer alan Kafkas (Doğu) Cephesi, Irak Cephesi, Kanal Cephesi, Filistin - Suriye Cephesi, Yemen ve Hicaz Cephesi, Galiçya, Makedonya, Romanya Cephesi'nde alınan neticeler mağlubiyettir. Bunlar içinde Kafkas Cephesi'nde Sarıkamış Harekatı'nda,

Irak Cephesi'nde Kutel Amara'da, Galiçya'da, Filistin'de destansı mücadeleler verilmiş, kısmi başarılar da elde edilmiştir. Lakin genel netice mağlubiyettir. Osmanlı'nın savaştığı -ana hatlarıyla- altı cepheden sadece Çanakkale'de galip gelmesi gerçeği karşımızda durmaktadır. Bu sebeple aslında Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'nda müttefikleri yenildiği için yenik sayılmamış, bizatihi kendisi de mağlubiyetler almıştır. Bu yenilgilere müttefiklerin mağlubiyetleri de ilave edilince koca devlet için kaçınılmaz sona gelmiştir.

Çanakkale Geçildi mi

“Çanakkale geçilmez!” sözü her ne kadar savaşla özdeşleşmiş ve düşman donanma ve askerinin büyük bir kısmı Çanakkale'yi geçememiştir. Ancak "Çanakkale geçilmez" sözüne bir istisna olarak bazı denizaltılar gösterilir ki mesela bunlardan AE2 isimli denizaltı Çanakkale Boğazı'nı geçerek Marmara'ya girmeyi başarmış ardından da İstanbul önlerine kadar gelmiştir.

Düşman Çanakkale'yi Nasıl Geçti

Tarih alanında sıra dışı yorumlarda bulunmak son zamanlarımızın tehlikeli bir modası hâline gelmiştir. Bu durumun en vahim misalleri Çanakkale üzerine yapılmaktadır. “Çanakkale geçilmez!” sözünü adeta çürütmek istercesine yapılan yorumlarda, Çanakkale'nin İstanbul'un 13 Kasım 1918 tarihinde işgali esnasında İtilaf Donanması tarafından geçildiği ifade edilmektedir. 1918'de gerçekleşen bu hadise doğrudur, ancak gözden kaçırılan en mühim husus savaş bittikten iki sene sonra düşman donanmasının Çanakkale'yi geçmiş olmasıdır. Bu hadisenin Çanakkale Savaşlarının neticelerine hiçbir tesiri yoktur. Adeta bir futbol karşılaşmasında maç bittikten sonra kaleye giren top gol olmadığı gibi iki sene sonra yapılan geçişin de netice bakımından kıymeti yoktur. Mühim olan Çanakkale Savaşları esnasında düşmanın Boğaz'dan geçirilmemesidir. Rusya gibi bir tehdidi ortadan kaldırması, Çanakkale'nin en mühim neticesidir. Bu sebeple Çanakkale bir manada yeni Türk devletinin temelini teşkil eder.

Yalnızca Üç Yaralı mı Verdiniz

The New York Times gazetesinin 22 Aralık 1915 tarihli sayısında “Gelibolu’yu Terk Ederken Üç İngiliz Askeri Yaralandı” başlıklı bir haber yayınlanır. Londra kaynaklı bir habere göre, Gelibolu’yu boşaltan İngilizlerin üç askeri yaralanmış, gereksiz kullanılmayan silah ve malzemeler yarımada bırakılarak çekilme gerçekleşmiştir. Hatta haberde, Osmanlı askerî yetkililerinin bu küçük kaybı, “düşmanın çok büyük bir kaybı olarak rapor ettiğiinden...”⁵² bahsedilmektedir.

İngilizlerin yüz binlerce askeri bölgeye yığıp da geri çekilme esnasında sadece üç yaralı vermeleri (!) savaşların şiddetini bilenler için mantıkla izahı zor bir husustur. Ayrıca yapılan haberde geçen, “kullanılmayan ve işe yaramaz silahların bölgede bırakılması”nın Türk subaylar tarafından abartıldığı hususunu, bizzat aynı gazetenin yaklaşık bir ay sonra yayımlayacağı haberi ise çok daha farklıdır.

İngiliz Savaş Bakanlığı Genel Sekreteri Harold J. Tennant, ocak ayının ortalarında yaptığı basın toplantısında, Gelibolu’yu tamamen tahliye ettiklerini bildirir. Tennant, yaklaşık 2,5 milyon dolarlık silah ve cephanenin bölgeden bırakıldığını, bunun başlıca sebebinin de askerleri sağ salim bölgeden çıkarmak olduğunu açıklar.⁵³

“İşe yaramaz” denilen silahların kıymeti (!) bir ay içinde milyonlarca dolara ulaşmıştır. Muhtemelen halka moral verme amacıyla yapılan ve mağlubiyeti örtbas etmek isteyen bu tür haberlerle Çanakkale’de yaşanan, Avrupa kamuoyuna çok daha farklı lanse edilmiştir.

I. Dünya Savaşı Öncesinde Osmanlı Çok Küçük Bir devlet miydi?

Osmanlı Devleti I. Dünya savaşı öncesinde 4 Milyon km² civarındadır. 1913-1922 yıllarını kapsayan dönemde bu topraklardan çekilişe şahit olunur. Şu anki Türkiye Cumhuriyeti’nin yüzölçümünün 783,562 km² olduğu düşünülecek olursa kaybın boyutları çok daha iyi anlaşılır. Kaldı ki Sevr Antlaşması tatbik edilmiş olsa Türkiye’nin büyüklüğü neredeyse Orhan Gazi dönemindeki topraklar kadar kalacaktır.

52 New York Times 22 Aralık 1915

53 New York Times 19 Ocak 1916

Birinci Dünya Savaşı Altı İncinin Kaybı

Altı şehrin İslam kültür ve tarihinde apayrı ehemmiyeti vardır. Bu altı şehir Mekke, Medine, Kudüs, Bağdat, Şam ve İstanbul'dur.

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı öncesinde bu altı kentin hadimidir. Ne yazık ki savaştan sonra elde sadece İstanbul kalacaktır.

Çanakkale Muharebeleri'nde hedef ise İstanbul olmuştur.

Çanakkale'de Donan Askerler

Çanakkale'nin pek gündeme gelmeyen bir hususu da donarak şehit olan askerlerdir. Umumiyetle donan asker denilince ilk olarak Sarıkamış Harekatı'nda Soğanlı ve Allahuekber Dağlarında verilen şehitler hatıra gelir. Ancak Çanakkale'de de benzer hadiseler yaşanmıştır. Bu durumu Schoen şöyle anlatır:

“...Bu arada Gelibolu'daki kış kendini göstermişti. Sert rüzgârlar uğultuyla vadilerden geçip gidiyordu. Gelibolu'nda şimdiye kadar hiç yağmadığı kadar yağın yağmur, yerini kar fırtınasına bıraktı. Türk birlikleri ağır ıstırap çekiyordu, çünkü onlar sıcak bir giysiye muhtaçtı. Bu arada İstanbul'da cephe için harp tekâlifi usulüyle müsadere edilen sivil eşya ve ayakkabıdan neredeyse hiç faydalanılmadı. Rüzgâr, buz gibi ıslak elbiselerden geçerek insanın iliklerine kadar işlerken dağlardaki bir nöbetçiye yazlık bir giysinin ve en güzel yazlık rugan iskarpinlerin ne faydası olacaktı? Kürklü paltolar elzemdi ve bunlar da genellikle yoktu. Bu sebepten bazı nöbetçiler nöbet değişiminde donmuş hâlde bulundu. Fakat cephe pes etmiyordu.”⁵⁴

Osmanlılar I. Dünya Savaşı'na Girdi mi

Başlığın çok garip bir soru olduğunun farkındayız. Lakin Osmanlılar devrinde girilen savaşın adı I. Dünya Savaşı değil, “Büyük Savaş” olup Osmanlıların bu savaşa verdikleri isim Harb-i Umumi, İstiklal Harbi vs. dir. I. Dünya Savaşı ismini ise Erich Friedrich Wilhelm Ludendorff,

54 Schoen a.g.c. s.228-229

1920 yılında koymuştur. Gariptir ki Ludendorff, bu savaşa birinci ismini koyarak adeta II. Dünya Savaşı'nın müneccimbaşılığını yapmıştır. Ancak Ludendorff, II. Dünya Savaşı'nın çıktığını görmemiştir.

ÇANAKKALE MUHAREBELERİNDE İŞLENEN SAVAŞ SUÇLARI

Domdom Kurşunu Kullanılması

Domdom kurşunu, domuz ve ayı gibi hayvanların avında kullanılan diğer av fişeklerinden farklı olarak tek parça büyük bir kurşun ihtiva eden ve barut miktarı normalden fazla olan bir fişektir. İsabet ettiği yerde derin yaralar açan bu kurşunun “1907 yılında imzalanan Lahey Sözleşmesi'nce kullanılması yasaktır. Ancak İngilizler, Çanakkale Savaşları'nda defalarca bu kurşunu Mehmetçik'e sıkmışlardır. Bununla ilgili 6 Eylül 1915 tarihli bir belgede zarf içinde bu kurşunlardan iki adedinin Amerika Büyükelçiliğine gönderildiğinden bahsedilmektedir:

“Osmanlı Ordu-yı Hümâyûnu

Baskumandanlığı Vekâleti İki kıt'a domdom mermisi fotoğrafı melfûfdur.

Şube: 2

Numara: 4374

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

Çanakkale cephe-i harbinde düşmanlarımızın isti'mâl etmekte oldukları domdom kurşunlarından iki adedi mazrûfen takdim olunmuştur. İşbu kurşunların Amerika Sefâreti'ne aynen irâe suretiyle protesto edilmesi ve bi'l-cümle sefâretlere keyfiyet ta'mîm edilerek mahallî gazetelere düşmanlarımızın hukuk-ı harbe ve kavâ'id-i insaniyeye ne derece

riâyetkâr olduklarına dair neşr ve beyânâtta bulunmalarını ve netice-i tesebbüsât-ı fahîmânelerinin inbâsınıistirhâm eylerim. Ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 24 Ağustos sene [1]331 / [6 Eylül 1915]

Başkumandan Vekili

Enver”

Kimyasal Silah Kullanımı

Çanakkale Muharebeleri ile alakalı arşiv belgelerinde belirtildiğine göre Osmanlı ordusuna karşı kimyasal silah da kullanılmıştır. Zehirli gaz olarak kullanılan bu silahlarla alakalı Osmanlı devleti çeşitli temaslarda bulunmuştur. Belgelere bu bilgiler “Arıburnu’nda düşman sol cenâhımıza muhnik gazları hâvî bombalar atmış...”⁵⁵ gibi ifadelerle gösterilmektedir. Özellikle Fransızlar tarafından zehirli gaz kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bunlar dışında yine belgelere sıkılan domdom kurşunlarının aynı zamanda zehirli kimyasallar karıştırılarak sıkıldığından bahsedilmektedir.

Tarihi Eserlerin Bombalanması

Savaş sırasında zaman zaman tarihi eserlere de kasten zarar verildiği olmuştur. Bir arşiv belgesinde “...İngilizlerin Agamemnon Zırhlısı tarafından geçen Mart’ın yirmi dokuzunda icrâ edilen bombardımanla Bolayır karyesindeki Süleyman Paşa merhumun bir küçük mescid ittisâlinde bulunan türbesinin tahrib edilmesinden dolayı süferâ-yı Osmaniyye ile Dersaâdet’deki süferâ-yı ecnebiyye tebligât-ı lâzime icrâ kılınmış idi...”⁵⁶ İşin belki de en hazin tarafı bombalanan Süleyman Paşa’nın türbesi ve mescidinin anlamıdır. Çünkü Orhan Gazi’nin büyük oğlu Süleyman Paşa, Çanakkale Boğazı’ndan geçerek Osmanlıları Rumeli’ye taşıyan kumandandır. Osmanlı hanedanından Rumeli’ye defnedilen ilk kişi de Süleyman Paşa’dır.

55 BOA, HR. MA, 1142/67 Çanakkale Muharebeleri 2 s.29

56 BOA, HR. SYS, 2099/11 Çanakkale Muharebeleri 2 s.159

Çanakkale Muharebeleri esnasında özellikle vurulan Süleyman Paşa Mescidi

Hastanelerin Bombalanması

Arşiv belgelerinde sıklıkla hastanelerin, hastane gemilerinin, sıhhiye personelinin bombalanmasından ve bu konuda yapılan uluslar arası çalışmalardan bahsedilmektedir. "...Çanakkale kurbunda Halilpaşa Çiftliği Hastahânesi'ne beş Fransız tayyâresi tarafından Temmuz'un yirmi besinde icrâ edilen bombardımana..." "3 Temmuz sene [1]331 tarihiyle de On Dokuzuncu Fırka Sıhhiye Bölüğü'ne etrafındaki tepelere merkûz müte'addid Hilâl-i Ahmer bayraklarının mevcudiyetine rağmen düşman tayyâreleri tarafından bombalar atılarak dört şehid ile sekiz mecrûh vukû'a geldiği..."

Hastane Süsü Altında Yapılan Faaliyetler

İtilaf Devletlerinin yaptıkları hastane bombalanması karşısında Osmanlıların hastaneleri bombalamadıkları bilinir. Osmanlıların bu

insani tarafının düşmanları tarafından öğrenilmesi ile askerî maksatlı nakliye gemilerinin hastane gemisi süsü verildiği görülür. Ayrıca hasta çadırı görünümündeki çadırların önünde talim yapan askerlerin tekrar bu çadırlara girmesi buralarda yaralıların kalmadığının ispatıdır: "...Epey müddetdir Çanakkale Cephesi'nde her iki taraf için te'sirsiz mevziî ateş muharebelerinden başka ciddi bir muharebe olmadığı halde düşman hastahâne gemilerini hastahâne çadırlarıyla müessesâtını her türlü nakliyat ve makâsıd-ı askerîyesine siper ittihâz etmeye hâlâ devam etmektedir. 14 Teşrin-i Evvel'de Küçük Kemikli'de Salîb-i Ahmer isaretini hâvî hastahâne çadırları önünde talim yapan İngilizlerin talimi müteâkib işbu çadırlara girdikleri pek âşikâr olarak görülmüştür.

14 Tesrin-i Evvel [1331] / [27 Ekim 1915]

Karargâh-ı Umumî İstihbarât Şubesi Müdürü

Seyfi⁵⁷

Sivil Hedeflerin Vurulması

Çanakkale Muharebelerinde İtilaf güçlerinin işledikleri savaş suçlarının biri de sivillere karşı girişilen taarruzlardır. Çanakkale yakınındaki yerleşim birimleri, yolcu ve tüccar vapurları İtilaf Devletlerince en çok vurulan sivil hedeflerdir. 10 Ağustos 1915 tarihli ve Başkumandan Vekili Enver Paşa imzalı İtilaf Devletlerinin yaptıkları savaş suçlarını anlatan ve protesto eden uzun bir belgede şunlar yazılıdır: "...21 Nisan 1331'de kat'iyen bir maksad-ı askerî olmadığı halde vesâit-i müdafaadan mahrum Gelibolu Kasabası topa tutularak birçok kadın ve çocukların telef olmasına sebebiyet verilmiştir." "...13 Temmuz'da Mudanya İskeleyi'nde Biga ismindeki yolcu sefinesine (gemisine) bilâhaber (habersizce) bir tahtelbahir (denizaltı) tecâvüz etmiştir. Vapur karaya oturmuştur. 15 – 13 Temmuz'da bir mavnayı çekmekte olan Haliç Vapuru'na bir tahtelbahir içindekilerin tahliyesine zaman bırakmaksızın tecâvüz etmiştir. Halbuki gerek bu vapur ve gerekse römorkör makâsıd-ı askerîye (askerî maksatlar) için kullanılmıyor..."⁵⁸

57 BOA, HR. MA, 1155/61 Çanakkale Muharebeleri 2 s.180

58 BOA, HR. SYS, 2099/9 Çanakkale Muharebeleri 2 s.105

ÇANAKKALE VE TARİHÇİLER

Mehmet Altay Köymen (1916 – 1993)

Meşhur Selçuklu tarihçilerinden Mehmet Altay Köymen'in babası Çanakkale'de şehit düşmüş Ali Rızâ Efendi'dir. Tarihçi 77 yıllık ömründe babasıyla tanışmamıştır.

Mustafa Akdağ (1913 – 1973)

Osmanlı Devleti'nin iktisadî-içtimaî tarihi ve Celâli isyanları üzerindeki araştırmalarıyla tanınan tarihçi Akdağ'ın da Çanakkale ile bağı vardır. Yozgat'ta Boğazlıyan ilçesinin Günyayla köyünde doğan tarihçi, çiftçilikle uğraşan babasını iki yaşında iken Çanakkale Muharebelerinde kaybeder.

Feridun Dirimtekin (1894 – 1976)

İstanbul'un fethi üzerine yaptığı çalışmalarla bilinen Türk tarihçisi Feridun Dirimtekin, teğmen rütbesiyle Çanakkale Savaşları'na iştirak etmiştir. Dirimtekin Balkan ve Kafkas Cephesi'ne de katılmıştır.

YAMAN TEZATLAR

Guillaume de Jerphanion (1877 – 1948)

Eskiçağ'daki Anadolu üzerine çeşitli tarihî bilgiler yayınlayan yapan Fransız misyonerlerinden Guillaume de Jerphanion, 1903 yılında, Gregoryen mezhebine mensup Ermenileri Katolik yapmak amacıyla Fransa'dan Anadolu'ya gönderildi. İlk vazife yeri olarak Tokat'taki Katolik kolejine tayin edilir.

Tokat'ta Türkçe ve Ermeniceyi öğrendi, Ürgüp Göreme civarında asıl vazifesi olmamasına rağmen arkeoloji-sanat tarihi araştırmalarına başladı. 1915'te askere çağrıldı. Jerphanion, on iki sene ekmeğini yediği Anadolu'ya bu defa işgalci olarak gelmek niyetindeydi. Çanakkale'ye çıkarma yapacak Fransız kuvvetlerinin kumandanlık karargâhında tercüman ve haritacı olarak görev aldı.

Savaştan sağ çıkan Guillaume de Jerphanion bir daha Anadolu'ya gelemedi.

Evariste Levi-Provençal (1894 – 1956)

(1894 – 1956) Cezayir’de dünyaya gelen Yahudi asıllı Fransız şarkiyatçısı olup Cezayir’de edebiyat fakültesi okuduktan sonra askere alındı ve üzerinde çeşitli araştırmalar yaptığı Müslümanların topraklarına saldıran ordu içinde vazife aldı. Dünya Savaşı’nda Çanakkale cephesinde savaştı. Savaştan yaralı olarak kurtuldu ve diğer askerlerle birlikte İskenderiye’ye gönderildi, iyileşince de Fas’a gitti ve orada özellikle Endülüs Emevi tarihi üzerine çalışmalar yaptı.

Jean Deny (1879 – 1963)

Fransız Türkologu Jean Deny, Fransız Dışişleri Bakanlığı emrinde çalıştıktan sonra tercümanlık göreviyle dört sene Osmanlı Devleti’nin Beyrut, Kudüs, Trablus, Şam ve Maraş gibi merkezlerindeki konsolosluklarda çalışır. Türk dili üzerine de çeşitli çalışmalar yapar. Bu çalışmalarını kendisini Ecole des Langues Orientales Vivantes’ın Türk Dili Kürsüsü’nde öğretim görevlisi vazifesine getirilir. Burada profesörlüğü kadar yükselir.

Jean Deny, için belki de hayatında en ilginç anlar I. Dünya Savaşı’nın çıkması üzerine askere alınmasıyla başlar. Deny, 1915’te Fransız Doğu Ordusu tercümanı olarak görevlendirilir. Dört sene askerlik yapan Deny işgalci ordu için Çanakkale Savaşlarına da katılır. Seddülbahir’de bulunur. Deny’nin Osmanlı askerlerine kurşun sıkıp sıkmadığını bilmiyoruz, tek bildiğimiz Anadolu’nun yıllarca ekmeğini yiyip suyunu içen Türkçe bilmesi sayesinde mühim vazifeler alan birinin işgalcilerin ordusunda görev almasının yaman çelişkiler ihtiva ettiğidir. Deny pek çok silah arkadaşından talihlidir, Çanakkale’den sağ kurtulur.

ÇANAKKALE İLE ALAKASI BULUNANLAR

Helmuth Von Moltke (1800 – 1891)

Osmanlı Devleti’ne hizmet etmiş Prusyalı asker ve devlet adamı olan Helmuth Von Moltke, iki seneyi aşkın bir müddet İstanbul’da kalmış ve burada mühim vazifeler ifa etmiştir. Osmanlı askerî teşkilatında Prusya modeli bir teşkilât uygulamaya çalışan Moltke çeşitli raporlar yazar. Moltke’nin ekibinden Fischer, Çanakkale kale ve istihkamlarının

planlarını çıkartır. Moltke'nin Çanakkale ile alakası ise II. Mahmud'un çıktığı teftiş gezilerine iştirak etmesinden kaynaklanır. Moltke, padişah ile birlikte 1831'de Çanakkale Boğazı'na yapılan geziye katılmış ve gördüklerini kaleme almıştır. Çanakkale Boğazı'nın istihkâmlarıyla özellikle alakadar olmuş, plan ve haritalarını çıkartmıştır. Moltke'nin aklına gelmiş midir bilinmez, ama kendi vatandaşları seksen dört sene sonra Osmanlı ile birlikte bu istihkâmlarda işgal kuvvetlerine karşı bir savunma verecektir.

François Baron de Tott (1733 – 1793)

Aslen Macar olup Fransız ordusunda subay olan François Baron de Tott, Osmanlı ordusunun yenileşme çalışmaları için uzman olarak getirilmiştir.

Baron de Tott'un Çanakkale ile alakası, Çeşme'de Osmanlı donanmasının yakılması faciasını (1770) müteakip gerçekleşir. Rus donanması kazandığı başarının ardından Rus amirali Orlov kumandasında Çanakkale önlerinde görülünce Baron de Tott'a Boğaz'ı tahkim etme vazifesi verilir. Tott, verilen vazifeyi yerine getirmek için Boğaz'ın Anadolu sahillerinde Nağaraburnu ile Kumkale arasına tabyalar inşa ettirmiş, Boğaz'ın girişindeki Kumkale ve Seddülbahir'deki topları da takviye etmiştir. Verilen vazifenin bihakkın ifa edildiğinin ispatı, takviyelerden sonra Boğaz'ı bir Rus donanmasının zorlamasına rağmen geçmemesidir.

Baron de Tott, Osmanlı memleketi hakkında çeşitli malumatlar veren bir hatırat da kaleme almıştır. Dört bölümden oluşan kitabının üçüncü bölümde Osmanlı-Rus Harbi, Sultan III. Mustafa'nın çalışmaları ve fikriyatı ile Çanakkale Boğazı'nın tahkimi ve askerî ıslahat konusunda bizzat yaptığı işler teferruatıyla anlatır. İstanbul'da Topçu ve Mühendis okullarının kurulmasında önemli rol oynayan Tott, Sultan III. Mustafa'nın ölümüyle Fransa'ya dönmüştür. Eserinde yer yer Osmanlıları hakir görür, tezyif ve tahkir eden ifadeler kullanır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

UNUTULMAZ HATIRALAR

UNUTULMAZ HATIRALAR

Hatıratlar Çanakkale savaşlarının belki de en zayıf kalan taraflarından biri. Yabancıların onca hatırasına rağmen Osmanlı tarafından yazılanlar çok zayıf kalıyor. Bugün bir Çanakkale gazisi ile görüşmenin imkanı kalmadı. Tek tiik yapılan röportajlardan çok şey öğrenmek mümkün. Bunlardan biri de Mehmet Gökalkp'ın Hayat Tarih Mecmuası için Bursalı bir Çanakkale Gazisi ile yaptığı röportaj. Röportaj esnasında 85 yaşında bulunan Gazi İsmail Ukuf, o yıllarda Bursa Orhangazi'de ayakkabıcılık yapmaktadır. Bu metin derginin Kasım 1976 tarihli 11. Sayısında yayımlanır. (Metin içindeki ara başlıklar tarafımızdan konulmuştur. F.Y.)

GELİBOLU yarımadası üzerinde, 1915 yılının Mart ortalarında başlayan ve sekiz aydan fazla süren muharebelere dair batılı tarihçiler birkaç kitap yazdıkları halde, Türk tarihçileri bu çok önemli olaya gereği gibi eğilmediler. Aradan yarım asırdan fazla bir zaman geçmiş olmasına ve 300.000'e yakın vatan evlâdının Gelibolu yarımadasında şehid düşmüş bulunmasına rağmen, elimizde tarafsız bir metodla yazılmış kaynak bulunmayışı hayli üzücüdür. General Sir Ion Hamilton'un "Gelibolu Günlüğü"nde, 17 Mayıs 1915 tarihinde Arcadian gemisinden Lord Kitchener'e gönderdiği mektupta şu satırları okuruz:

"...Diğer taraftan çok kuvvetli olan düşman savunmasını yıkmak için, cephelerimizde daha fazla kuvvete ihtiyaç var. Türkler, şüphesiz serbest kaldıkları cephelerden, Edirne, Keşan, İstanbul ve Asya' dan ihtiyat birlikleri getiriyorlar."

İşte Edirne'den 1915 yılı Mayıs ayında Çanakkale'ye sevk edilen 3. fırka 5. bölükten Mehmet oğlu İsmail Ukuf da muharip askerler arasında bulunuyormuş. Kendisi halen 85 yaşındadır ve Bursa'nın Orhangazi ilçesinde ayakkabıcılık yapıyor. Bize şunları anlattı:

Çanakkale gazilerinden İsmail Ufki

Köylü Kadınların Ayrıran İkramı

– Edirne'den sıcak bir yaz günü Çanakkale'ye doğru yola çıktık. Sırtımızda yirmi sekiz kiloluk ağırlık var. Bunlar kaput, günlük kumanya, matara, Almanların verdiği tüfek, cephane, kuru bakla ve mutfak odunu... Yolda yemek pişirmek için odun da taşıyorduk.

Yollar patıka, hava sıcak. Bütün erat terliyor. Uzunköprü'ye gelirken bir köyde kadınlar ellerinde su testileri, ayrıran bakraçları ile önümüze çıktılar. Bölük kumandanımız Celâl Yüzbaşı kadınlara:

– *Asker yorgun ve terlidir, su içirmeyiniz*, diye mâni olmak istedi. Başka bir kadın ayrıran bakracı ile Celâl Bey'in karşısına dikildi:

– *Öyleyse ayrıran içirin. Vatan evlâdları sıcakta düşüp bayılıyor, yazık değil mi? Benim oğlum da askerde... O da şimdi sıcaktan cepheye kavru-luyordur*, dedi ve bakraçtan bir bakır tasa ayrıranı doldurdu, Yüzbaşıya uzattı. Yüzbaşı Celâl Bey:

Sağ ol bacı, seni anlıyorum. İçin anne şefkatiyle yanıyor, ama ben de bu ayrıranı içerse hasta olurum, deyince, köylü kadın benzin alevi gibi birden parladı:

Yaa! Oğullarımızı cepheye düşmana kırdırdınız, şimdi de güneş altında bayıltmak istiyorsunuz.

Bu sözler bölük kumandanımızı yumuşattı, bir ağaçlık altında on dakika mola verdik ve terlerimiz kuruduktan sonra su ve ayrıranı içtik. Tekrar yola çıktık. Bir haftalık bir yürüyüşten sonra Gelibolu Yarımadası'nın uç kısmına, tâ Seddülbahir'e vardık.

Boğaz'da Boğaz Boğaza Bir Dövüş

Hava sıcak, su yok. Kanlıdere sırtlarında durmadan siper kazıyoruz. Akşam olunca düşman zırhlı gemileri sahile yanaşıyor ve cehennemini bir bombardımana başlıyordu. Bir bomba, bir manganın üzerine düştü mü, kol, bacak, kafa havada uçuyordu. Ben bu korkunç sahneleri görünce içimden titriyordum. İngilizlerin topları uzun menzilli ve güller çok tesirliydi. Bizde ise bakayadan kalma 15 inçlik dağ topları vardı. Atıyorlardı topları, ama mesafesi kısa olduğundan tesir etmiyordu. Düşman saatlerce cephemizi top atışıyla dövüyor, sonra taarruza kalkarak üzerimize saldırıyordu. Boğaz boğaza dövüştüğümüz çok oldu. Hayli düşmanı süngümle göğüsledim. Kaç kişi öldürdüğümü bilmiyorum. Ama düşman da bizinkilerden çok askeri şehit etti.

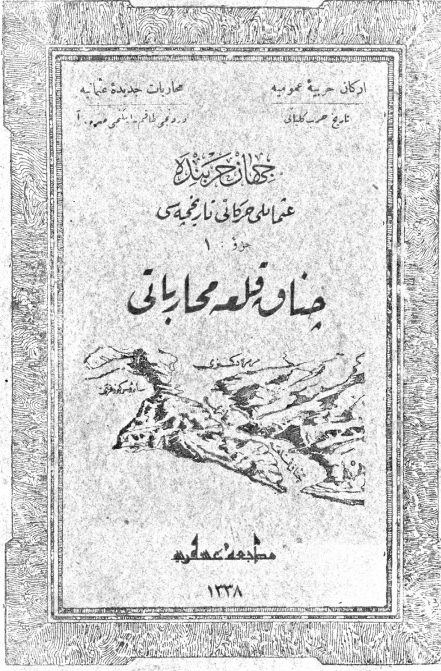
Çok korkunç muharebeler oluyordu. İngilizler Helles Burnu'na çıkarma yapmışlardı. Arazi kazanmak için durmadan taarruz ediyorlardı.

Biz de karşı taarruza geçiyorduk. Önümüzde cephane sandıkları vardı. Piyade tüfekleri ile siperlerden ateş ediyorduk. Makineli tüfeğimiz çok azdı. İngilizlerde ise ağır makineli tüfekler vardı ve deniz piyadeleri bizim cepheyi tırpanla ot biçer gibi tarıyordu. 29. İngiliz Tümeni 25 Nisan'da Seddülbahir'e, deniz piyadeleri ise aynı gün saat 5.55 de Bababurnu'na çıkartılmıştı.

İngiliz Saygısızlığına Karşı Osmanlı Terbiyesi

Geceyi açtığımız siperlerde geçiriyorduk. Üzerimizde ne bir battaniye, ne bir örtü vardı; kaputlarımıza sarılıp yatıyorduk. Yemeğimiz ya bir tas çorba, ya "kurtlu bakla" dediğimiz etsiz bir yemekti. Ekmeğimiz kuru bir peksimet. Katık yok. Biz bir gece siper kaza kaza, düşmana 20 metre yaklaşmıştık. Baktık, birden ufak bir teneke kutu önümüze atıldı. Hemen kaptılar. İçine baktık, toprak dolu, dışına baktık, İngilizce "soğuk et kutusu" diye yazıyordu. Ben düşmanın bu küstahça davranışına kızdım. Bana verilen ve içmediğim sigara paketini onlara fırlattım. Kö-tülüğe iyilik olsun diye:

– Al da keyfin yerine gelsin!... Dedim. Bir dakika geçmedi ki düşman siperinden uzunca bir paket daha atıldı. Yine bizimle alay ediyorlar,

Çanakkale Muharebatı kitabının kapağı

tahta parçası attılar sandık. Bir de kâğıdı açıp baktık ki bir çikolata... Zehirli mi, değil mi, diye yemekten çekinirken Adanalı bir asker alıp çikolatayı ısırdı, yedi. Biz de birer parça koparıp yedik. Böyle ufak-tefek hadiseler oluyordu. Ama gün ağarıp da düşman ateşe başlayınca, geceleyin gösterilen samimiyet ve dostluk artık yok oluyor, birbirimizi boğazlıyorduk. Düşünün, 20 metre ilerde yatan düşmanın yirmi metre berisinde insanın gözüne uyku girer mi?

296 Asker 28'e İndi

Tam 22 gün Seddülbahir'de kâh siper kazdık, kâh muharebe ettik. Çok halsiz düşmüştük. Düşman deniz kenarında kamp kurmuş, nöbetçiler geziniyor. Bölük kumandanımıza diyorduk ki:

– Hücum edelim, şunları denizde boğalım. Atış emri verin... Rahmetli Celâl Yüzbaşı:

– Biz de öyle düşünüyoruz ama genel emir yok. Hem siz siperden çıktınız mı düşman gemilerden yine bombardmana başlar, hepimiz kırılıp gidersiniz. Sonra hangi kuvvetle bu toprakları müdafaa ederiz.

Mecburen siperlerde saklanıyor, düşmanın hareketlerine göre davranıyorduk. Onlar arazi kazanmak için saldırırsa, biz de saldırıyorduk. Bu savaşta çok kayıplar verdik. Bir gece bizim bölükten olanları bir tarafa çağırdılar. Gittik, 296 kişiden 28 kişi kalmıştık... Evet kırıla kırıla 3 manga kalmıştı koca bölükten. Sonradan yeni kuvvetler geldi, bölük mevcudu yüz kişiyi buldu.

Cephede Bir Şehzade

Bir ara cepheye Veliahd Yusuf İzzeddin Efendi⁵⁹ geldi ve gezdi. Bizi teftiş etti. Enver Paşa da ordaydı. Enver Paşa'ya:

– *Bu kadar askeri niçin kırdırıyorsunuz? Savınma yapacağımıza niçin taarruz yaptırıyorsunuz?* diye çıkışınca Enver Paşa tabancasını çekip iki el ayaklarına doğru ateş etti, Yusuf İzzeddin Efendi de dönüp İstanbul'a gitti.

İsmail Ukuf bu sözlerden sonra cebinden iki sütun üzerine yazılmış ve Yusuf İzzeddin Efendi'nin fesli bir resmi bulunan "Tarihte Bugün" başlıklı ve "Veliahdın Sinir Krizleri" başlığını taşıyan bir yazıyı ve resmi gösterdi ve devam etti:

– İşte şu resimdeki Veliahd... Çok merhametliymiş. Bize acıdı. Enver Paşa'yı mı sordunuz? Çok cesur, kurt gibi bir adamdı. Gelip cepheyi gezdi. Hatırımızı sordu, ama kimse korkusundan derdini söyleyemiyordu. Vurur diye korkardı her subay ondan...

Halil Çavuş'un Kardeş İntikamı

Yeni gelen erat acemiydi. Doğru dürüst silâh atmasını bilmiyorlardı. Bu erleri 22 gün sonra Keşan tarafına çektiler. Ben de yorulmuştum. Bir süre daha kalsam, hasta olup siperde ölebilirdim. Gece göç hazırlığı yapılırken, düşmanın top atışı başladı. Siperler allak bullak oldu. Halil ve Kadir adında iki kardeş vardı. Kadir o gece şehit olmuştu. Sabah karanlığında kardeşi Halil Çavuş onun naaşını buldu. Yüzbaşı Celâl Bey'in huzuruna çıktı:

"Ben kardeşimin intikamını almadan bu cepheden bir adım atmam yüzbaşım." diyordu.

Halil Çavuş'un bu sözüne karşılık, Yüzbaşı Celâl Bey:

"Oğlum Keşan'a gider, biraz dinlenir, kuvvetlenir yine gelir burada düşmanla çarpışsın." Dediye de Halil Çavuş:

59 Yusuf İzzeddin Efendi Sultan Abdülaziz'in oğlu olup o dönemde veliaht durumundadır. Cepheyi ziyaret etmiştir. Ancak 1 Şubat 1916 tarihinde şüpheli ölümü üzerine tahta Mehmed Vahdeddin çıkmıştır.

Kardeşimin kanı kırımıdan, cesedi soğumadan onun intikamını almak istiyorum. İzin verin ben bu cephede kalayım. diye ısrar etti. Yüzbaşımız, tabur ve alay komutanlarıyla konuştu. Nihayet onun kalmasına razı oldular.

Sonradan duyduğuma göre, Halil Çavuş çok yaman savaşmış. Hayli düşman kırmış. Bilhassa gece akınlarıyla sahildeki nöbetçileri vurmuş. Ona bir makineli tüfek vermişler, iki saat içinde 500'e yakın düşmanı biçmiş. Hem de durmadan mevzi değiştirerek... Ağır makineli tüfeği elinde oyuncak gibi taşır, bir ağacın altında 250'lik bir mermi şeridini boşaltır, ikinci bir ağacın altına gider, orada biraz dinlenir, mermi şeridini makineliye sürer beklermiş. Düşman ilk ateş ettiği yere mermi yağdırmaya başlayınca, Halil Çavuş da ikinci mevziden başlanmış makineli tüfekle düşmanı biçmeğe... O Halil Çavuş'u sonra göremedim, belki de kardeşi Kadir gibi şehid oldu, belki kurtuldu. Allah ondan razı olsun.

Kan Kokulu Sular

Bizim topçularımız Çanakkale Boğazında düşmanın beş gemisini batırmıştı. Bu hâdise onları yıldırılmıştı ve gemiler gündüz sahillerimize sokulamıyordu.

Çanakkale savaşı anlatılmakla bitmez. Çok kan döküldü. Kanlı-dere'den su alırdık, öyle zaman oldu ki sular kızıl kanlı aktığından dere suyunu günlerce içemez olduk. Binlerce, asker ve subayımız şehid oldu. Ama sonunda üstümüze bütün dehşetiyle saldıran düşmanlar Çanakkale'den geçemeyeceklerini anladılar ve bir kış günü gerisin geriye gittiler. Zaferi biz kazandık. Daha sonra Gazze muharebelerinde bulundum. Orada Avusturyalılar, Macarlar ve Almanlarla beraberdik. Savaş 4 yıl sürdü. Sonra tekrar Edirne cephesine Cafer Tayyar Paşa'nın ordusuna katıldım, işte madalya beratım, işte teskerem.

Peki, maaş hak etmiş olmadım mı?

Diye sordum. İsmail Efendi derin bir ah çekti ve:

– Askerlik şubesine dilekçe verdim, o eski savaşlardır, sana maaş bağlamazlar dediler. Ne yapalım bizim kismetimiz yokmuş, diyerek boynunu büktü.

Hamilton'un Sözleri

Bu 85 yaşındaki saygıdeğer Çanakkale kahramanını dinleyince insan duygulanıyor. İki gün önce gidip Çanakkale'yi, Gelibolu Yarımadası'nı gezdim. Kemalieri'ne kadar gittim. Orada İngiliz ve Fransız mezarlıkları var. Türk şehitliği tepeler üzerinde dağınık vaziyette. Etraf yeşillikler içinde. Ağaçlar altında bazen sarı, kırmızı kır çiçeklerine rastlıyorsunuz. Sanki şehitlerin kanından renk almışlar... Bu anıları, Hamilton'un 17.6.1915 tarihinde T. French'e yazdığı mektuptan "aldığım şu satırlarla tamamlamak istiyorum.

"Mevzilenme, siper savunma işlerinde Türkler daima mükemmel. Bu askerler, kendilerine verilen görevleri aynen yerine getirmek hususunda pek mert hareket ediyorlar. Bir yere tam siper ettiler mi, araziye yapışıyor ve üzerlerine gelen her hedefi vuruyorlar. Bu cins savaşlarda Türk askeri çok usta..."

Hakikaten ben hayatımda bu derece cesur asker görmedim. Bazıları ideal evsaftalar. Hücumla kalkıp ilerlemeğe başladık mı, üzerlerine yağdırdığımız mermi sağanağına aldırmadan, soğukkanlılıkla ayağa kalkıyor, siperlerden fırlıyor ve başlıyorlar ateş etmeye, el bombası atmaya..."

Düşman kumandanının takdir ettiği Türk askerini biz niçin taltif etmeyelim? Onların canı pahasına bu yurdu elimizde tutabildik. Şükürler olsun Allah'a..."⁶⁰

BİR FUTBOL MAÇININ DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ⁶¹

Çanakkale Müharebeleri ile futbolun ne alakası var?" diye düşünmeyin. Zira 1953'de yaşanan bir futbol maçı bugüne dair çok şey anlatıyor. Dönerimin Tercüman gazetesinin 31 Ekim 1974 tarihli nüshasında Taylan Uygur imzasıyla yer alan "Serginin Özlemi" isimli yazı şöyledir:

"...İstanbul'un Vardarspor⁶² Kulübü başkanı Hakkı Merter'den dinlediğim gözler yaşartan, göğüsler kabartan, damarlardaki kanı alev alev yakan bir anıyı nakledeceğim bugün sizlere

60 Hayat Tarih Mecmuası Kasım 1976 sayı:11 s.75'de Mehmet Gökalp'in Bir Çanakkale Gazisinden Anılar başlıklı yazısından alınmıştır.

61 Taylan Uygur, Serginin Özlemi, Tercüman 31 Ekim 1974

62 Vardarspor, bugün de faaliyetini amatör ligde devam ettiren Rumeli Türkleri Derneği'nin spor koludur. (F.Y.)

Olay 1953 sralarında Yugoslavya'da, Üsküp'te geçer. Ankara Demirs-
por futbol takımı bir dostluk maçı yapmak üzere Üsküp'e gelmişti. Oyun
ev sahibi takımın üstünlüğü altında geçmekteydi. Hatta sonunda Demirs-
por karşılaşmayı 7-0 gibi çok açık bir farkla kaybetti. Konumuz bu açık fark-
lı yenilgi değil; saha kenarında 70-75 yaşlarında bir ihtiyarla Makedonyalı
gençler arasında geçen bir konuşma...

Evet, o koca ihtiyar vurmuş sırtına heybesini, bir göziinde beş-altı somun
ekmek, diğesinde bir desti su, tam orta çizginin taç çizgisiyle kesiştiği yerin az
berisine bağdaş kurmuş oturmuş, gözlerini dikmiş sahaya, adeta taş kesilmiş
bakıyor. Vecd içinde, kendinden geçercesine sadece bakıyor. O koca ihtiyar
bakıyor. Demirs-
por da yedikçe yiyor. Artık oyun futbol olarak ilgi çekiciliğini
kaybettiği bir sırada bir grup Makedonyalı genç ihtiyara takılmaya başladılar:

– Baba sen anlar mısın ki futboldan, buraya gelmişsin?

– Baba sen gol nedir, taş, ofsayt, frikik neye denir bilir misin?

– Bilmem dedi ihtiyar.

– E niye geldin buraya?

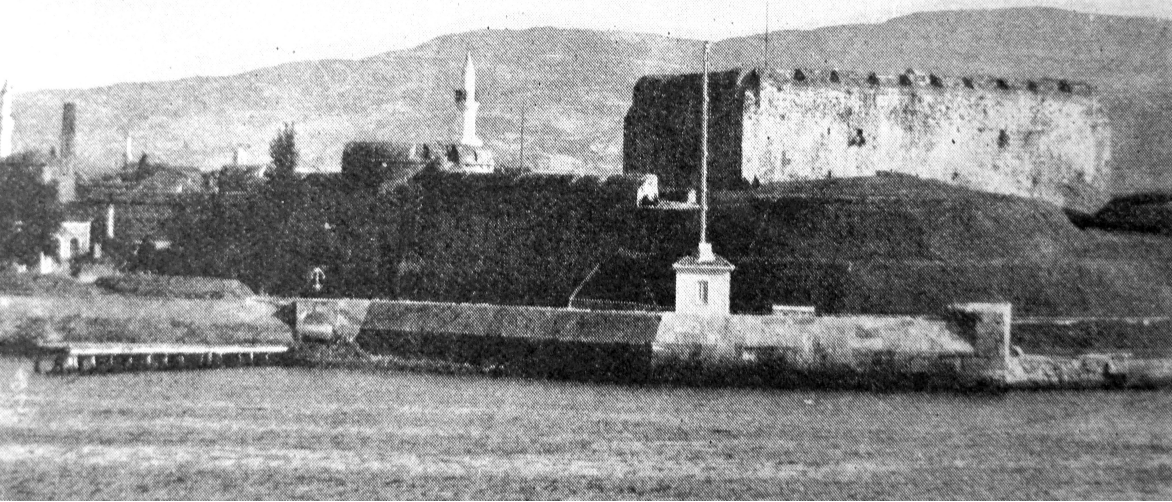
Koca dede ileride bakmakta olduğu noktadan ayırmadan gözlerini, şöyle
cevaplandırdı soruyu:

– Bir sevgiliyi görmeye!

Sonra devam etti titrek parmağını ileride, karşılıklı tribünüin damundan
aşağıya sarkıtılmış Türk bayrağını göstererek:

– Bak şuradaki Ay-yıldızlı bayrağa, sevgilime. Şu maç dediğimiz hiç bit-
mese de bir hafta, on gün sürse, ben de doya doya seyretsem onu. Azığım,
suyum yanımda. Gece gündüz gözümü kırpmadan seyretsem ben o sevgiliyi.
Onun altında mülâzımlarımı, çavuşlarımı, Çanakkale'deki silâh arkadaşla-
rımı görüyorum.

Dede konuşmuyor, kükrüyordu artık. Bembeyaz sakalı gözlerinden süzül-
len yaşlarla ıslanmış, omuzları dikleşmiş, başı yukarılara kalkmıştı; çakmak
çakmak gözleriyle baktı delikanlılara, sonra bir hamlede mintanını açtı. Sağ
tarafında kavun girecek kadar bir boşluk, bir çöküntü vardı göğsünüin. Yum-
ruğunu sıkmuş, havayı döğüyordu artık dede:

Kilitbahir Kalesi'nin 1950'li yıllarda görünüşü

– Bak, diye adeta haykırdı, onun gölgesinde İngiliz bu parçamı aldı götürdü. Feda olsun her şeyim ona.

HEY GİDİ HEY HÜSEYİN ALİ

Bir Alman gazetecinin, Gelibolu'da kara savaşlarının en kızıştığı anda İtilaf Devletleri ile Osmanlı kuvvetleri arasında meydana gelen ve Yüzbaşı Hüseyin Ali'nin de şehit olduğu olaylara ait gözlemleri şu şekildedir.⁶³

Osmanlı Ordu-yı Hümâyûnu Başkumandanlığı Vekâleti

Şube: 2

Numara: 16183

Harb Matbûât Karargâhı'ndan alınmıştır.

Hatt-ı harbde dolaşan bir Alman muhabiri tarafından yazılan:

“Gelibolu tepeleri üzerinden atla gidiyorum. Etraf samt u sükûn içinde... Uzaklarda bir müezzîn akşam ezanı okuyor.

Vadilerden gelen beyaz ve şeffaf bir sis, din ve vatan uğrunda fedâ-yı can eden kahramanların necîb ve sâf ruhlarıyla birlikte semâya, semt-i câvidâna doğru yükseliyor. İşte Çanakkale kahramanları böylece yükseliyorlar!

63 BOA, HR. MA, 1143/31'den naklen Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri II, Devlet Arş. Gn. Md. Ankara 2005 s.69

O gün pek sıcaktı.

Orada, yüz metre uzakda İngiliz siperleri bulunuyor ve tüfek kabzalarından kavîce kavramış yüzlerce kahraman askerler, bunlara karşı hâzır duruyorlar. Öbür tarafta her şey âlûde-i sükûn. Yalnız, o menhûs tel örgü mâni'aları güneş ziyâsından parıldıyordu. Yüzbaşı Hüseyin Ali kendi avcı siperleri içinde dolaşıyor. Etraf, o kadar sâkin, o kadar latif ve rahat ki... Avcı hatları ilerlemeye başladı... Taarruz kızışıyor...

“İleri, Allah yardım ediyor! Allah verecek. Ali'ye dürt, Mehmed ileri! Haydin hep birlikde!.. İleri!.. Abdullah dermanın kalmadı mı? Yaralandın mı yoksa?.. Düşman siperleri işte şurada!.. Şimdi onu alırız... Allah!.. İsalet etdi!” Öbürleri daima ilerlemekte... Yeni kitleler geliyor, öne geçenler daima çoğalıyor. Kurşunlar, yağmur gibi yağıyor, şarapneller öterek patlıyor.

“Asker!.. Çabuk!.. Siper kazan!.. Çabuk cephaneye getirin!.. Kurşunları buraya dök!.. Sükûnetle nişan al!..

Daha ileriye... Mâni'ayı dolaşıp siperlere girmeli. Haydi çocuklar, hücum!.. Hücum!..” Siperler içine girdik. “Son düşmanları tard ediniz!.. Dur, Mehmed! Ali bana yardıma gel!.. Benim karşımda da çok var!.. Sabret!.. Geliyorum!..” Göğüs göğüse geliniyor. Bir taraftan yeni askerler sel gibi ilerliyor, daima yeniler geliyor...

Şarapneller havada patlıyor...

Düşman burada yılıp kaçıyor. “Pekâlâ, bırakma!”

Diğer[i] merakda... “Onlar o kadar çok ki! Zararı yok!.. Sebat et!.. İşitmiyor musun? Sebat!..”

“Kaçanlara ateş edin!.. Ahmed!.. Siperi bir kişilik daha genişlet!.. Siz de kazanın, siperler derince olsun. Kum torbalarını öbür taraftan koyunuz”.

“Çabuk çocuklar, çabuk! Vakit yok!.. Düşman mukabil taarruza başlıyor. Cephaneye buraya!.. Koş! Yoksa kurşunla vurulacaksınız!.. Koş!..” Düşmanı ateş karşılıyor ve artık yaklaşmıyor. Askerler kazma, kürekle geliyorlar. Siperler derinleştirildi ve gerideki safla irtibat te'sis olundu.

Ölüler yatıyor, mecrûhlar inliyorlar ve güneş artık gurûb ediyordu. Yüzbaşı Hüseyin Ali, zabt edilen düşman siperinden ağır ağır getiriliyor. Bir kurşun alınına isabet etmiş. Nazarları, âteşin ve zafer sevinçleriyle lem'adâr. Orada tâ memleketin cenûb taraflarında beyaz ve küçük bir şehirde onun için ağlayan sevgilisi. Onu şimdi şanlı ve nişanlı görünce kim bilir ne kadar sevinecektir!

Ben Gelibolu tepeleri üzerinde atla gidiyorum.

Ortalık o kadar sükun ve sükût içinde ki!..”

3 Eylül sene [1]331 / [16 Eylül 1915]⁶⁴

Bir Çanakkale Şehidi'nin Vefat Tarihi Neden 1919 Yazılır

Kahramanın adı Maraş Andırınlı Abdurrahman Çavuş, yaklaşık kırk kadar arkadaşıyla elinde bayrakla köyünden çıkıp Çanakkale yollarına dökülen on binlerce askerden bir asker. Cepheden bilinen bir mektubu ulaşır köyüne, bir gazete kâğıdının yazısız kısımlarına sığdırmıştır duygularını: “Burada Mehmed Çavuş ile karşılaştım. Bende beş kuruş yok ki ona vereydim. Onda beş kuruş yoktu ki bana vereydi. Birbirimize çaresizce bakışıp durduk.” Son satırları okunur gazete kağıdına yazılan asker mektubundan.

Sonra Abdurrahman Çavuş'un şehadet haberi ulaşır Maraş'a. Kor bir alev gibi. Ailesi inanmaz onun göçüp gittiğine. Sırf bu yüzden olsa gerek dört sene beklerler Abdurrahman Çavuş'u. Belki bir gün gelir diye... Gelen giden olmayıp da ufukta umut tükenince 1919'da nüfustan kaydını düşerler.⁶⁵

ŞAİRİN ŞAHİTLİĞİNİN ŞİİRİ

Çanakkale savaşları devam ederken Türk tarihinde ilk defa cepheye çeşitli sanatçılar götürülür. Başkumandanlığın daveti üzerine yapılan bu gezi 11 Temmuz 1915'te gerçekleşir. Ağaoğlu Ahmet, Orhan Seyfi (Orhon), Enis Behiç (Koryürek). Celâl Sahir (Erozan), Hıfızı Tevfik (Gönensay). Hakkı Süha (Gezgin), Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Ressam

64 BOA, HR. MA, 1143/31 Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri II, Ankara 2005

65 Sadettin Paksoy, a.g.m. s.302'den hareketle kaleme alınmıştır.

Çallı İbrahim, ressam Nazmi Ziya, Selahaddin, Ali Canip (Yöntem), Ömer Seyfeddin, Mehmed Emin (Yurdakul), Muhiddin, Musikişinas Rauf (Yekta), Yusuf Râzî Bey gibi sanatkar ve edebiyatçılar savaşın cereyan ettiği yerlerde incelemelerde bulunur. İstanbul'a geri dönüşte de cephede gördüklerini, askerin hissiyatını, savaşa dair düşünce ve hislerini çeşitli eserlerle kaleme dökmüşlerdir. Bu heyet içinde yer alan İbrahim Alâeddin (Gövsâ) da ziyaretin akabinde kaleme aldığı şiirlerini 1926'da Çanakkale İzleri isimli kitapta toplamıştır. Şimdi o kitapta şair şahit olduğu manzarayı şiiri ile anlatırken verdiği dipnotta da şiirin hikâyesini anlatır: (Metinlerin orijinal halleri korunmuştur.)

“17 Temmuz 1915 Cumartesi günü Çanakkale sahra hastahanelerini ziyaret etmiştik. Ağır yaralılara mahsus büyük çadır koğuşlarda tüyleri ürperten korkunç yaralılar vardı. Hele o aralık pansımanı yapılanlar arasında bir mecruh görmüştük ki bir bomba sadmesiyle (patlamasıyla) yüzü dağılmıştı. Ağzı, çenesi hemen temamilen dökülmüş, boyunla burun arasındaki kısım müthiş bir oyuk hâlinde kalmıştı. Yaşayacağı hakkında ümitler pek az olan bu kahraman yaralı, ayakta hiç bir müşteki hareket yapmaksızın o korkunç yaranın temizlenmesini bekliyor, bize sabırlı ve tevekküllü gözlerle bakıyordu. Ben o askerin, Türk ırkının bütün mahrumiyet ve felâketlerini ifşa eden, bakışlarından hissettiklerimi işte şu manzume ile tesbit etmek istedim.

Ey asker, yarayı gördüm ap açık

Çoğaldı gönliümün kederi, yası.

O yiğit çehreni dağıtmış yazık

Bir melun düşmanın vahşi bombası.

*

Tahammül etmezken gözlerim bile

Sen nasıl susarsın bu azap ile.

Sen nasıl susarsın diyorum, lâkin

Ağzının bir söze var mı mecali?

*

Çenen, dilin kopmuş, yalnız o derin
Bakışından sezdim düştüğün hali.
Söylesen o kadar dıymazdım belki
Hissettim gözlerin bana diyor ki:

“Benim köyüm uzaklarda şirindi,
Bir ormanın gölgesinde serindi.
Ben yetiştim sakat anam sevindi,
Bir gün gelir diyip kansın, söyleyin.
*

Vurulmadan aslan gibi civandım,
Ocağında bir tek gürbüz fidandım,
Yaşlı, dertli anacığma bakandım.
Gene gelip bakar sansın, söyleyin.
*

Benim derdim görülenden daha çok,
İçimde var acı, yanık zehir, ok.
Siz söyleyin ağzım, dilim artık yok.
Gönlüm bir az ferahlansın, söyleyin.
*

Ekin olsa harmanı kim sürececek?
Haram olsun milletime bu emek
Beyaz saçlı anam yerse bir değnek.
Jandarmalar hoş davransın, söyleyin.
*

Bu toprağı, akan selde boğulup,
Koruyan biz, şenleten biz, kul olup.
Sırtımızdan geçinenler koğulup
Hak sahibi ayaklansın, söyleyin.
*

Her cefaya göğüs veren topraklar,
Yoksulluktan inilleyen bacaklar,
Hiçkırarak sessiz akan ırmaklar
Bir az coşup kan bulansın, söyleyin.

*

Babam, dedem kaldı Moskof elinde,
Kardeşlerim vuruldu Rumelinde,
Çanakkale her köylünün dilinde
Dolaşırken beni ansın, söyleyin.

*

Bir kız gördüm daha on beş yaşında
Peri gibi bir pınarın taşında
Ağlamıştı bana geçit başında.
Bu halimi duyup yansın, söyleyin.

İbrahim Alaattin Gövsa⁶⁶

İNGİLİZLER ÇANAKKALE'DE NEYİN ANITINI DİKER

Savaşın bitimini müteakip İngilizlerin alelacele pek çok anıt dikmesi Anadolu'da Yeni Gün isimli gazetede şiddetle kınanır. Siyah mahlasıyla dönemin Vakit gazetesinde yazan Hakkı Seha Bey'in makalesi İngiliz sansüründen dolayı Vakit'te yayınlanmayınca 27 Ağustos 1923'te Anadolu'da Yeni Gün'de yayınlanır. Gelibolu Yarımadası'na düzinelerce abide yaptırmasına inanamaz ve "gerçek mi?" diye kendi kendine soran yazarın İngiliz anıtları hakkındaki görüşleri gazetede şu şekilde yer bulur:

"Bolayır sırtlarına, Çimen Tepe eteklerine, Arıburnu, Seddü'l-Bahir yamaçlarına şerefsizce saçılan bu anıt bolluğu nedir? Bütçesine bir "anıt faslı" açan bu millet, hangi zafer, hangi şeref ve hangi kahramanlığın anısını ebedileştirmek niyetindedir?"

İşittim ki, casusluktan tam not alamayan Rum ve Ermeni yılanlarını, orada işçi olarak çalıştırıyormuşsunuz. Ne âlâ! . . . Esasen siz her kötü

66 İbrahim Alaaddin Gövsa, Çanakkale İzleri, (Tıpkıbasım) Ankara 1993 s. 63

ve alçak işi ehline vermekte ustasınız. Firar ve hezimet adına yapılacak duvarlara ancak onlarınki kadar namert ve şerefsiz ellerin hizmeti yakışır. Çanakkale’de korkudan titreyen ellerinizde, mükemmel silâhlarınız birer kadın yelpazesi gibi sallanıyor, boşuna cephane yakıyordunuz. Şarapnelleriniz o kadar yüksekte patlıyordu ki, biz bir uçak saldırısına uğradığınızı düşünüyor ve kakkahadan kırılıyorduk. Sonra gemilerinize kaçtınız. İşte siz bu rezalet hatırasını yaşatmak için bugün Anzak ve Conkbayırı’nda anıt yapıyorsunuz. Efendiler, hezimetlere çukur kazılır. Siz dünyanın en yüksek yükseltisi ile ayıbınızı örtmeye çalışsanız bile, tarih hiç şaşmayan kalemiyle gerçeği ortaya koyacaktır.

Yalnız biz şunu söyleyelim ki, anıtları dülgerler yapmazlar. O şeref anıtları, mağrur alımlı kahramanların geniş ve güçlü omuzları üstünde yükselir. Siz oralarda bir avuç kireç ve bir yığın mermerle, parçalanmış kibrinizin, yerle bir olmuş geleceğinizin hüsrânını bırakıyorsunuz. Bari sıkılmadan alınlarının aklığını hatırlatmak için oralara kumandanlarınızın zivitten üretilen heykellerini de sıralayınız. Anıtlar bostanında korkuluklara da yer vardır. Biz Çaldıran’da, Kosova’da, Niğbolu’da, Sakarya’da, Çanakkale’de mucizeler yaratmış, bütün şereflerin sahibi olmuşken, yüksek sesle bağırmaı ar sayıyoruz, ötede siz düzinelerle anıt yapıyorsunuz. Siz mutlaka gülünç olmayı da bir erdem mi sayıyorsunuz?”⁶⁷

“YAŞASIN OSMANLILAR”

5 Mart Çanakkale Zaferi dönemin gazetelerinde büyük bir coşku ile işlenmiştir. Deniz zaferinden üç gün sonra Şinasi’nin Ahenk gazetesinde yayınladığı ve Çanakkale’yi derinlemesine değerlendirdiği “Yaşasın Osmanlılar” başlıklı uzun bir başmakalesi devrin hissiyatını dile getirmesi bakımından da güzel bir misaldir. Bu yazıdan kısa bölümler aşağıdadır:

“... ve bu seferki tecrübelerin Çanakkale Boğazı’nın şimdiye kadar şahit olduğu muharebe hadiselerinin en müthiş olduğu, düşmanların yalnız dretnot, zırhlı, kruvazör olarak 19-20 parça ve neferatıyla daha ziyade gemileriyle hücum etmiş olmaları ile sabittir. Fakat avn-i hakla fedakâr, cesur topçularımızın şanlı müdafaalarıyla düşmanlarımızın istihkâmlarımıza yine

67 Nurettin GÜLMEZ, Kurtuluş Savaşı’nda Anadolu’da Yeni Gün, Ankara 1999 s.92-93

fevkalade mühim hasarat ika edemedikleri, yine elim ve yeis ve nevmid ile ricata mecbur oldukları hatta müteaddit gemilerini gark ve hasara uğradıkları resmi, gayr-ı resmi membadan varid olan haberlerle teyid olunmaktadır.”⁶⁸

...

“Boğaz’ın henüz methalinde iken bu kadar ziyana uğrayan donanmanın, biraz daha zorlamak suretiyle daha ne müthiş hezimetlere duçar olacaklarını, bilhassa bu son hücumlarında gereği gibi takdir etmiş olsalar gerektir.”

...

“...Çünkü yalnız Çanakkale’yi geçmekle ne payitahtı düşürmek ne Karadeniz Boğazını açmak kabil olmayacak, Osmanlılar katiyen istiman etmeyecekler (teslim olmayacaklar), düşmanlara edebiyen boyun eğmeyecekler, haklarını şeref ve nâmus-ı millilerini ilan-maşallah müdafaa edeceklerdir. Fakat düşmanımız ne harben ne siyaseten umduklarına nail olamayacakları gibi herhalde belâlarını bulacaklar, Almanların, Avusturyalıların, Osmanlıların kahr-ı tedmiri (kahredici güçleri) altında tamamiyle ezilip kalacaklardır. Hatta en büyük fenalıkları birbirlerinden görecektir.”

...

“... Boğazlar meselesi Rusya ile İngiltere’nin arasında tehlikeli uçurumlar açmağa başlamıştır.

Bundan başka henüz seyirci gibi görünen hükümetler bilhassa İtalya ve Rusların yahut İngilizlerin boğazlara hâkim olmaları Akdeniz’in muvazenesini zîr ü zeber (altüst) etmeleri farz olunursa bilahere (sonrasında) bu hükümetlerin de hayatları mahvedilmiş olacağı cihetle bu ciddi tecavüzlere karşı bunların tamamiyle bitaraf ve sakut (tarafsız ve sessiz) kalacakları asla memul (arzulanır) değildir. Nitekim günlerden beri bu meselenin beynelmilî haiz olduğu ehemmiyet-i müstaceliyeti (acil ve önemli) nispette mevzu-ı münakaşa (tartışma konusu) olmakta bu sebeble harbin daha vasi (geniş) safhalara intikal edeceği muhakkak addedilmektedir. Filhakika (hakikaten) ne Balkanların ne İtalya’nın ilânihaye (sonsuzca kadar) müdafaa-i sükût, daha doğrusu bî-taraflıkla kendi istikballerine (geleceklerine) kast edecekleri hiç bir veçhile ümit edilmez. Bunun içindir ki Boğaz tecavüzlerinin böyle

⁶⁸ Ahenk gazetesi 21 Mart 1915’ten naklen Prof. Dr. Necmi ÜLKER, Çanakkale Zaferi’nin İzmir Basımındaki Akisleri, Ankara Üniv. Dergisi 1992

günden güne şiddetlendirilmesi bitaraflar nezdinde en umulmadık aksi tesirler hâsil eyleyeceği onların efskar-ı umumiye (kamuoyu) ve siyasiyesinde İtilaf-ı Müselles aleyhtarlığının gittikçe ziyadeleşmesine sebep olacağı aşikardır. ... düşmanlarımız ne kadar zorlarsalar ne kadar kalabalıkla hücum etseler Boğazları Allah'ın inayetiyle düşüremeyecekler, Osmanlı kahramanlarının karşısında ilelebed böyle rezil ve rüsva olup kalacaklardır. Yaşasın Osmanlılar, yaşasın kahraman askerlerimiz var olsun fedakâr topçularımız.”⁶⁹

BİR PARALI ASKERİN GÖZÜYLE OSMANLILAR⁷⁰

Aslen İsviçreli olup paralı askerlik yapan Ferdinand Kugler, savaş günlüğünde yaptıkları saldırıyı ve Osmanlı askerlerinin durumunu bütün yalınlığıyla anlatmaktadır: “ Barut dumanından dolayı yoğun sis altında kalmıştık. Arkamızda topçuların gümbürtüleri ve ateşleme sesleri gelmekteydi; üzerimizde düşman kurşunları, vızıldamakta, ıslık çalmakta, infilak etmekte... Zaman zaman siperlerimizde patlamalar oluyor. Ölen ve yaralananlar oluyor. İşte o anda vurulanların kimi bir vahşi bir hayvan gibi bağıyor, kimi yerde can çekişiyor. Yer sanki yerinden oynarcasına zangır zangır titriyor gibiydi; havada ise uğultu ve vızıltılar duyuluyordu. Bütün cehennem ipini koparmış gibi gözüküyordu. Ve biz, sararmış solmuş yüzlerle mazgallarda duruyorduk. Ter, simsiyah olmuş yüzümüzden akıyordu.

Nihayet hücum emri geldi, onu sanki bir kurtuluş gibi gördük. Çok yüksek sesle siren çalıyordu. Subaylar kılıçlarını, palalarını ellerine alıyor ve bizim siperlerimiz içindeki geçitlerden yukarı doğru, ölüme doğru yürüyordu. Düşman ateşi korkunç bir şekilde bizim safları biçti geçti. Buna rağmen biz sadece küçük sıçrayışlarla ilerliyorduk. İki kişi kalınca ya kadar bütün subaylarımız, en çok da astsubaylar öldü. Kendimi zincire vurulmuş zavallı insanlar gibi hissediyordum, onlar perişan bir hâlde öylesine bağıyorlardı ki şarapnellerin kulakları sağır eden patlamaları, keskin bir ses çıkaran tüfek atışları tek haykırış gibi geliyordu.

Birdenbire keskin, mütereddit bir sinyal, bu kudurmuşluğu bastırdı: Geri çekil! Türkler üstün silahlarla bir karşı saldırı hazırlığındaydı ve

69 Prof. Dr. Necmi ÜLKER Çanakkale Zaferinin İzmir Basınındaki Akisleri, Ankara Üniv. Dergisi 1992

70 Schoen, a.g.c. s. 173-174

Çanakkale'de atlarına su veren süvariler

bizim hemen hemen tamamen mahvolan saflarımız, -saklananlar hariç- saldırıya mukavemet edemezdi. Yavaş yavaş, ara sıra ateş ederek, sürünür hâlde geri çekiliyorduk, yaralılarımız da bizimle beraber geri çekiliyordu. Tekrar sipere döndük, ilk başta yola çıkanların üçte biri bile kalmamıştı.

İstirahat yok, artık Türkler sık saflar hâlinde saldırıyordu. Biz, yukarı doğru gevrek gevrek sırttan mitralyözlerimizden arda kalan dört kişiye bakıyorduk. Düşmanın seksen metre kadar yaklaşmasına izin verdiler. Sonra çatırtı koptu ve Türkler, ekin biçen adamın elindeki bir saman çöpünden daha hızlı bir şekilde yere yığıldı. Ani bir hareketle sarsılarak ellerini öne attılar, havada cümleler oluşturarak sanki dehşetli bir kukla tiyatrosunda oynuyormuşçasına titrediler. Birisi birazcık başını kaldırıp hareket ettirdiğinde, mermilerimiz onu hemen yere yıkıyordu.”

Çanakkale’de Bir Keloğlan

Adanalı ufak tefek, fakat çok kuvvetli bir genç asker olan Keloğlan lakaplı Mehmed, cepheye sakalık yapmakta birliklere su götürmektedir.

Yanlışlıkla su yüklediği eşeğiyle İngiliz siperlerine girer. Yakalanacağını anlayınca, yalan söylemek zorunda kalır:

“Sizin su sıkıntısı çektiğinizi gördüm, onun için size su getirdim.” der.⁷¹

Susuzluktan kırılan İngilizler bu sürpriz karşısında çok mutlu olurlar, zira ellerinde yiyecek olarak büyük imkânları olmasına rağmen su sıkıntıları had safhadadır. Mehmet’in yanlışlıkla yaptığı bu jest karşısında kendisine bolca yiyecek ve hediye verirler. Mehmet eşeğinde hediyelerle birliğine geri döner. Bu defa bölük yüzbaşı kendisine verilen vazifeyi bihakkın yapmadığı için Adanalıyı falakaya yatırmak ister. O esnada yaşlı bir asker öne atılır, komutanından Keloğlan’ın yerine kendisinin falakaya yatırılıp cezalandırılmasını ister. Sebebi sorulduğunda da verdiği cevap herkesi hayretler içerisinde bırakır. Yaşlı asker Keloğlan’ın babasının arkadaşı olduğunu, Yemen’de kahramanlık gösterdiğini sonra da şehit olduğunu, oğlunu da kendisine emanet ettiğini anlatır. Böylece Keloğlan’ın bağışlanmasını sağlar.

Lawrence da Çanakkale’de

Hicaz İsyanı’nın başrol oyuncularından Lawrence “Arabistan’ın Taçsız Kralı” yahut da “Arabistanlı Lawrence” olmadan evvel Çanakkale’de görevlendirilir. O vakitler henüz genç bir teğmen olan Lawrence’in vazifesi harita çizmektir ki İngiliz Genelkurmayı için iki adet Çanakkale haritası çizer.

Lawrence’dan bahsetmişken İngilizlerin bu kağıttan kahramanı halen büyük asker olarak görülür. 1962’de “Lawrence of Arabia” filmi 7 oskar alır ki film kalitesinden ziyade konusuyla oskarları aldığı aşikardır.⁷²

Sessiz Sinema ile Verilen Mesajlar Çanakkale Sineması

Millî Mücadele yıllarında Konya’nın çalışan bir sineması vardır Alâeddin Tepesi’ndeki sinemanın Çanakkale ile en mühim alakası bu

71 Prof. Dr. Nejat GÖYÜNÇ, Türk Toplum ve Hoşgörüsü, Akademik Araştırmalar Dergisi, 4-5, Şubat-Temmuz 2000 (Osmanlı Özel Sayısı), s. 166

72 Haluk Oral, Arıburnu 1915 İst.2007 s.219

sinemada gösterilen Çanakkale filmleri ile halkın Millî Mücadele düşüncesi diri tutulmaya çalışılmaktadır.

Bu sinemaların en ilginç noktası seyrettirilen filmlerin sessiz olmasıdır. Sessizce, sessiz filmi seyredenlerin imdadına makinist yetişir ve çini mürekkebiyle cam üzerine yazılmış açıklamaları perdeye aksettirir. Bu usulle Konya Sanayi Mektebi Sineması, Millî Mücadele boyunca halkı aydınlatma ve uyandırma, mücadeleye teşvik etme görevini yerine getirmiştir.

Almanların çeşitli cephelerde çektikleri savaş sahneleri ve Çanakkale Savaşları gösterilirken, kendini tutamayarak ağlayan, dişlerini gıcırdatan haksız uğranılan malubiyet karşısında acı duyanlar çoğalmakta, halk galeyana gelmektedir. Seddülbahir, Kilitbahir mevkiğinde cereyan eden savaşlarda şehit düşenlerin cesetlerinin toplanışı, çukurlara gömülüşleri, alınan esir ve yaralıları ile elde edilen askerî malzeme ve cephanelerin sevkleri, bu amaçla uzun uzun ve ayrı sahneler halinde tekrarlanmaktadır. Film gösterilmeden önce toplanan halka, sahneye çıkan aydın bir genç, vatanın acıklı durumundan kısaca söz edip geçen harbin acı hatıralarını canlandıran filmde bahsederek halkın, millî hislerini galeyana getirmeye çalışır. Bundan sonra oldukça uzun süren film gösterimi başlar.⁷³

73 Selçuk ES, "Alâeddin Tepesi Tiyatrosu (Belediye Sineması)", Koyunoğlu Müzesi, DN: 3411 Konya'dan naklen, Hakan Aydın, Sinemanın Taşrada Gelişim Süreci: Konya'da İlk Sinemalar Ve Gösterilen Filmler (1910 – 1950) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2008 sayı 19 s.64

ALTINCI BÖLÜM

ÇANAKKALE'NİN SAVAŞLAR TARİHİ

ÇANAKKALE'NİN SAVAŞLAR TARİHİ

Osmanlı'ya Avrupa'nın kapısı olan toprakların bir gün gelip de ölüm kalım savaşının meydanı olacağı kimin aklına gelirdi.

1353'te Çanakkale Boğazı'nı aşıp Avrupa'ya ilk adımı atan, Rumeli'ye vasil olan Osmanlı akıncıları 14. asrın sonlarında Marmara Denizi kıyılarının büyük bölümünü hâkimiyetleri altına almışlardı. Orhan Gazi devrinde tamamlanan Balıkesir ve civarının fethini, Murad Hüdavendigâr, Çanakkale Boğazı'na kadar uzatmıştı. (1359)

Ece Bey'in liderliğinde Kayı beyliğine bağlı Türkmenler Trakya kıyılarında dolaşp İstanbul ile Yunan Yarımadası arasındaki irtibatı kesmekteydi. Bizans imparatorunun Kayılarla anlaşmak zorunda kalması, rahat bir şekilde Gelibolu'ya geçilebileceği manasına geliyordu.

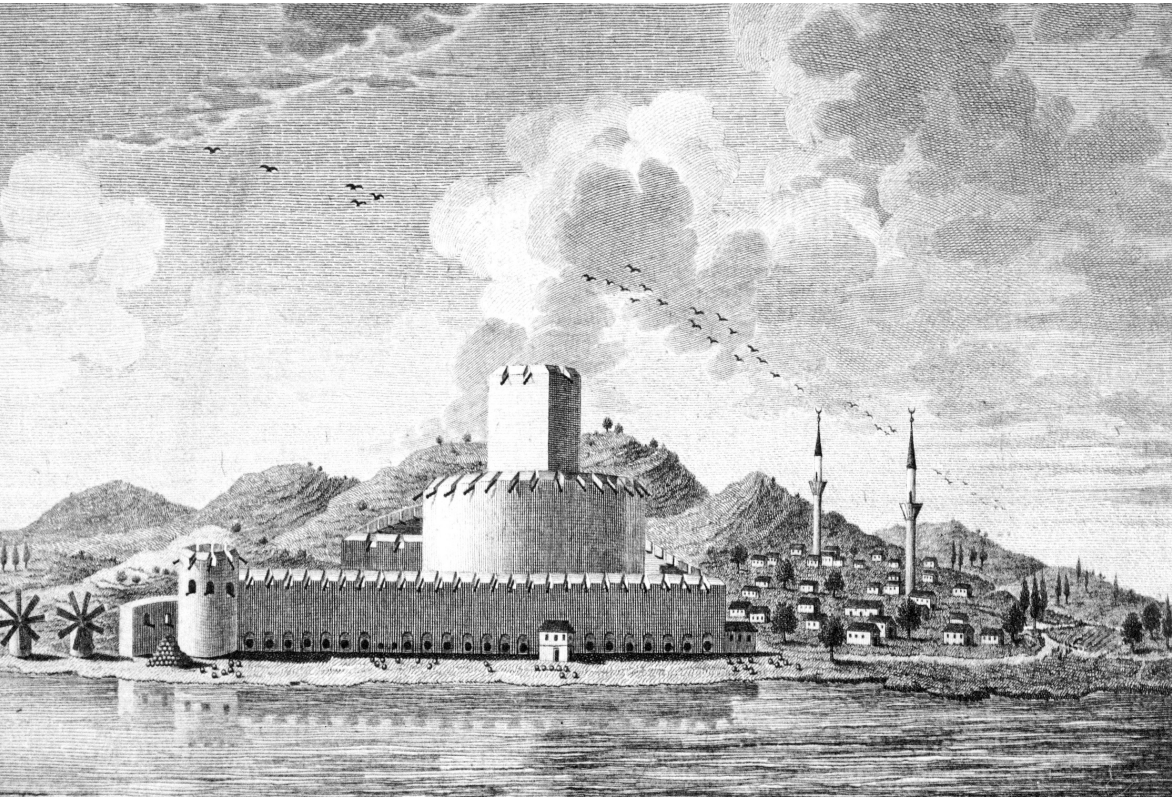
Kayıların Gelibolu'ya geçtikleri dönem Osmanlı donanmasının olmadığı bir zaman olup bu geçişler Galatalı gerekse Foçalı Cenevizliler ile sağlandı. Geçişlerden alınan yüksek meblağlardan denizciler çok mutlu oldu. Anadolu'dan Rumeli'ye askerler ve halk, bu denizciler tarafından uzun süre taşındı.

Çanakkale'de Savunma Tedbirleri

Orhan Gazi'nin oğlu Sultan I. Murad'ın ağabeyi Süleyman Paşa, Çanakkale Boğazı'nın müdafaası maksadıyla Anadolu kıyısındaki Lapseki'de bir kontrol kulesi yaptırmıştır.

Yıldırım Bayezid devrinde Çanakkale Boğazı için boğaz muhafızlığı kurulmuştur.

Çelebi Mehmed döneminde Gelibolu Kalesi tahkim edilmiştir. Bu kale 1354 yılında kuşatılmış ancak kalenin alınması gerçekleşen bir deprem neticesinde olmuştur.

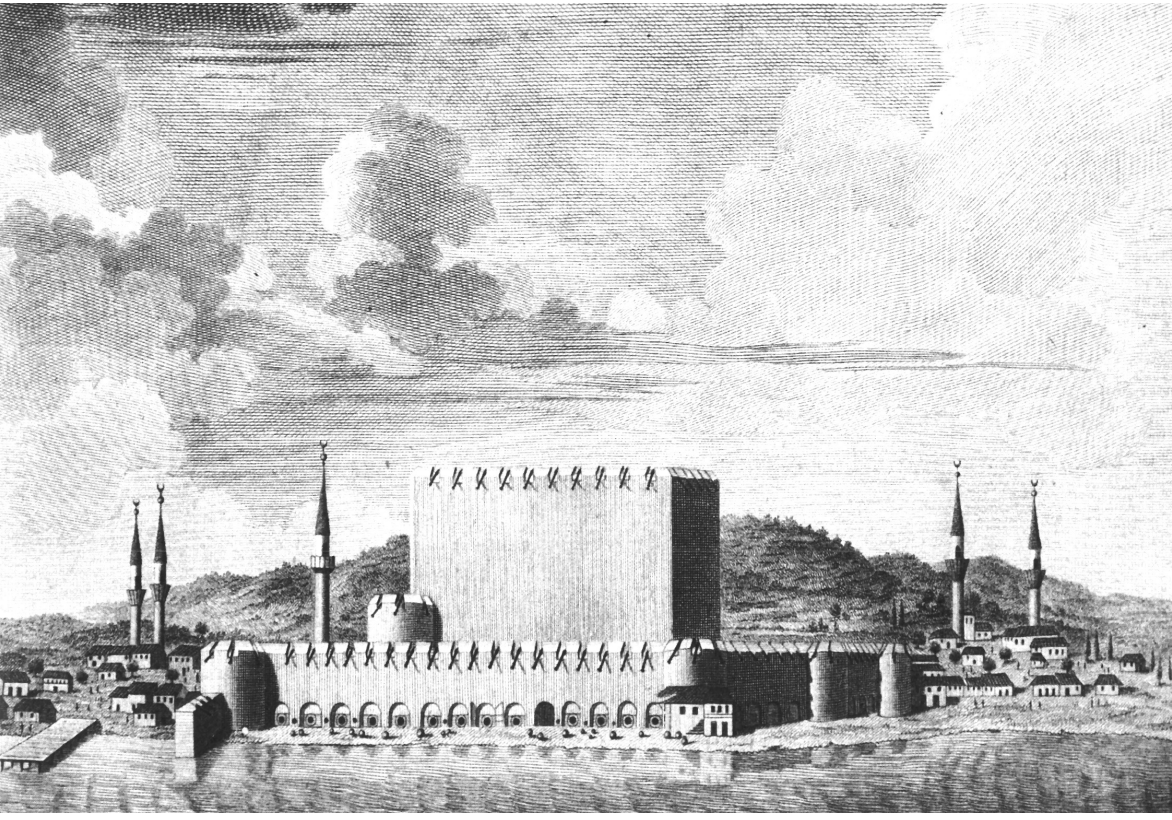
Kilitbahir Kalesi gravürü, Velazquez 1790

Çanakkale ve İlk Elçi

Çelebi Mehmet, devrinde Venediklilerle Gelibolu'da yapılan savaşın sonunda 1417'de yapılan anlaşmanın bir nüshasını elçi ile Venedik'e göndermiştir. Bu hadisede en mühim özellik Osmanlı'nın ilk defa yabancı bir devlete elçi gönderiyor olmasıdır. Bu elçi ilk olması hasebiyle mühim olmakla birlikte ismi bilinmediği için de meçhuldür.

Çanakkale ve Fatih

1915'te yapılan Çanakkale Müdafaası'nın temelleri aslında Fatih Sultan Mehmed zamanına kadar dayanır. Genç padişah tahta ikinci defa çıktığında ilk hedefi Peygamber muştusunu gerçekleştirmek olduğu için Çanakkale Boğazı'na herhangi bir tedbir almaz. Ancak İstanbul'un kuşatıldığı dönemde, Bizans'a deniz yoluyla gelen yardımların Çanakkale Boğazı'ndan geçerek geldiğini görünce, Boğaz'ın İstanbul için ne kadar mühim olduğunu anlar ve Fetih'ten sonra Çanakkale Boğazı ile yakından ilgilenmeye başlar.

Çimenlik Kalesi gravürü, Velazquez 1790

Fatih'in Karşılıklı Kale Projesi

Fatih Sultan Mehmed, İlk olarak Boğaz'ın en dar yerinde karşılıklı iki kale inşa ettirir: Kilitbahir ve Kal'e-i Sultaniyye. Batılılar bu kalelere "Dardaneller" der. Kalelerin çok sağlam olduğunun, en stratejik mıntı-kaya inşa edilmesinin en mühim ispatı 1464'te görülür. Venediklilerin Çanakkale Boğazı'na yapmış olduğu taarruz karşılıklı kaleler sayesinde durdurulur. Bu hadise karşılıklı kalelerle savunma hattı oluşturma düşüncesinin isabetini ortaya koyar.

Fatih, Kilitbahir ve Kal'e-i Sultaniyye'yi konuşlandırdığı yer, inşaata başlamadan evvel çok iyi bir fizibilite çalışmasının yapıldığını göstermektedir. Genç padişah, Çanakkale Boğazı'nın coğrafi yapısını işin uzmanlarına inceletmiştir. Evvela Boğaz'ın genişliğini ölçtüren padişah Boğaz'ın en dar yerini tespit ettirerek kaleleri bu noktalara diktirmiştir.

Kalelerin dikildiği yerin bir diğer özelliği ise Boğaz'daki akıntının en güçlü olduğu yer olmasıdır. Gemiler buradan süratle geçemeyecek, hızlarını düşürmek zorunda kalacak ve yavaşlayan gemilere bu kalelerden atılan topların isabet ihtimallerini yükseltecektir.⁷⁴

Kale-i Sultâniyye

Kale-i Sultâniyye adını alan kale iç içe iki kale şeklinde olup yine Fatih Sultan Mehmed'in banisi olduğu bir de camiye sahiptir. Kalenin inşaatında eski kale enkazlarından istifade edilmiştir.

Mühim bir su yolunu kontrol eden stratejik kalenin civarı zamanla gelişerek yeni bir yerleşme yeri oluşur. Osmanlı kayıtlarında Kala-i Sultâniyye adını alan bölge, 1464 senesindeki bir Venedik baskını hariç iki asır hiçbir taarruza hedef olmaz. Çanakkale'nin Osmanlı döneminde geçirdiği en uzun huzur dönemi de bu zamana rastlar.

Sultan IV. Murad devrinde Çanakkale'ye gelen Evliya Çelebi şehri bağ ve bahçelerinin güzelliği ile tasvir ettikten sonra Çanakkale'nin gayet bakımlı, çatıları kiremitle kaplı 2.000 kadar eve sahip bulunduğunu ilâve etmektedir.

Denizci bir devlet olmalarının bütün avantajlarını kullanan Venedikliler Çanakkale'ye saldırılarını 17. Yüzyıldan itibaren sıklaştırır. Venedik taarruzu, bir dönem Venedik ablukasına dönüşür. Şehir ciddi biçimde zarar görür. Hatta bölgeden geçen seyyahlar burada bir şehirden bahsetmemekte büyük bir köyün yer aldığını anlatmaktadır.

74 Erkânı Harp Yüzbaşısı Kadri, Çanakkale Savaşları Tarihi, İst. 1935 s.74

YEDİNCİ BÖLÜM

OSMANLI'NIN ÇANAKKALE'Sİ

OSMANLI'NIN ÇANAKKALE'Sİ

Çanakkale Adı

Osmanlı döneminde Çanakkale halkının büyük kısmı çanak çömlek imalatı ve ticareti ile uğraşmakta aynı zamanda ipekçilik ve yelken bezi imali ile de iştigal etmektedir. Üretilen çanak çömleğin şöhreti kısa zamanda yayılmış ve Çanakkale dışına da ihracat edilir olmuştur. Çanak imalatının getirdiği ünle birlikte zamanla Kale-i Sultaniye'ye Çanak Kalası denilmiş bu isim sonradan Çanakkale'ye dönüşmüştür.

Şehrin çanak şeklinde olmasından dolayı böyle bir isim aldığı iddiaları ise gerçeklerle uyuşmamaktadır.

Çanakkale'ye Dardanel Denilme Israrı

Bugün pek çok batılı kaynakta Avrupalıların Çanakkale Boğazı için kullandıkları tabir “Dardanel”dir. Çanakkale civarında kurulmuş medeniyetlerden olan Truva'nın Kralı Dardanos'un adı yüzyıllardır şehre isim olarak verilmektedir. Oysa bu adı taşıyan şehir (Dardanos) ilkçağ gelmeden yıkılmıştır ve günümüzdeki Çanakkale'de Dardanos'a dair herhangi bir iz mevcut değildir. Batılıların bütün bunlara rağmen isim ısrarını, bölgenin Türklerin ve Müslümanların elinde olmasını hazmedemelerinde aramak daha doğru olacaktır.

Akdeniz Boğazı

Çanakkale Boğazı'na Osmanlıların verdikleri isim umumiyetle “Akdeniz Boğazı”dır. Piri Reis bu ismi kullanır. Katip Çelebi'nin Cihannüması'nda da benzer isme rastlanır.⁷⁵ Ege Denizi'ni Akdeniz olarak kabul eden Osmanlıların böyle bir isim vermeleri normaldir.

75 TDV İslam Ans. “Çanakkale” Mad. C.8

Çanakkale gravürü, Bartlett 1838

Resim 55: William Henry Bartlett, *Çanakkale*, (Pardoe, 1838)

Şehre Fatih'in yaptırdığı kalelerden dolayı Kal'a-i Sultaniyye denilince Boğaz'a da aynı adın verildiği de görülür.

Çanakkale İstanbul'dan Daha Mühimdi

Çanakkale Boğazı ve civarı ilk çağda İstanbul'dan çok daha mühim bir şehir olarak karşımıza çıkar. Bu dönem medeniyetlerinin özellikle Ege Denizi kıyılarında kurulduğu düşünülecek olur ve İstanbul'un o dönemde ehemmiyet kazanmadığı göz önünde bulundurulursa bu iddia daha iyi anlaşılır. Bölgede antik çağda Truva, Dardanos, Abydos, Sestos, Lampsakos gibi çok mühim kentler kurulması ehemmiyetinin bir başka ispatıdır. Ege Medeniyetlerinin ticarete kullandıkları Çanakkale Boğazı o dönemlerde İstanbul Boğazı'ndan çok daha fazla kullanılmaktadır.

Bölge tarihin çeşitli dönemlerinde Lidya, Pers, Atina, İskender İmparatorluğu, Roma, Bizans ve Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır.

Çanakkale Boğazı'na Gelen İlk Müslümanlar

Çanakkale, Bizans hâkimiyetinde iken bu mühim su yolunun kendi başkentleri için önemini kavrayan Bizanslılar, Boğaz'ın müdafaası için büyük çaba harcamış, kale ve surlarla Boğaz'ı korumaya çalışmıştır. Bizanslıların bütün tedbirlerine rağmen, Peygamber mustusunun peşinde İstanbul'u fethetme niyetinde olan Emevi donanması, 668'te Çanakkale'yi geçmeyi başarır ve İstanbul önlerine kadar gelir. 717 senesinde de Mesleme b. Abdülmelik kumandasındaki İslam ordusu kara yoluyla Abydos'a kadar gelmişler ve bu noktadan Boğaz'ın karşı yakasına geçmiştir.

Çanakkale ve Haçlılar

Kudüs'ün Müslümanların elinden Haçlıların eline geçişinin ardından başlayan dönem, İslam dünyasında derin bir hüznün meydana getirmiş ve ardından "Şark'ın sevgili sultanı" olarak bilinen Selahaddin Eyyubi, Kudüs'ü Haçlıların elinden geri almıştır. Bunun üzerine III. Haçlı Seferi düzenlenmiştir. Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa kumandasındaki kalabalık ordu, 1189 Mayıs'ında Kudüs'e doğru yola çıkar.

Macaristan üzerinden Bizans topraklarına girer. Düzenli bir ordudan ziyade başıbozuk bir kalabalık intibayı veren Haçlı ordusu, Balkanlar'da pek çok hadiseye sebep olur. Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa ile Bizans İmparatoru II. Isaakios Angelos arasında anlaşmazlık çıkar.

Bütün bu anlatılanların Çanakkale ile olan alakası ise Barbarossa'nın ordusunu Anadolu'ya geçirdiği yer olarak, İstanbul'u değil de Çanakkale Boğazı'nı tercih etmiş olmasıdır.⁷⁶

Anadolu'ya ayak basan Almanların çoğunlukta olduğu Haçlı ordusunu, Anadolu'da misafirperverliğiyle meşhur milletin evlatları, hiç de misafirperver olmayan bir tutumla karşılamak zorunda kalır. Zira gelenlerin hedefi malumdur. Haçlı ordusu Anadolu'dan geçinceye kadar II. Kılıçarslan'ın askerleri tarafından yıpratılır. Son darbeyi de Kudüs önlerinde Selahaddin Eyyubi vurur.

Çanakkale Boğazı Yerine İstanbul Boğazı'nı Kullanan Padişah

İstanbul'un fethine kadar Osmanlıların Rumeli fetihlerinde karşı kıyıya geçtikleri yer kendilerine ait olan Çanakkale Boğazı'dır. Ancak bu durumun bir istisnası vardır. Sultan II. Murad, Çanakkale Boğazı kapatıldığı için İstanbul Boğazı'nı kullanmak zorunda kalmıştır. İstanbul o dönemde Osmanlı toprağı değildir. 1444 yılında Segedin Antlaşması'ndan sonra Haçlı donanması Çanakkale Boğazı'nı abluka ettiğinden Sultan Murad, Varna Savaşı için Rumeli'ye geçişini İstanbul Boğazı üzerinden yapmak zorunda kalmıştır.

Çanakkale ve Darülislam

Müslüman bir devletin hâkimiyeti altındaki topraklar için kullanılan fikhî terim Darülislam'dır. Osmanlı Devleti zamanında Karadeniz, İstanbul ve Çanakkale Boğazları İle Otranto Geçidi üzerinde hâkimiyet kurulmuş, bu sular ilk defa Osmanlı zamanında dârüislâmın bir parçası sayılmıştır.

76 Bu konuyu kitabında değinen Schoen eserinin girişinde Çanakkale'yi tanıtırken "İmparator Friedrich Barbarossa idaresindeki Haçlı şövalyelerinin 1190'da kutsal vatan (Kudüs) topraklarının kurtarılması için yürürken çıkan nal ve silah sesleri bu derin vadilerde yankılanmaktaydı." demektedir. Müellif, Osmanlı ile müttefik olan bir devlete mensup olsa da içindeki haçlı duygusunu yaşatmaktadır.

Çanakkale ve İzn-i Sefine

Osmanlı bahriyesinde bir geminin seyrüseferi için devletçe verilen izne izn-i sefine (Gemi izni) denilmektedir.

Bu belge, Çanakkale ve İstanbul boğazlarından geçecek gemilerin Boğaz'dan serbestçe giriş çıkış yapabilmesini de ifade eder. Özellikle yabancı gemilerin Çanakkale ve İstanbul Boğazı'ndan geçmeleri için belirli bir ücret ödeyerek bu izni almaları gereklidir. İzn-i Sefine sayesinde devlet Boğazlardan hatırı sayılır miktarda para kazanır.

Çanakkale'den Ancak Beş Gemi Geçebilir

Çanakkale Boğazı'ndan geçecek gemilerin uyması gereken bazı kurallar mevcuttur. Bölgeden geçen seyyahların kaleme aldığı bu kurallardan biri ticaret gemilerinin Boğaz'a gelişlerini bir top atışıyla haber vermeleridir. Boğaz'daki kalelerden yapılan top atışlarıyla da cevabi atışlar yapılır. Kurusıkı topraklarla yapılan ve herhangi bir güllenin fırlatılmadığı bu merasimleri müteakip gemiler kontrol edilir ve geçiş vergisi alınarak Boğaz'a girmelerine müsaade edilir. Bu konuda bir de Osmanlıların uyguladıkları bir sayı kaidesi de vardır. Yabancı gemilerin en fazla beş adedinin aynı anda Çanakkale Boğazı'nı geçmesine müsaade edilir. Bu kuralların çoğu 18. Yüzyıla kadar yürürlükte kalmıştır.

Çanakkale ve Karantina

Osmanlı Devleti'nde sistemli karantinanın ilk uygulandığı yerlerden biri Çanakkale'dir. Özellikle gemilerle taşınan salgın hastalıklara karşı tedbir alan devlet, Akdeniz çevresinde görülen kolera salgınına karşı Çanakkale'de karantina çadırları kurmuştur. Marmara ve İstanbul'a gidecek gemiler burada bir müddet bekletilir (yaklaşık bir hafta) bir hastalığa rastlanmazsa yoluna devam etmesine müsaade edilir. Çanakkale'de karantina müdürlüğü oldukça yetkili bir konumdadır.

Akdeniz ve Ege'den, Anadolu ve Rumeli sahillerinden gelip de İstanbul'a gidecek olan bütün gemilerin mürur tezkireleri ancak Çanakkale'ye kadar geçerlidir. Buradaki karantina teşkilatından alınacak yeni tezkire ile yola devam edilebilir. Çanakkale karantina teşkilatı bu yönüyle İstanbul'a gidecek gemiler için çetin bir imtihan

noktasıdır. Aynen 1915'te Çanakkale'yi geçmeye çalışan işgal donanmalarına olduğu gibi.

Çanakkale ve Kaleler

Osmanlı askerî sisteminde savunma için kale ve istihkâmların inşası mühim yer tutar. Osmanlı tarihinde kale, sur, istihkâm vs. gibi savunma yapılarının inşa edileceği mekânların seçiminde stratejik mekânlara ehemmiyet verilir. Osmanlı coğrafyasında en stratejik yerlerin başında Çanakkale ve İstanbul boğazları gelir.

Fatih'in Çanakkale'yi Müdafaa Planı

Fatih Sultan Mehmed'in Çanakkale'nin güvenliği için yaptığı en mühim çalışmalar elbette kale inşa etmesidir. Ancak dâhi padişah, sadece bu tedbirin Çanakkale'yi müdafaa etmek için kâfi gelmeyeceğinin farkındadır. Bu sebeple savunma tedbirlerine iki hususu daha ilave eder: Adalara hâkim olmak, donanmayı kuvvetlendirmek. Boğaz'ın yakınlarındaki adalar başta olmak üzere pek çok Ege adası fethedilir. Dönemin donanma komutanı olan Baltaoğlu Süleyman Bey kumandasında mevcudu 400 parçayı aşan bir Osmanlı filosu kurulur.

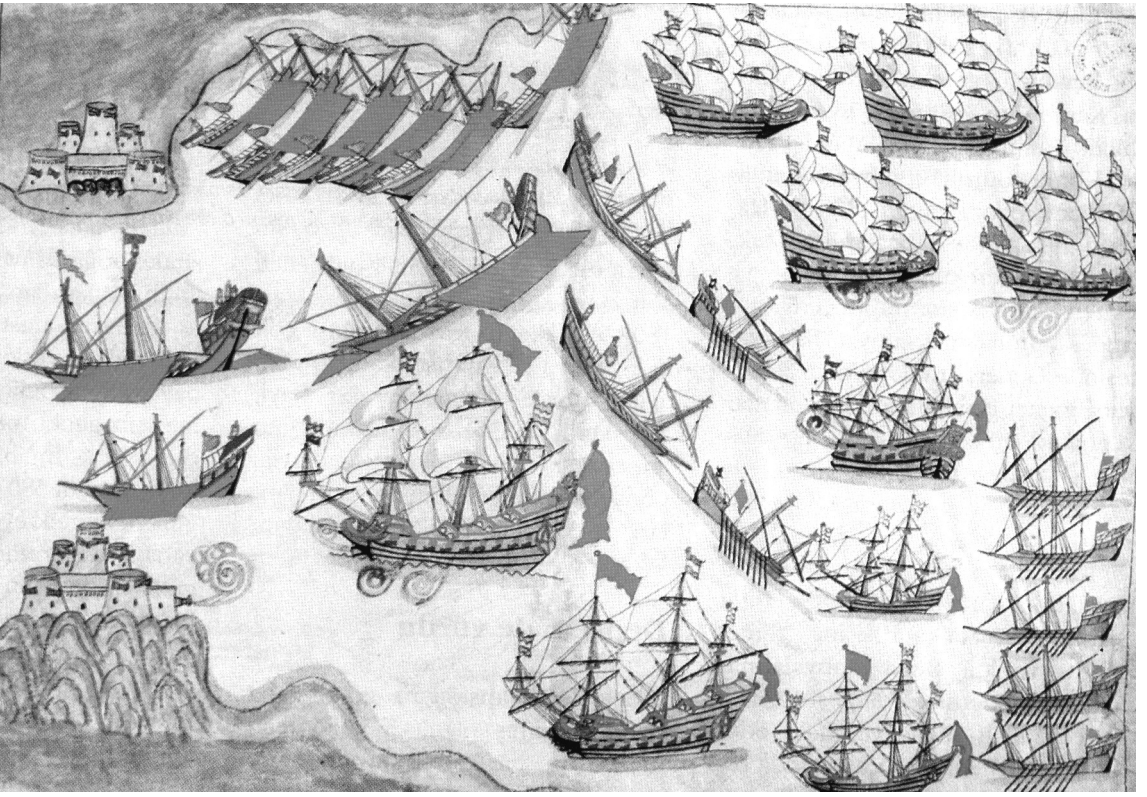
Kilitbahir Kalesi'nin Sırları

Çanakkale'ye adını veren kale ve istihkâm, Osmanlı tarihi boyunca her zaman çeşitli maksatlar için kullanılmıştır. Kilitbahir, kelime manası olarak denizin kilidi demek olup Çanakkale Boğazı'nın Rumeli yakasında deniz geçişini kontrol altında tutmak maksadıyla Kal'a-i Sultâniyye'nin karşısına yaptırılmıştır. Banisi Fatih Sultan Mehmed'dir.

Ecdadın Çanakkale'ye yaptığı kaleler arasında günümüze ulaşan en eskisi Kilitbahir'dir. İnşa tarihini Evliya Çelebi İstanbul'un Fethi'nden evvel gösterse de fetihten sonra yapılmış olma ihtimali daha yüksektir.

İnşaatında Sestos ve Kilyaus enkazlarındaki taşlardan istifade edilmiştir. Böylece bölgenin eski yerleşim bölgelerinin hatıraları yeni bir eserde yaşatılmıştır.⁷⁷

77 Yüzbaşı Kadri, a.g.c. s.75

Kilitbahir Kalesi minyatürü

Fatih döneminde yaşayan Tursun Bey'in tarihinde Eceovası'nda Kildü'l-bahr ve karşısında Sultaniye adında kalelerin bulunduğu ve önlerinde topların mevcut olduğundan bahsedilir.

Kalenin ismi hakkında Pîrî Reis, Marmara'dan çıkan gemilerin, Çanakkale Boğazı'ndan geçiş iznini Rumeli tarafındaki kaleden aldıkları için bu kaleye Bahr-i Kild denildiğinden bahseder.

Kilitbahir Kalesi, Kanuni Sultan Süleyman devrinde ciddi bir tamirden geçmiştir.

Kale çok ilginç bir plana sahiptir. Dış kale, İç kale ve hendeklerden oluşan pek çok güvenlik tedbirine sahip kalenin dış tarafı kıyıda yükselen üçgen biçimli bir başkule ve onun etrafında 20 m. yükseklikte, üç yapraklı yonca biçiminde bir duvardan oluşur.

İç kale, askerî mimaride başka bir misali olmayan üç yapraklı yonca biçimindedir. İç kalenin etrafında daha alçak bir duvar mevcuttur. Bunun etrafında da daha alçak bir duvar hâlinde ikinci tahkimat bulunmaktadır. Kanuni'nin yenilemesi esnasında güney tarafına bir kule

yapılmıştır. İç kalenin dışında da suyunu denizden alan geniş bir hendek vardır. Kalenin çok ilginç bir özelliği de evvelce kuzey tarafındaki, hendek üzerine inen ahşap bir köprü vasıtasıyla içeri girilebilmesidir.

Kalenin güneyinde bir avlu ve yuvarlak bir burç inşa edilmiştir. Kilitbahir'in mimarı belli değildir. Ancak iç kaleyi inceleyen konunun uzmanları bu meçhul mimarın çok üst seviyede geometri ve matematik bilgisine sahip olduğunu ve bunu pratikte başarıyla uyguladığı konusunda hemfikirdir.

Kilitbahir her ne kadar denizden gelecek tehditler için yapılmış gibi gözükse de karadan gelebilecek hücumlara karşı dayanması da düşünülmüştür.

Evliya Çelebi, 1659 Kilitbahir Kalesi'ni görmüş ve teferruatlı bir biçimde anlatmıştır. Çelebi'nin anlattığı bir hadise ilginçtir. Kilitbahir Kalesi'ndeki toplardan bir tanesi padişah baştardesi (donanmanın amiral gemisi) geçerken onu selâmlamak için ateşlenir. Ancak barut namlunun içinde sıkışır ve namluyu patlatır. Evliya Çelebi bu hadisede hisar içindeki pek çok evin tahrip olduğundan bahseder.

Kale-i Sultaniye: Sadece Adı Kalan Kale

Kilitbahir Kalesi'nin karşı kıyısında yükselen Kale-i Sultâniye de Fatih devrinde yapılmış olmakla beraber sonraları çok değişmiştir. Çanakkale savaşlarının öncesinde de klasik kale görünümü bozularak tabyalar eklenmiştir.

Boğazın girişinde Seddülbahir ve Kumkale adlarındaki karşılıklı iki kale diğer kalelere göre oldukça geç inşa edilmiştir.

Sultaniye - Hakaniye

Köprülü Mehmed Paşa sadarete getirilince ilk yaptığı işlerden biri Çanakkale'deki Venedik ablukasını kaldırmak olmuştur. Kendisinin bizzat iştirak ettiği bir deniz savaşını müteakip Boğaz'daki ambargo kaldırılmıştır. Savaşın ardından Boğaz'ın savunmasının istenen seviyede olmadığını bildiren Köprülü, Sultan IV. Mehmed ve Valide Hadice Turhan Sultan'ın bölgeye iki kale hediye etmesini sağlamıştır. 1915

Çanakkale Savaşlarında da kullanılan 1659 yılı yapımı bu kaleler Boğaz'ın girişinde yer alan Rumeli tarafındaki Seddülbahir ile karşı kıyıda yer alan Kumkale'dir. Kumkale'nin masrafları padişah tarafından karşılandığı için adına "Kal'a-i Hâkâniyye" denilmiştir. Seddülbahir'in masrafları ise valide sultan tarafından karşılandığı için kale, "Kal'a-i Sultâniyye" adını almıştır. Yeni kaleler daha evvel Fatih devrinde yaptırılan Kilitbahir ve Kal'a-i Sultâniyye ile birlikte Boğaz'da düzenli bir savunma hattı oluşturmuştur.

Çanakkale ve Girit

Darüssaade Ağası Sümbül Ağa'yı hacca götüren Osmanlı gemilerinin Girit yakınlarında Malta korsanları tarafından saldırıya uğraması ve gasp edilen eşyanın Girit'e satılması üzerine Osmanlıların Girit macerası başlar. Kaptan-ı derya Yusuf Paşa'nın Girit'te kısa sürede Hanya Kalesi'ni fethetmesi (1645) gelecek için büyük ümit vermiştir. Ancak bir çeyrek asır devam eden savaşın faturası oldukça kabarık olmuştur. Girit'in fethinin tamamlanmasıyla Doğu Akdeniz'deki hâkimiyetinin biteceğinin farkında olan Venedik, Çanakkale Boğazı'nı ablukaya alarak Girit'e kuvvet gönderilmesine engel olmuştur. Bu engelleme savaşı uzatır. Ancak Venedik'in ne Bozcaada ve Limni'yi zapt etmesi ne de Çanakkale Boğazı'nı ablukaya alması Osmanlıları Girit fethinden vazgeçirmeye yetmez. Yirmi beş yılda Girit'teki kaleler teker teker alınarak fetih tamamlanır.

Venediklilere Çanakkale Geçilmez Demek

Yirmi beş sene devam eden Girit Savaşı esnasında Çanakkale Boğazı'nın önünü kapatan Venedik donanması bu ablukasını ile İstanbul'un tehlikede olduğu haberini de yayar.

Osmanlılar bu Venedik tehlikesini, kale ve istihkâmlardan yapılan başarılı top atışları ile bertaraf etmiştir. Bu bombardımanın başarısı Venediklileri de etkilemiştir. Dönemin Venedik kaynaklarında her ne kadar kendileri zarar görseler de Osmanlı topçusunun atışlarından sitayişle bahsedilir.⁷⁸

78 Mahmut Şakiroğlu DİA Barut Md. C. 5 s. 92

Kara Mehmed'den Seyit Onbaşı'ya

Girit Kuşatması esnasında Venediklilerin Çanakkale Boğazı'nı ablukası sürüyordu. Osmanlı donanması, 1657'de İstanbul'dan Çanakkale istikametine doğru hareket etti. Donanma gücünü artıran Venediklilerle yapılan ilk kapışma da Osmanlılar galip gelemeydi. Yılların tecrübesi Köprülü Mehmed Paşa, Venediklileri Boğaz'a gömememenin şaşkınlığını üzerinden atamadan bir başka garip hadiseye şahit oldu. Osmanlı gemilerinin bir kısmı münasip bir rüzgâr bulamadıkları için Kumburun açıklarına demir atmış halde bekliyordu. Osmanlı donanmasının böyle tedbirsiz olarak beklediği anlarda neler yaşadığını ihtiyar sadrazamın bilmemesine imkân yoktu, ancak elden bir şey gelmiyordu. Venedikliler ayaklarının dibine kadar gelen bu büyük fırsatı tepmeyi düşünmedi ve derhal hücumla geçti.

İşte ne olduysa o dönemde oldu. Ocean zırhlısını 265 kg. mermi ile vuran Seyit Onbaşı gibi Kara Mehmed ismindeki gözü pek bir topçunun yaptığı atış savaşın seyrini tamamen değiştirecekti, zira mermi amiral gemisinin barut deposuna isabet etti ve gemi sulara gömüldü. Şoka girme sırası Venedik donanmasına gelmişti, yeniden Osmanlı kuvvetleri üzerine panikle saldırıyı deneseler de başaramadılar. Venediklilerin Çanakkale Boğazı'ndaki kuşatması da bitmiş oldu. Bozcaada ile Limni yeniden Osmanlıların eline geçti.⁷⁹

Çanakkale Ambargosunun Doğurduğu Buhran

IV. Mehmed zamanında Venediklilerin Girit dolayısıyla Çanakkale Boğazı'nı ablukaya almalarının Osmanlı toplumunda çok sıra dışı bir neticesi daha ortaya çıktı. Ayrılıkçı sosyal hareketlerin; devletlerin idari, mali, siyasi bunalımlarında ortaya çıkması bir tesadüf değildir. Kadızadeli de 17 yüzyılın sonlarında Osmanlı'nın içinde bulunduğu buhran ortamı içerisinde ortaya çıkan bir hareket oldu. Kadızadeli adı verilen vaizler zümresi Boynueğri Mehmed Paşa'nın tayin işlerinde ulema ve vaizlere danışmayarak tayin işlerini bizzat kendisi yapmaya başlayınca Kadızadeli de harekete geçmiştir. Çanakkale'deki hadise Kadızadeli'nin propaganda yapmaları için iyi bir fırsat doğurmuştur. Venedik donanmasının Boğaz'ı ablukaya almasını zulmün, rüşvetin artmasından

79 Prof. Dr. METİN AND Skylife Ocak 2006

kaynaklandığı yolunda verilen vaazlarla halk tahrik edilmiştir.⁸⁰ Kadızadeli hareketinin uzun süre Osmanlı toplumunda tesiri görülür.

Çanakkale ve Ceza

Çanakkale kaleleri güvenlik vazifeleri dışında farklı bir iş daha görmüşler ve suçlu yeniçerilerin mecburi ikametgâhları olmuşlardır. Süleymaniye'deki Yeniçeri Ağası Sarayı'nda (Ağakapısı) sorgulanan asker eğer suçlu bulunursa Eminönü'nden Çanakkale'deki kalelere gönderilerek burada hapsedilirdi. Bu hapisliğe kalebent denirdi.

Ruslar Çanakkale'ye Neden Saldıramadı

1770'te Rus donanmasının Çeşme'de büyük bir strateji hatası yapan Osmanlı donanmasını imha etmesi Çanakkale'de Rus tehdidini doğurmuştur. Ancak Rus filosu korumasız kalan Çanakkale Boğazı'nı ablukaya alarak İstanbul'u tehdit etse de Rusların Çanakkale'ye saldırıya niyeti yoktur. Çanakkale istihkâmlarının şöhretini bilen Ruslar Çanakkale'yi zorlamaya cesaret edemez. Ancak bu hadise Osmanlı tarihinde başkentin ilk defa doğrudan doğruya bir tehditle karşılaşması olarak yerini alacaktır.

Rusların bu dönemde yaptığı en mühim faaliyet Limni'ye asker çıkartmak olsa da bir başarı elde edememişlerdir.

Çanakkale'ye En Çok Saldıran Devlet

Çanakkale'ye Osmanlı tarihi boyunca en çok saldırı devlet sanılmasının aksine İngiltere, Fransa, İspanya vs. değil Venediklilerdir.

Venedikliler Sultan Çelebi Mehmed zamanından itibaren Çanakkale'ye saldırmıştır. Çelebi Mehmed'den sonra Sultan II. Murad, Fatih Sultan Mehmed, IV. Murad, Sultan İbrahim ve Sultan IV. Mehmed zamanlarında saldırıya devam etmişlerdir.

Çanakkale'nin En Sakin Yılları

Çanakkale Boğazı 1464 yılındaki Venedik taarruzundan sonra XVII. yüzyıl ortalarına kadar yaklaşık iki asır hiç taarruz görmedi. Bu dönem 1464 ila 1645 yıllarını kapsamaktadır. Çanakkale'yi tehlikeye düşüren

80 Semiramis Çavuşoğlu DİA. Kadızadeliiler Md. C.24 s.102

en mühim hadise ise bir türlü fethi tamamlanamayan Girit olur. 1645 yılında başlayan Girit Seferi, Venediklilerin defalarca Çanakkale Boğazı'na hücum etmesine veya ambargo uygulamasına sebep olacaktır.

Çanakkale Boğazı'nı Kapatmak

Çanakkale Boğazı'nın kapatılması için Sultan IV. Mustafa zamanında ilginç bir karar alınır. Eski sadrazamlardan Hafız İsmail Paşa'ya Akdeniz Boğazı ve Çanakkale muhafızlığı vazifesi verilir. (1807), Paşadan istenen bir de iş vardır: Çanakkale Boğazı'na demir atmış sallarını bir zincirle birbirine bağlayarak Boğaz'ı kapatmak. Ancak paşa bu zor görevi yerine getiremez, zira dört ay sonra vefat eder. Bu çok ilginç düşünce de tarihteki yerini alır.

İngilizler Savaştan Bir Asır Evvel Çanakkale'yi Neden İstedi

Napolyon'un Mısır'ı işgali (1798) ile İngiltere ile Osmanlı arasındaki ilişkilerde geçici bir yakınlaşma başlatmıştır. Osmanlılar, Fransızları Mısır'dan çıkarmak için çabalarken İngiltere askerî ve malî yardım yanında diplomatik destek de sağlar. Bu yakınlık sadece düşmanlığıyla bilinen İngiltere ile Osmanlı arasında tarihte ilk defa ittifak anlaşması imzalanmasını sağlamıştır. (1799)

Bu antlaşma meydana getirdiği neticelerden ziyade bir ilk olmasından fazla bir özellik taşımaz. Osmanlı Fransa yakınlaşması başlayınca ittifak anlaşması da geçerliliğini kaybeder. Osmanlı Fransa ilişkilerinden rahatsızlık duyan İngiltere ve Rusya, Osmanlı'ya bir ulti-matom vererek Fransızlarla ilişkilerini gözden geçirmesini ister. Ültimatomun ardından Rusya, Eflak ve Boğdan'a asker çıkarır. İngilizler de Çanakkale istihkâmlarının kendilerine teslim edilmesini talep eder. İngiltere Osmanlı'yı zorda bırakmak için yaptığı bu çılgınca teklifte, istediği söz konusu yerde bir asır sonra tarihinin en büyük yenilgilerinden birini alacağını acaba hiç aklına getirmiş midir bilinmez. Kabulü mümkün olmayan istek Osmanlı hükümeti tarafından reddedilince İngiliz donanması İstanbul'a yönelerek şehirde korku meydana getirdi. (Şubat 1807). Bununla birlikte direnişte karar kılınınca, İngiliz donanması bir şey yapamadan geri çekilir.

Çanakkale ve Tabyalar

İngilizlerin 1807'de Çanakkale'yi geçmelerinin ardından III. Selim zamanında Boğaz'da yeni tabyalar yapılmasına ağırlık verilmiştir. Zamanla sayıları artan bu savunma tesisleri 19. yüzyıla gelindiğinde en yüksek rakamına ulaşmıştır. Çanakkale Boğazı'nın iki tarafında kurulan tabyaların bir kısmı, yaptıran padişahın adıyla bilinmiştir. Mecidiye, Hamidiye, Mesudiye, Namazgâh, Yıldız, Ertuğrul ve Orhaniye bu tabyalardandır.

Çanakkale'yi Geçen İlk Yabancı Gemiler

1853- 1856 yıllarında cereyan eden Kırım Savaşı'nda ilk defa Karadeniz'e kıyısı olmayan İngiltere ve Fransa gemileri Boğazlardan geçerek Karadeniz'e açılmışlar ve Osmanlı'nın Kırım Savaşı'nı kazanmasına yardım etmişlerdir.

Çanakkale'de Yapılan Anlaşma

İstanbul ve Çanakkale Boğazlarından savaş gemilerinin geçişinde yeni baştan belirli şartlar getiren ve şehrin adından dolayı Kal'a-i Sultâniyye adını alan anlaşma, İngiliz elçisi Rober Ader ile Osmanlı adına Vâhid Efendi arasında burada imzalandı. (5 Ocak 1809)

Bu anlaşmanın en mühim yanı Boğazlar konusundan bahseden 11. maddesidir. Bu maddeye göre barış zamanında Boğazların yabancı savaş gemilerine kapalılığı İngiltere'ye kabul ettirilmiştir. Ne gariptir ki bu antlaşma ile barış yoluyla İngiltere'ye kabul ettirilen Boğaz'ların kapalılığı 106 sene sonra savaş yoluyla öğretilcektir.

Çanakkale ve İtalyanlar

Sömürgeleştirme derdinin sarhoşluğuna geç kapılan İtalya evvela Osmanlı toprağı olan Trablusgarp'ı ardından da Bingazi'yi işgal etti. Çok kolay olacağı tahmin edilen işgalde direnişle karşılaşınca, Osmanlı'yı barışa zorlayabilmek için savaşı Anadolu sahillerine, Ege Denizi'ne doğru kaydırmaya karar verdiler. Beyrut'a yapılan bombardımanı Çanakkale Boğazı'na yapılan saldırı takip etti. 18 Nisan'da bir İtalyan filosu Çanakkale Boğazı ve Sisam adasına dayanmış ve İstanbul'u tehdit

etmek için Çanakkale Boğazı'na saldırmıştı. Ayrıca adaların Anadolu ile haberleşmesi kesilmiş, Çeşme telgraf merkezini tahrip edilmiştir. Bütün bu faaliyetleri sonunda İtalyanlar istediklerini almışlar ve Ekim 1912'de Uşi Anlaşması'nın imzalanmasını sağlamışlardır.

Gariptir savaştan dört sene evvel Çanakkale'ye saldıran İtalyanlar, dört sene sonra Çanakkale Deniz Savaşları'nın hemen ardından Büyük Savaş'ta yer alacağı safı belirlemiştir.

Çanakkale Padişah Ağırılıyor

Çanakkale'ye gelen ilk Osmanlı hükümdarı Orhan Gazi'dir.

1665'te Sultan IV. Mehmed, Avusturyalılarla mücadele eden Köp-rülüzade Ahmed Paşa'nın Edirne'ye dönmesini müteakip sadrazamı ile birlikte Çanakkale Boğazı istihkâmlarını incelemiştir.

1831 Haziranında Sultan II. Mahmud ikinci yurt gezisinde Çanakkale'yi ziyaret ederek şehirde bir hafta kalmıştır. Padişah bu esnada Kal'a-i Sultâniyye olmak üzere Kilitbahir, Seddülbahir, Kumkale ve Bozcaada kalelerini dolaşmış, yapılan top atışı tatbikatlarını bizzat izlemiştir.

19. yüzyılın ortalarına reayanın ihtiyaçlarını yerinde tespit etmek ve şikâyetlerini dinlemek için memleket içinde seyahatlere çıkan Sultan Abdülmecid de 25 Haziran 1844'te gerçekleştirdiği gezide Eser-i Cedîd adlı gemiyle Çanakkale'ye gelmiş ve mevcut kalenin savaşa hazırlık için yapılan tahkimatıyla bizzat alakadar olmuştur.

Sultan II. Abdülhamid, Çanakkale'ye bizzat gelmemişse de savaş öncesinde en ciddi tedbirleri almış, kalelerin tahkimatlarını yaptırmış ve yapılanların kendisine bildirilmesi için fotoğraflanmasını sağlamıştır. II. Abdülhamid'in Yıldız Albümleri'nde bu fotoğraflar halen mevcuttur.

Savaştan sonra Alman İmparatoru II. Wilhelm, Çanakkale'ye gelmiş, kendisine Enver Paşa ve Esad Paşa da eşlik etmiştir.

TARİH BOYUNCA ÇANAKKALE GEÇİLMEZ DİYENLER

Saruca Paşa

Yıldırım Bayezid'in 1399'da İstanbul kuşatmasında Bizans'a denizden yardım ulaştırmak maksadıyla harekete geçen Ceneviz filosunu, Saruca Paşa kumandasındaki 18 parçadan müteşekkil Osmanlı filosu Çanakkale'yi geçirtmemiştir. Cenevizliler, Bozcaada'ya çekilmeye mecbur kalmıştır. Hiç beklenmedik bir başarısızlık alan Cenevizlilerin imdadına derhal Haçlı ruhu yetişmiş ve Venedik ve Rodos şövalyelerinin de desteğini alan Cenevizliler, ikinci defa Çanakkale Boğazı'na yüklenince Saruca Paşa mağlûp olmuş ve Haçlı yardımı İstanbul'a ulaşmıştır. Bu hadiseler Osmanlıların denizci Batılı devletlere karşı yaptığı ilk çarpışmalar olarak tarihteki yerini alır. Bu çarpışmalarda denizci devletlere karşı çok kısıtlı imkânlarla gösterilen başarı takdire şayandır. İlerleyen dönemde Osmanlı bahriyesinin zirveye çıkması ile birlikte yüzyıllarca denizlerde denizci Batılıların değil Osmanlıların hâkimiyeti görülecektir.

Çalı Bey

Fetret Devri'ni sona erdiren Çelebi Mehmed (1413-1421) Çanakkale Boğazı'na ayrı bir ehemmiyet göstermiştir. Osmanlı bahriyesine de ehemmiyet veren sultan tecrübeli kaptanları bahriyenin idaresine getirir.

Venedik donanması Boğaz'ı geçerek Gelibolu önlerine kadar ulaşmıştır. Çalı Bey idaresindeki Osmanlı donanması, Çanakkale Boğazı'ndan dışarı çıkarak şiddetli bir muharebeye girer. Osmanlı kuvvetleri Venediklileri mağlup etmeyi başarır. (29 Mayıs 1416)

Çalı Bey kumandasında elde edilen bu başarı Çanakkale'de kazanılan ilk zafer olarak Osmanlı tarihindeki yerini alır. Venediklilerle sonraki dönemde yapılan bir mücadelede Çalı Bey şehid düşer. Şehit Osmanlı kaptanları arasına katılır.

Kaptanıderyâ Kara Murad Paşa

IV. Mehmed devrinde yaşayan Kara Murad Paşa, Çanakkale Boğazı'nı abluka altına alan Venedik donanmasını Çanakkale'de ağır bir mağlubiyete uğratarak Boğaz'ı Osmanlı gemilerinin geçişine açmıştır.

Dönemin veziriazamı Derviş Mehmed Paşa ile arası açık olduğundan hazineden lüzumunca tahsisatı alamayan paşa, işin ciddiyetini anlamış ve bizzat kendi cebinden para harcayarak hazırlattığı ve içinde yedi adet Trablusgarp gemisinin de bulunduğu donanma ile Gelibolu'da Venediklilerin karşısına dikilmiştir. Paşanın donanması Bozcaada ve Mısır'dan gelen Osmanlı gemileri ile Midilli, Sakız ve Tunus'tan gelen gemilerin desteğiyle Venedik donanmasına taarruz etmiştir. Boğaz'ın en dar yeri olan Kilitbahir ile Kale-i Sultaniye kaleleri arasında gerçekleşen ve yaklaşık altı saat süren bu deniz savaşı, Osmanlıların galibiyetiyle neticelenmiştir.

Kaptanıderyanın Osmanlı donanması için yaptığı, kendi cebinden para harcamak ve donanmayı başarıyla idare etmekle sınırlı değildir. Savaşın en kızgın anlarında üzerine bir levent üniforması geçiren paşa, bir firkateyne binerek sürekli kendi donanmasının arasında dolaşmış, savaşı yerinde idare etmiştir. Komutanlarının maddi fedakârlığını bilen Osmanlı leventleri savaş esnasındaki cesaretini de görünce iyiden iyiye gayrete gelmiş ve savaşı kazanmasını bilmiştir.

Derviş Mehmed Paşa

Sultan IV. Mehmed devri sadrazamlarından Derviş Mehmed Paşa sadrazamlık makamından evvel iki defa Anadolu, iki defa Silistre, bir defa da Bosna beylerbeyliği vazifesinde bulunmuştur. Derviş Paşa'nın Çanakkale ile olan alakası Girit Savaşı sebebiyle olur. Girit Kuşatması'ndan dolayı Çanakkale Boğazı'nı abluka altına alan ve

Osmanlı donanmasının Boğaz'dan çıkışına engel olan Venediklileri, Derviş Mehmed Paşa karadan yaptığı hücumlarla bertaraf etmiş ve donanmanın Boğaz'dan çıkarak Ege Denizi'ne açılmasını sağlamıştır. (1649)

Köprülü Mehmed Paşa

Osmanlı tarihinin en küçük yaşta tahta çıkan padişahı Sultan IV. Mehmed'in dönemi bir dizi sıkıntıyı da beraberinde getirmiştir. Çanakkale Boğazı'nı ablukaya alan Venedik donanması, bir müddet kaldırdığı ablukayı yeniden faaliyete geçirmiş; Bozcaada, Limni ve Semadirek adalarını işgal etmiştir. Felaketler zincirinin en ağır halkalarından biri de Kaptanıderyâ Sarı Kenan Paşa'nın, seksen altı parça gemi ile Çanakkale abluhasını kaldırmak için geldiği Boğaz'da Venedik donanması önünde tarihî hezimetle uğraması olur. (26 Haziran 1656) Çanakkale'deki bu mağlubiyet, Osmanlı başkentini korumasız bırakması yanında başkentle Ege Denizi'nin bağlantısını da koparır. İstanbul'u savunma adına yapılan garip uygulamalar paniği daha da arttırır. Sultan IV. Mehmed'in sefere çıkma isteğine de sadrazam tarafından mani olunur. Bununla birlikte Venediklilerin İstanbul'a herhangi bir saldırısı olmaz.

Boynueğri Mehmed Paşa'nın yerine bazı sadrazamlığa ön şartlarla Köprülü Mehmed Paşa'nın getirilmesi İstanbul'un güvenliğinin yeniden sağlanması için büyük bir adım olur. Yeni sadrazam Çanakkale Boğazı'nın güvenliği ile bizzat kendisi alakadar olur ve 100 parçadan fazla gemiden müteşekkil bir filoyu Boğaz'a sevk eder. Köprülü Mehmed Paşa karadan Çanakkale'ye giderek savaşı yönetir.

Üç gün müddetince devam eden deniz muharebesi, Kumburnu'ndan atılan bir top güllesinin Venedik amiralinin bulunduğu gemiye isabet etmesiyle büyük bir başarıyla neticelenir. Çanakkale, Venedik abluhasından kurtulur. Bozcaada ve Limni'yi geri almak üzere sefere çıkan paşa, iki adayı da geri alarak Çanakkale Boğazı'nın emniyetini sağlar.

Mehmed Paşa, Çanakkale Boğazı'ndaki mevcut savunma sisteminin çağın ihtiyaçlarına cevap vermede yetersiz kaldığını bizzat bu savaşta müşahade etmiştir. Paşa İstanbul'a dönünce ve mevcut durumu Sultan IV. Mehmed ve Valide Hatice Turhan Sultan'a anlatarak Çanakkale

Boğazı'na iki mühim kale kazandırmıştır. Rumeli kıyısında Seddülbahir, Anadolu kıyısında bulunan Kumkale bu dönemde inşa edilmiştir. Sultan IV. Mehmed, Çanakkale ziyaretinde bu iki kaleyi bizzat gezmiştir.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

ÇANAKKALE'Yİ BEKLEYEN TEHLİKELER

ÇANAKKALE'Yİ BEKLEYEN TEHLİKELER

Her sene Çanakkale Zaferi'nin sene-i devriyesinde dile getirilen, toprak altındaki şehitlerin kemiklerini, toprak üstündeki torunlarının yüreklerini sızlatan iddialar, genellikle belirli konu başlıkları altında toplanır. Bu hususlar her sene mart ayında bir temcit pilavı gibi ısıtılır.

Çanakkale Ruhu olarak kısaca özetlenebilecek olan savaşta, her şeyi geride bırakıp da memleketlerinden yüzlerce, binlerce kilometre uzakta şehadete uzanan yüz binlerce insanın hikâyesi aynıdır. Bu hikâyenin öznesi kimi zaman Bursalı Ahmet olur, kimi zaman Urfalı Mehmet. Adanalı Ömer ile Samsunlu Hüseyin'in ortak kaderidir Çanakkale Diyarbakırlı Mustafa ile İstanbullu Ali'nin müşterek yazdığı destandır.

Bu şanlı müdafa bir manada bir milletin dişiyle tırnağıyla verdiği bir mücadelenin diğer adı olmuştur. Tarihimizin bu en hazin zaferini her sene yad ederken “Biz, Türkü-Kürdü, Alevî-Sünnîsiyle yıllarca bu cennet vatanımızda bütün güzellikleri beraber paylaşmış, bütün acı ve ızdırapları müşterek duyup hissetmişizdir. Farzımuhal, Çanakkale'deki mezarlar birer birer açılrsa, Alevî ile Sünnî'nin veya Türk ile Kürd'ün sarmaş dolaş yan yana yattığı görülecektir.” düşüncesini yeni baştan yaşıyoruz.

Çanakkale Ne Zamandır Anılır Oldu

Yaşı kırka-elliye dayananlar hafızalarını biraz zorlasalar talebelik yıllarında okullarda Çanakkale ile alakalı bir faaliyet hatırlarlar mı acaba. Hele hele içimizde kaçımız Çanakkale'ye yapılan okul gezisine iştirak etmişizdir. Mümkün değildir. Zira Gelibolu Yarımadası ziyaretleri çok kısıtlı bir bölgeye yapılabilmektedir.

Köylülerin Geçim Kaynağı

Yıllar yılı Gelibolu ve Eceabat köylerinde yaşayanların en mühim geçim kaynaklarından biri hurda ticareti olmuştur. Bugün neredeyse bir yıla yakın süren bir savaştan geriye çok az eserin kalmış olmasının en mühim sebebi budur. Savaşa dair geride kalan her şey hurda olarak satılmış ve ortadan kaldırılmıştır.

Bir anlamda yapılan bir hafıza silinmesi operasyonudur. Yıllar sonra vatansever insanların gündeme getirmesiyle canlanan Çanakkale ruhu, bugün feribot iskelesinde Anadolu'dan gelen yüzlerce ziyaretçi otobüsüyle, İstanbul'dan gelen binlerce insanla kendini göstermektedir. Bir milletin hafızasını yeniden kazanması, elbette bir kısım kimseleri çok rahatsız edecektir. Bu satırlar bir mecmuadaki bir yazıdan alınma: "... önemli ölçüde ziyaretçi alan Çanakkale âdeta bir tür 'hac turizmi'nin hedefi konumuna gelmiştir. Bir zamanların 'Konya'ya gelen yarı hacı olur' anlayışı Çanakkale için geçerlilik kazanmış gibi görünmektedir." Yazarın yahut mecmuanın ismi çok da lazım değil, ancak bakış açısını görmek için mühim satırlar.

Kimi kesimler Çanakkale'ye olan alakanın "siyasal ve dinsel açıdan istismar edilmesi tehlikesine" (!) dikkat çekmekte ve bunun için elden geldiğince tarihimizin ve Birinci Dünya Savaşı'nın bu en hazin zaferi küçültülmeye, sıradanlaştırılmaya ve unutturulmaya çalışılmaktadır.

Bilimsel kılıflara giren ideolojik saplantılar, kendi gibi düşünmeyenleri zihnen mahkûm etmek için bulduğu en küçük fırsatı dahi değerlendirilmektedir. Bunun içindir ki Çanakkale'de yaşanan ve akıl mantık ile izah edilmesi mümkün olmayan her husus "dinsel"dir, "hurafedir", ve buna karşı çıkanlar ise "bilimsel görüş" (!) sahibidir.

Bir zamanlar okuduğum bir kitaptaki satırlar bu durumu çok iyi özetliyor: "Soğuk harp dönemlerinde yabancı kültürler tarafından alıştırma ve daha sonra telkin süreçleriyle toplumların millî menfaatleri doğrultusunda hareket edemeyecek duruma getirilmeleri; düşman güçler için bulunmaz bir fırsattır. Bunun için normal dönemlerde toplumun millî ve sosyal varlığını tehlikeye düşürecek telkinler ve yayınlar yapılır. Aile yapısı sarsılmak, millî-manevi değerlerle

millî liderler yıpratılmak istenir.”⁸¹ Bugün en mühim millî ve manevi değerlerimizden biri olan Çanakkale Zaferi'nin toplumda uyandırdığı hislerin yok edilmesi için çalışanların maksatlı yayınları yadırganacak bir şey değildir. Asıl sıkıntı bu trajikomik çabalara medyanın bir kısmının alet olmasıdır.

ÇANAKKALE ZAFERİ NASIL KÜÇÜLTÜLÜR (!)

Zaferin halk nezdinde itibarını düşürmek için oynanan senaryolar belli başlıklar altında şöyle sıralanabilir:

Şehit sayısını tartışmaya açmak

Zaferin büyüklüğünün şehit sayısının çokluğu ile orantılı olduğunu sananlar, halkın nazarında sürekli olarak şehit sayısını tartışmaya açmaktadır. En çok kullanılan argüman “Çanakkale’de 250.000 değil 50.000” insan öldü. “Efendim şanlı bir netice çıkartmak maksadıyla şehit sayısı abartılıyor.”

Bizim Çanakkale’de kaybedildiğini düşündüğümüz beşeri sermaye yaklaşık 211.000 civarındadır. Veleve ki bu rakam isabetli olmasın, 211.000 yerine 11.000 şehit verilse Çanakkale Zaferi küçülmüş mü olacaktır. Milli Savunma Bakanlığı'nın yayımlanmış olduğu Şehitlerimiz Albümü'nde Çanakkale ile alakalı 50.000 civarında kaydın yer alması bu kadar şehit verildiğinin asla ispatı değildir. Zira 1915/18 arası zor yıllarda yedi düvele karşı altı cepheye neredeyse aynı zamanda verilen bir dünya savaşında tutulan kayıtların noksan olma ihtimali çok yüksektir.

Yaralı veya hasta olarak memleketine gidip de orada kısa süre sonra vefat edenler, Cepheye gönüllü yardıma koşan ve düşman kurşunlarıyla şehit düşenler, Çanakkale dışındaki İstanbul, İzmir, Edirne vs. şehirlerdeki hastanelerde şehit düşenler gibi daha onlarca başlık altındaki şehitlerin pek azı bu listelere girebilmiştir. Gidip de hiç dönemeyen, kendisinden hiç haber alınamayan ve ailelerine hiçbir bilgi verilemeyenler bu listelerde de yoktur. Şehit dedeleri hakkında bilgi edinmek isteyenlere verilen “gaip” cevabı bu listelerin bütün iyi niyete rağmen istenilen seviyede olmadığını göstermektedir.

81 Harp Ekonomisi, Harp Akademileri Basımevi, İst. 1985 s.74

Şehit sayılarının tartışılmasında maksat asıl rakama ulaşmak değil, halkın nazarında zaferle olan ilgiyi söndürmektir. Bu tartışma Çanakkale'ye has da değildir. Sarıkamış kahramanları gündeme geldiği zaman da şehit sayısı hemen gündeme taşınır.

Şehit sayısı ile zaferlerin boylarını ölçmeye çalışanlara bir milletin büyüklüğünün rakamlardan gelmediğini söylemek kâfidir.

Şüpheler Uyandırmak

Zafer içinde yaşanan ve kimilerinin anlayamadığı belki de hiçbir zaman da anlayamayacağı bazı hususlar vardır. Seyyid Onbaşı'nın, Ezinelî Yahya Çavuş'un ve adı sanı bilinmeyen yüzlerce destansı kahramanın yaptığı yiğitlik üzerinde şüphe uyandırıcı iddialar ortaya atılarak da zafer gölgelenmeye çalışılmaktadır. Seyyid Onbaşı'nın kaldırdığı mermi- nin ağırlığından, Ocean'ı vurup vurmadığını kadar ortaya atılan şüphe uyandırıcı sualler; zaferi halkın nazarında küçültme gayretinin tezahürüdür.

Bir milletin tarihinin büyüklüğü, şehit rakamlarının, tek başına kaldırılan top mermilerinin büyüklüğüne bağlı değildir. Meydana konulan medeniyete bağlıdır. Yüreğini vatanın önüne siper etmeye bağlıdır. Sanırız o yüreğe sahip olamayanların bunu anlaması imkânsızdır.

Zaferle Seküler İzahlar Yapmaya Çalışmak

Çanakkale için anlatılanları ve binlerce kişinin şahit olduğu sıra dışı hâdiseleri alaya alarak zaferi küçültmek de sık kullanılan bir yöntemdir. Akıl ve mantık ile izah edilemeyen hususları "Çanakkale Hurafeleleri" diye anlatmak ve bir şairden mülhem "Çanakkale Masalları" demek de son yılların modasıdır. Çanakkale'ye İstiklal Şairi'nin gözüyle bakamayanların zaferi "destan" olarak vasıflandıramaması tabidir. Destan ibaresi geçince Çanakkale'yi eski Türk destanları muamelesi yapanlar da mevcuttur. "Destansa gerçek değildir." vurgusu özellikle yapılıdır.

Çanakkale Zaferi'nden rahatsız olanların -Mustafa Kemal'in Bombasırtı vakasında yaptığı tespitle olduğu gibi- üç dakikaya kadar ölecek bir askerin, elinde Kur'an, Cennet'e girmeye hazırlanmasının büyük bir inanç ile olabileceğini bilmeleri mümkün gözükmemektedir.

Şehit cenazelerinden siperler önünde yeni siperler oluşuyor. Dillerden kelime-i şehadet yükseliyor son söz olarak, askerler şehadet mertebesine yükseliyor. Gencecik lise talebeleri şehadtnamelerini alıyorlar mürekkebi kan olan. Bir milletin en şanlı tablosu en kanlı biçimde çiziliyor Çanakkale'de. Anlamak isteyenler anlıyorlar, anlamamakta ısrar edenlere karşı yapılacak çok fazla bir şey olmadığı malum.

Menkıbeler

Elbette yukarıda verilen hususun bir de tam tersi bir durum mevcuttur. Pek çok tarihî olayda yaşanan hadiseler Çanakkale'ye uyarlanmaktadır. Bir parçanın bestesini aynen alıp da sözlerini değiştirmek gibi yapılan bu tür çalışmalar, okuyanda dinleyende güzel tesirler yapsa da gerçeklikle alakasız olmasından dolayı bir zaferi büyütmeğe ziyade küçültmektedir. Çanakkale'yi tamamen askerî sebepler ve neticeler üzerinden anlatanları adeta haklı çıkartmak istercesine yapılan bu fütursuz yayınlara karşı dikkatli olmakta fayda vardır.

Şehit Veren Şehirleri Tasnif Etmek

Milli Savunma Bakanlığı'nın Şehitlerimiz albümü yayımlandıktan sonra başlayan bir diğer tartışmada da Çanakkale'de bazı bölgelerin çok şehit verirken bazı bölgelerin daha az şehit vermesinden çıkarılan bazı garip yargılardır. Çanakkale Muharebelerinde Marmara, Ege, Karadeniz, Akdeniz ve İç Anadolu'dan çok fazla şehit verilirken Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan verilen şehit sayıları daha azdır. Buradan hareketle bölücü fikirler öne sürmek eğer tarihî cehaletten kaynaklanmıyor ise çok büyük art niyet neticesinde olmaktadır. Çanakkale'de şehit veren illerin Çanakkale'ye göre konumları ve yakınlıklarını dikkate alınsa bu tartışma ilk baştan çıkmayacaktır. Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı içinde savaş verdiği tek cephenin Çanakkale olmadığı Doğu ve Güneydoğu'daki askerın Sarıkamış, Yemen, Filistin gibi cephelere gönderildiğini söylemek kafi gelir mi bilinmez. Lakin şu mühim bir hadisedir ki I. Dünya Savaşı'nda şehit vermeyen şehrimiz yoktur.

Savaşın Gerçek Galibi

Zaferlerin mimarları olarak her zaman ordunun başındaki kumandanlar kabul edilir. Bu sebepten Miryakefalon denilince akla Kılıç Arslan,

Malazgirt denilince Alparslan, Ridaniye denilince Yavuz, Mohaç denilince Kanuni, Preveze denilince Barbaros gelir. Belki de Türk tarihinde başındaki komutanla anılmaması gereken tek savaş Çanakkale'dir. Çanakkale Muharebesi'ni gerçekleştiren 5. Ordu'nun başındaki Liman von Sanders'i Almanlar her ne kadar kahraman ilan etseler de zaferdeki rolü tartışmalıdır.⁸² Çanakkale'de zaman zaman kendi buldukları cephelerde üstün başarılar kazanan komutanlarımız vardır. 18 Mart Kahramanı Cevad Paşa'dır. Kara savaşlarının kahramanlarından ise ilk akla gelenler Esad Paşa, Vehib Paşa, Albay Mustafa Kemal (Atatürk), Fevzi Paşa (Çakmak), Yarbay Fahrettin (Altay), Albay Halil Sami, Albay Hüseyin Avni ilk akla gelen isimlerdir.

Çanakkale Türk, Sarıkamış Osmanlı

I. Dünya Savaşı'nda yer aldığımız cephelerden şu an hudutlarımız içinde olan sadece Çanakkale ve Sarıkamış'tır. Bu cephelere ders kitaplarımızın bakışı biraz farklıdır. Sarıkamış'ta büyük yanlışlardan dolayı Osmanlı ordusu şiddetli iklim şartlarının da tesiriyle mağlup olmuştur. Osmanlı ordusunun mağlubiyeti söz konusu olduğunda Irak'ta, Filistin'de Galiçya'da vs. cephelerde de bakış değişmez. Türkiye Cumhuriyeti'ni sıfırdan kurulduğunu iddia edenler için nedense mağlup olan cephelerde yenilen hep Osmanlı ordusudur, lakin Çanakkale Zaferi'ni Türk ordusu kazanmıştır. Bu da Çanakkale'nin tarih yazıcılığımıza hediye ettiği bir garip tezat olsa gerektir.

Çanakkale Kazanıldı Dünya Savaşı Kaybedildi

Her sene vurgulanan bir başka husus ise Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı sonunda mağlup olması ve yıkılmasıdır. Dünya Savaşı'ndaki mağlubiyet ısrarla vurgulanır ve aşikâr olarak söylenirse de "Çanakkale kazanılsa bile savaş kaybedildi o yüzden de Mehmetçikler boşu boşuna öldüler." iması yapılır. Yukarıda Çanakkale Zaferi'nin neticeleri üzerinde durulduğu için burada yeniden tekrara lüzum yoktur. Ancak şu bilinmelidir ki idealleri uğruna canını vatan yolunda veren şehitlerin ruhlarını bu şekilde incitmeye kimsenin hakkı yoktur.

82 Salih Gülen, Tarihîn Yıkılmaz Kalesi Çanakkale, kitabında Şakir Batmaz'ın "Çanakkale Savaşlarında Stratejik Hatalar ve Liman von Sanders" isimli makalesi, İst. 2009 s.71

Savaş içinde de Alman kumandanların akıl almaz emirlerini yerini getirmek pahasına can veren şehitlerimiz için de aynı durum geçerlidir. Kimileri aziz şehitlerimize saygı göstermekten dahi içtinap ede dursun onlar Gelibolu Yarımadası'nda değil bu milletin gönlünde sonsuza dek yaşayacaktır.

Çanakkale Aslında Geçildi

Tarihin özellikle basın yayın dünyasında para ettiğinin farkında olanlar için sıra dışı birkaç iddia ile gündeme gelmek elbette tercih edilen bir yoldur. Bu iddiaların bir tanesi de adeta “Çanakkale geçilmez” sözünü geçersiz kılmak için savaş sırasında Boğaz'ın denizin altından geçildiğini yahut da savaştan üç sene sonra İstanbul'un işgal edilmesi hadisesinde Boğaz'ın geçildiğini gündeme getirmektir. Çanakkale Savaşları esnasında hiçbir gemi Boğaz'ı geçememiştir. Denizaltılar geçmişse de savaşın seyrini değiştirememişlerdir. Savaş bittikten sonra Boğaz'ın geçilmesi bir mana ifade etmediği gibi savaşın neticelerini de değiştirmeyecektir.

Çanakkale Zaferi'nden Osmanlı Gazeteleri Bahsetmiyor

Aynı zihniyetin “Çanakkale'nin Osmanlı döneminde çok önemsenmediği gazetelerde dahi yer bulmadığı” gibi ciddiye almaya değmeyecek yorumlar karşısında devrin Osmanlı gazetelerine dikkatli bakılmasını tavsiye etmekten başka elden bir şey gelmez. Bir de hatırlatma yapmakta fayda var; Osmanlı gazetelerinde 18 Mart nüshasına bakıldığında pek bir netice alınmaz. Yukarıda belirttiğimiz gibi Rumi takvime göre Çanakkale Zaferi 5 Mart'ta olmuştur. Bu tarihe bakılsa mesele kalma-yacaktır.

Savaşları Yarıştırmak

Çanakkale Savaşları'nın en çok yarıştırdığı savaş Millî Mücadele'dir. Böyle bir yarışmaya kimin neden ihtiyaç duyduğu bellidir. İşin garip tarafı hemen hemen aynı kadroların yaptığı bu savaşların yarıştırmaması ile ulaşılmak istenen hedef Millî Mücadele'nin Çanakkale'den çok daha mühim olduğunu gösterme çabasıdır. “Çanakkale'de emperyalistleri elimizden kaçırmıştık. Millî Mücadele'de denize döktük.” gibi

garip yorumlar yapılması bu yarışmadan kaynaklanmaktadır. Boğaz'da, Conkbayırı'nda, Kanlısırt'ta kaybedilen nesillerin feryadını duyanlar için İnönü'de Sakarya'da Dumlupınar'da kaybedilen vatan evlatlarının acısı farklı değildir.

Netice

Tarihleri birkaç yüzyıldan ibaret olan devletler birlik ve beraberlik duygularını ortaya çıkartmak için olabildiğince tarihlerini abartmakta bunu da yeterli görmeyerek insanüstü yetenekleri olan süper kahramanlar uydurarak kendi milletlerinin üstünlüğünü(!) vurgulamaktalar. Bugün 5 ila 10 yaş arasındaki çocuklarımıza Spiderman'i mi yoksa Seyyid Onbaşı'yı mı tanıdıklarını sorsak, alacağımız cevap şehitlerimize gösterdiğimiz vefanın ölçüsü olacaktır.

Türk insanı; bir İngiliz, bir Fransız bir Avustralyalı kadar Çanakkale'yi bilmek, anlamak ve tanımak zorundadır. Kimilerinin bütün beyhude çırpınışları bir yana bugün Çanakkale her geçen gün daha fazla ziyaretçi çekmekte, -nitelikleri tartışılrsa da- yayınlanan kitap, dergi sayısı artmakta, animasyonlar, dizi filmler çekilmektedir. Elbette bu birlik ve beraberlikten rahatsız olanlar olacaktır.

Toprak altında Edirne'den Diyarbakır'a, Adana'dan Samsun'a, Mekke'den Batum'a bir koca coğrafyadan gelen yiğitlerin kemikleri, Çanakkale kardeşliğimizin ve bölünmez bütünlüğümüzün her daim ispatı olacaktır.

KAYNAKÇA

Anafartalar Muhârebâtına Ait Tarihçe, Yay. Haz. Uluğ İğdemir, Ank., 1962;

Arıburnu Muharebeleri Raporu, Yay. Haz. Uluğ İğdemir, Ank., 1990;

Saim BESBELLİ ÇAnakkale'de Türk Bahriyesi, İst., 1959

İslam Ansiklopedisi İSAM C.8-12 ve 24

Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri I-II İst. 2005

Esat BÜLKAT, -İhsan Ilgar, Esat Paşa'nın Çanakkale Hatırları, İst., 1975;

Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi, Ank., 1976;

Birinci Cihan Harbi'nde Türk Harbi Çanakkale Cephesi: 25 Nisan Arıburnu Çıkartması 27. Piyade Alayı'nın Karşı Taarruzu, Ank., 1976;

Birinci Cihan Harbi'nde Türk Harbi 5. C Çanakkale Cephesi Harekâtı, 1. Kitap, Haziran 1914-25 Nisan 1915, Ank., 1993;

Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi 5.C. Çanakkale Cephesi Harekâtı, 2.Kitap Amfibi Harekat, Ank., 1978

Fahri BELEN,; Çanakkale Savaşı, İst., 1935;

İsmet GÖRGÜLÜ, On Yıllık Harbin Kadrosu, Ank., 1993, s.47-99.

M. Kemal ATATÜRK, Anafartalar Muharebelerine Ait Hatıralar, İst., 1955;

Yusuf Hikmet BAYUR, Türk İnkılap Tarihi, 1914-1918 Genel Savaşı C. 3 Ank., 1991;

Çanakkale I, Savaşı ve Tarihi İst.2006

Donanma Mecmuası, 30 Cemaziyelevvel 1326, Numara 108-151

Hayati DOĞANAY, Coğrafya'ya Giriş, Erzurum 1992

- Şakir BATMAZ, Osmanlı Bahriyesi, İzmir 2010
- Walter von Schoen, Die hölle von Gallipoli Berlin 1937
- Cihan Harbi'nde Osmanlı... Çanakkale Muharebatı İstanbul 1338
- Edward Raczyński, 1814'te İstanbul ve Çanakkale'ye Seyahat, İst. 1980
- Çanakkale Savaşları Tarihi, Erkânı Harp Yzb. Kadri, İst. 1935
- Ayşe OSMANOĞLU, Babam Sultan Abdülhamid, İst. 1994
- Fahir ARMAOĞLU, 20. Yüzyıl Siyasî Tarihi, 1914-1995 İst.
- Vedat ELDEM, Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi, Ankara 1994
- Hayat Tarih Mecmuası Kasım 1976
- HARP MECMUASI, Haz: Ö. Faruk BİLKAN, Ömer ÇAKIR, İst.
- The New York Times Gazetesi 1915 senesinde yaptığı yayınlar
- Tunçoku, A. Mete, "İngiliz Gizli Belgelerinde 18 Mart Zaferi ve Çanakkale Muharebeleri" Ankara, 1990
- Çanakkale Acı İlaç, İst.2005
- Salih GÜLEN, Tarihin Yıkılmaz Kalesi Çanakkale, İst. 2008
- KemalARI, Birinci Dünya Savaşı Kronolojisi, Ankara, 1997
- ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ Çanakkale Zaferi'nin 80. Yıldönümü Özel Sayısı, Ankara Kasım 1994
- Muzaffer TAŞYÜREK, Bir Hüznün Tarihi Sarıkamış, İzmir 2007
- ESAT PAŞA'NIN ÇANAKKALE ANILARI, İstanbul 1975
- Ömer ÇAKIR, Türk Şiirinde Çanakkale Muharebeleri, Ankara 2004
- David SHERMER, World War I, London 2003
- Binbaşı DEMAZ, Binbaşı BAHAEDDİN, Çanakkale Seferi, İst. 1930
- Tevfik İNCİ, Deniz Tarihimizin Şeref Sayfaları, İst. 1953
- Joseph POMIANKOWSKI, Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü 1914-1918 I. Dünya Savaşı, İstanbul, 1997
- Metin HÜLAGÜ, İslam Birliği ve Mustafa Kemal İst. 2008
- Illustrate London News, 1915 yılı sayıları